

Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen

Jonge kind publicatie

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen

Derde herziene druk, september 2014

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

2014 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Auteurs: G. van der Linde-Meijerink, M. Klein Tank

Derde herziene druk

Informatie

SLO

Afdeling: primair onderwijs

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 664

Internet: www.slo.nl

E-mail: primaironderwijs@slo.nl

AN: 1.7379.663

Inhoud

Voorwoord	5
1. Inleiding	7
1.1 Kenmerken van het instrument	7
1.2 Samenstelling van de publicatie	7
1.3 Inhoud, functie en gebruiksmogelijkheden	8
2. Uitgangspunten van ontwikkeling	11
2.1 Visie	11
2.2 Interactie tussen aanleg en omgeving	11
2.3 Basisbehoeften: een rode draad in de ontwikkeling van kinderen	12
2.4 Samenvatting: Waar gaan we van uit bij de ontwikkeling van kinderen?	14
3. Begeleiden van ontwikkeling in de praktijk	15
3.1 Interactie met opvoeders	15
3.2 Interactie met een rijke omgeving	17
3.3 Continuïteit in interactie	20
3.4 Samenvatting	21
4. Ontwikkeling nader bekeken	23
4.1 Voortgang in ontwikkeling	23
4.2 Het competentiemodel jonge kind	24
4.3 Kijkpunten	25
4.4 Aanvullende kijkpunten vanuit relevante ontwikkelingen	32
4.5 Samenvatting	36
5. De ontwikkelingsgebieden	37
5.1 De cognitieve ontwikkeling	37
5.2 De creatieve ontwikkeling	43
5.3 De sociaal-emotionele ontwikkeling	44
5.4 De motorische ontwikkeling	45
5.5 De zintuiglijke ontwikkeling	45
5.6 Samenvatting	46
6. Beeldvorming van voortgang in ontwikkeling	47
6.1 Beeldvorming en planmatig handelen	47
6.2 Beeldvorming: dagelijks en periodiek	49
6.3 Betrouwbaarheid van observatie en interpretatie	50
6.4 Samenvatting	50
7. Van beeldvorming naar handelen	51
7.1 Hoe kom je van beeldvorming naar handelen?	51
7.2 Wat te doen als een kind extra zorg nodig heeft?	53
7.3 Stappenplan bij extra zorg	53
7.4 Samenvatting	56
8. Pedagogische en didactische uitgangspunten	57

9.	Observeren: Lijst met kijkpunten	59
9.1	De observatielijst	59
9.2	Toelichting op de kijkpunten	71
9.3	Redzaamheid	72
9.4	Sociaal-emotioneel	72
9.5	Speel- en werkgedrag	75
9.6	Taalontwikkeling	79
9.7	Rekenontwikkeling	81
9.8	Motoriek	87
10.	Werken met de observatielijst	89
10.1	De observatielijst: Waar kijk je naar?	89
10.2	Vormen van observatie	89
10.3	De registratie	90
10.4	Op welke momenten observeren en registreren?	90
10.5	Toelichting bij de wijze van registreren	91
10.6	Interpretatie van alle verzamelde gegevens	92
10.7	Reflectie op het eigen handelen	92
11.	Gesprekken met ouders	93
11.1	Oudergesprek nader bekeken	93
11.2	Aandachtspunten voor een oudergesprek	93
11.3	Opbouw van het oudergesprek	94
11.4	Organisatie van het oudergesprek	95
11.5	Vastleggen van het oudergesprek	96
11.6	Tips bij het oudergesprek	97
11.7	Aspecten die tijdens het oudergesprek aan bod komen	97
12.	Observeren van 0 tot 2 jaar	99
12.1	Observatielijst voor 0 tot 2 jarigen	99
13.	Van observatie naar overdracht	105
13.1	Verantwoording	105
13.2	Opzet overdrachtsformulier	106
13.3	Het overdrachtsformulier	106
13.4	Gebruik van het overdrachtsformulier	115
13.5	Verloop van het gesprek met de ouders	115
13.6	Voorbeeldbrieven	116
	Referenties	119
	Bijlagen - Kopieerbladen	121

Voorwoord

Deze publicatie *Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen (versie 2014)* is een herziene en uitgebreide versie van het observatie-instrument uit 2007. In de afgelopen jaren zijn er verschillende ontwikkelingen geweest die aanleiding waren voor een herziening. Er zijn doelen voor het jonge kind geformuleerd en opbrengstgericht werken is belangrijk geworden evenals het waarborgen van de doorgaande lijn. Maar ook thema's als het vroegtijdig signaleren van talent en de invoering van passend onderwijs vroegen om aanpassing en uitbreiding van de observatielijst. Bij deze herziening zijn verder ook de uitkomsten van de evaluatie van het observatie-instrument meegenomen.

De vernieuwde observatielijst kent een mooie balans tussen de kindkenmerken en de kenmerken van een goede voorschoolse educatie. Met de observatielijst volg je alle kinderen binnen de voorschoolse voorziening. Door middel van het overdrachtsformulier zorg je voor een 'warme' overdracht en goede samenwerking tussen de voorschoolse en vroegschoolse voorziening. Dit helpt de doorgaande ontwikkeling van de peuter te stimuleren.

Onze dank gaat uit naar alle betrokken pedagogisch medewerkers en leerkrachten uit het basisonderwijs die hebben bijgedragen aan deze versie.

Wij wensen iedereen die met dit observatie-instrument aan de slag gaat veel werkplezier!

1. Inleiding

Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen levert een bijdrage aan de continuïteit tussen voorschoolse voorzieningen en basisschool en daarmee aan de continuïteit in de ontwikkeling van kinderen. Dit observatie-instrument sluit aan op de doelen voor het jonge kind (taal, rekenen en sociaal-emotioneel) en past in de cyclus van opbrengstgericht werken, met name door de toevoeging van een apart onderdeel voor rekenen. Verder zijn er op verschillende plekken kijkpunten toegevoegd die betrekking hebben op het vroegtijdig signaleren van talent, executieve functies en 21e-eeuwse vaardigheden.

De observatielijsten van dit instrument maken het mogelijk de voortgang in de ontwikkeling van kinderen van nul tot vier jaar, in de vroegschoolse educatie, te observeren, te stimuleren en te registreren.

1.1 Kenmerken van het instrument

Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen:

- geeft informatie over de voortgang in de ontwikkeling van kinderen;
- richt zich op de brede ontwikkeling van kinderen;
- kijkt naar de voortgang van de ontwikkeling van een kind ten opzichte van zichzelf.

Hierbij wordt uitgegaan van:

- een visie op ontwikkeling waarin interactie een cruciale rol speelt;
- een ontwikkelingsgerichte context;
- samenhang tussen het systematisch volgen van de kinderlijke ontwikkeling en het planmatig handelen van de pedagogisch medewerker;
- een relatie tussen dagelijkse observatie en systematische observatie.

De pedagogisch medewerker observeert de kinderen in de dagelijkse situatie bij het spelen, eten et cetera. Zij interpreteert het gedrag van de kinderen op basis van eigen deskundigheid en stemt haar handelen hierop af om de ontwikkeling van elk kind waar nodig te stimuleren.

1.2 Samenstelling van de publicatie

Naast achtergronden en handreikingen voor de praktijk geeft deze publicatie concrete aanwijzingen voor pedagogisch medewerkers in de praktijk. Ook zijn de observatie- en registratielijsten als kopieerbladen toegevoegd.

De publicatie bestaat uit de volgende onderdelen:

1. Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen
2. Observeren en stimuleren
3. Overdracht
4. Kopieerbladen
5. Achtergronden

In de volgende paragraaf vind je een verdere beschrijving van deze onderdelen.

NB. Deze publicatie is gemaakt voor gebruik in een ringband. De tabbladen moeten als volgt worden ingevoegd:

- Tabblad 'Kijk op ontwikkeling' – na pagina 10;
- Tabblad 'Observeren en stimuleren' – na pagina 56;
- Tabblad 'Overdracht' – na pagina 104;
- Tabblad 'Kopieerbladen' – na pagina 120;
- Tabblad 'Achtergronden' – na de kopieerbladen. U kunt hier zelf achtergrondinformatie toevoegen.

1.3 Inhoud, functie en gebruiksmogelijkheden

1. Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen

Inhoud

Dit deel beschrijft het theoretisch kader van waaruit het observatie-instrument is ontwikkeld. Ingegaan wordt op de achterliggende visie op de ontwikkeling van kinderen en de begeleiding van deze ontwikkeling in de praktijk (hoofdstuk 2 en 3). De ontwikkelingsgebieden worden besproken en uiteengelegd in kijkpunten (hoofdstuk 4). Vervolgens wordt er ingegaan op de beeldvorming van de ontwikkeling van kinderen door pedagogisch medewerkers en de koppeling daarvan naar hun praktisch handelen (hoofdstuk 5 en 6). In hoofdstuk 7 staan we stil bij de te onderscheiden aspecten van de ontwikkelingsgebieden, wetende dat zij slechts in samenhang begrepen kunnen worden.

Functie

Het geeft gebruikers van de observatie- en overdrachtsformulieren inzicht in de keuzes die aan die documenten ten grondslag liggen. Het geeft bovendien inzicht in het proces van beeldvorming en het geeft richtlijnen voor de koppeling tussen observeren en handelen.

Gebruik

De informatie kan worden gelezen om je te verdiepen in de achtergrond van het instrument. Het kan dienen als naslagwerk als je in de praktijk werkt met het observatie-instrument.

2. Observeren en stimuleren

Inhoud

Dit deel bevat een samenvatting van de pedagogische en didactische uitgangspunten van het observatie-instrument (hoofdstuk 8), een toelichting op de kijkpunten, en een analyse van de observatielijst naar aspecten van de ontwikkelingsgebieden en professionele vragen voor de pedagogisch medewerker (hoofdstuk 9). Vervolgens wordt in hoofdstuk 10 het gebruik van de observatielijst beschreven. In hoofdstuk 11 is informatie opgenomen over het voeren van gesprekken met ouders naar aanleiding van zowel het observatie- als het overdrachtsformulier. Als aanvulling op het observatie-instrument voor 2 tot 4 jarigen is er ook een observatie-instrument voor 0 tot 2 jarigen ontwikkeld. Dit kun je vinden in hoofdstuk 12.

Functie

De samenvatting is geschreven voor snelle informatie over het observatie-instrument. De toelichting op de kijkpunten, de analyse van de observatielijst naar aspecten van de ontwikkelingsgebieden en de professionele vragen, kunnen je ondersteunen in de beeldvorming en het planmatig handelen.

Gebruik

Dit deel van de map moet onder handbereik van iedere pedagogisch medewerker zijn die met het observatie-instrument werkt. Je kunt het gebruiken voor een snelle oriëntatie op observatie, reflectie en handelen. Maar ook voor een goede communicatie hierover met ouders.

3. Overdracht

Inhoud

Achter het tabblad 'Overdracht' vind je het overdrachtsformulier met daarbij een toelichting op het gebruik van dit formulier.

Functie

Op het overdrachtsformulier kun je de laatst geregistreerde observatiegegevens van een kind overnemen. Het formulier kan dan, met goedkeuring van de ouders/verzorgers, meegenomen worden in de overdracht naar de basisschool.

Gebruik

Je kunt dit formulier systematisch gebruiken bij de overdracht naar de basisschool of bij eerder vertrek van de voorschoolse voorziening.

4. Kopieerbladen

Hier vind je de observatieformulieren en het overdrachtsformulier op A4-formaat. Hiervan kunnen telkens nieuwe kopieën worden gemaakt. Een digitale versie hiervan is te vinden achter in de complete publicatie van *Kijk op ontwikkeling*, maar ook apart op de website van SLO bij primair onderwijs, thema 'het jonge kind'.

5. Achtergronden

In dit deel kun je zelf andere gevonden artikelen en informatie toevoegen in het kader van observaties en overdracht. Je kunt dit onderdeel dan gaan beschouwen als een soort bronnenboek met verzamelde literatuur/artikelen.

●
●
● Kijk op ontwikkeling
in de voorschoolse
voorzieningen

Jonge kind publicatie

slo

2. Uitgangspunten van ontwikkeling

'Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen' biedt een observatie-instrument om de voortgang in de ontwikkeling van peuters te kunnen volgen en deze ook te stimuleren.

'Ontwikkeling van kinderen', daar gaat het over. Daarover is veel gezegd en geschreven. Men is het niet altijd met elkaar eens hoe die ontwikkeling nu precies verloopt. Sommige mensen denken dat de ontwikkeling van kinderen vanzelf gaat, anderen denken dat opvoeders juist heel erg moeten sturen. In dit hoofdstuk wordt toegelicht vanuit welk idee 'Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen' is geschreven.

2.1 Visie

Dit instrument sluit aan op de visie dat kinderen de drang en mogelijkheid hebben zichzelf te ontwikkelen, maar dat deze ontwikkeling alleen plaats kan vinden in interactie met opvoeders en omgeving. Hierna gaan we eerst in op de interactie en daarna op de rode draad in de ontwikkeling van kinderen.

2.2 Interactie tussen aanleg en omgeving

Een kind heeft al een complex ontwikkelingsproces achter de rug als het geboren wordt en de ontwikkeling gaat steeds voort, voortdurend, een leven lang. Dat is te zien aan veranderingen van het lichaam, maar ook aan hoe iemand zich gedraagt, beweegt, praat en aan de manier waarop iemand sociale contacten aangaat en onderhoudt. Het lijkt alsof de lichamelijke ontwikkeling vanzelf gaat en dat er alleen sprake is van invloed van de omgeving als het gaat om gedrag en sociale relaties. Toch is dat niet waar.

Uit onderzoek weten we dat de fysieke en sociale omgeving wel degelijk van invloed zijn op de ontwikkeling van de hersenen en daarmee op de totale ontwikkeling van de mens. Nemen we als voorbeeld het moment waarop een kind gaat lopen. Natuurlijk moeten de zenuwbanen en de spieren voldoende 'rijp' en sterk zijn, maar door stimulering krijgt het kind ook prikkels van buitenaf, die weer van invloed zijn op het rijpingsproces.

Aanleg en omgeving zijn beide verantwoordelijk voor de voortgang van de ontwikkeling. Wat dit betekent voor de stimulering van de ontwikkeling van peuters is te lezen in hoofdstuk 3.

2.3 Basisbehoeften: een rode draad in de ontwikkeling van kinderen

Vanuit kinderen gezien zijn er drie rode draden die iets zeggen over hun drang en mogelijkheid zich te ontwikkelen: Ze willen 'erbij horen', 'de wereld begrijpen' en 'autonoom zijn'. Dat zijn basisbehoeften. We bekijken deze een voor een.

Erbij willen horen

Kinderen hebben een aangeboren verlangen om 'er bij te willen horen'. Hoe klein kinderen ook zijn, zelfs als ze pas geboren zijn zoeken zij contact met hun opvoeders. Al heel jong reageren ze op de stemming van de opvoeders, die ze aflezen van hun gezicht. Ze worden onrustig als de opvoeder onrustig is. Zelfs kinderen van anderhalf jaar voelen niet alleen de stemming aan waarin hun opvoeder verkeert, maar proberen deze al 'ten goede te keren' als die stemming bijvoorbeeld boos of verdrietig is. Dat doen zij door zich sociaal wenselijk te gedragen (stil zijn, lachen).

Zij zoeken ook contact met leeftijdgenootjes en houden dat in stand. Als er conflicten zijn, dan zijn die meestal maar van korte duur. Zij zoeken daarna weer snel contact en zijn dan alles weer vergeten. Het spel gaat gewoon verder! En ze genieten daarvan.

Die behoefte aan relatie kennen kinderen uit zichzelf. Ze leren van hun opvoeders en andere kinderen sociaal gedrag, en ze ontwikkelen gevoelens van saamhorigheid.

De wereld willen begrijpen

Kinderen willen hun omgeving leren kennen om grip te krijgen op de situatie om hen heen. Oftewel: om betekenis te geven aan hun wereld. Dat uit zich (een heel leven lang!) in grote nieuwsgierigheid en veel activiteit. In die interactie tussen hun omgeving en zichzelf vormen zij begrippen en ontwikkelen ze inzicht in de samenhang van wat ze zien en meemaken.

Bijvoorbeeld: 'Als ik op de peutergroep kom, ga ik eerst even met mamma spelen, maar die gaat dan weer naar huis en dan ga ik met de andere kinderen in een kring zitten.'

Gedurende de ontwikkeling gaan kinderen steeds meer van de wereld om hen heen begrijpen, en wel op de manier van 'de grote mensen'. Is bijvoorbeeld een driejarige er nog heilig van overtuigd dat een dode vlieg gewoon slaapt en straks weer wegvliegt, later leert het kind dat er verschil is – en ook te zien is – tussen slapen en dood zijn en verwacht het deze niet meer. Het kind begrijpt steeds beter wat er om hem heen gebeurt en handelt daar dan ook naar.

Door deze behoefte aan 'begrip' zal een kind steeds verder ingroeien in de wereld waarin het leeft en daaraan, op zijn eigen manier, een steentje kunnen bijdragen.

Autonomie

Kinderen hebben een aangeboren verlangen naar en mogelijkheid tot autonomie. Autonomie is een moeilijk begrip. Het betekent zoveel als in staat – en bereid – zijn om als zelfstandig individu beslissingen te nemen, daarnaar te handelen, en daar ook de verantwoordelijkheid voor te nemen, steeds in relatie tot de omgeving waarin de persoon verkeert. Een opvallend aspect van 'autonoom zijn' is zelfsturing. Dat gaat natuurlijk niet meteen, en ook niet op alle

terreinen tegelijkertijd. In interactie met de opvoeders ontwikkelt de behoefte aan autonomie zich tot een machtige kracht om sturing te geven aan het eigen ontwikkelingsproces, dat wil zeggen: tot een kracht om van binnenuit de ontwikkeling aan te sturen.

De behoefte aan relaties en aan betekenisverlening komen pas echt tot ontplooiing als een kind vanuit zichzelf de kansen kan grijpen die daartoe door anderen geboden worden. Dat is het uitgangspunt van autonomie. We zeggen ook wel: kinderen zijn de eigenaars van hun eigen ontwikkelings- en leerprocessen.

Kinderen laten zich geen relaties en betekenissen 'aanpraten'. Ze leren pas echt wat in relaties en betekenissen als ze daar zelf actief aan deel kunnen nemen. Kinderen kunnen overdonderd worden door goedbedoelende volwassenen, die hen bij de hand nemen en dingen voor ze doen. Een tweejarige kan al aangeven dat hij daarvan niet gediend is! Of volwassenen kunnen kinderen overladen met spullen en informatie. Kinderen wenden zich daarvan af. Ontwikkeling vindt pas plaats als het initiatief om de volgende stap te zetten bij het kind zelf ligt.

Deze behoefte aan autonomie, met daarin de behoefte aan zelfsturing, is van groot belang voor de motivatie om te leren. Pedagogisch is het een kostbaar aangrijpingspunt om gevoelens van verantwoordelijkheid te ontwikkelen. Als je als kind mag leren je eigen keuzes te maken, daarbij rekening houdend met anderen, dan is dat een belangrijke bijdrage aan de sociaal-emotionele ontwikkeling.

Voorbeelden uit een peutergroep

Hoe jong kinderen ook zijn, ze zoeken contact met pedagogisch medewerkers en onderzoeken alles om hen heen. Al spelend ontdekken ze wat de eigenschappen zijn van de spelmaterialen en stemmen daar hun spel op af: met blokken werk je anders dan met Duplo, en met krijt werk je anders dan met verf. Rennend en fietsend in het speellokaal en buiten, leren ze wat ruimte en afstand is en leren daarmee rekening te houden in hun spel. Ze verkennen hun eigen fysieke grenzen: vol plezier klauteren ze via het trapje omhoog naar de glijbaan en glijden daar voorzichtig, of juist vol bravoure, weer van af.

Later verkennen kinderen in het spel ook de sociale rollen, de mogelijkheden en de grenzen. Zo zoeken ze bijvoorbeeld een plaatsje bij de spelletjestafel en leren 'om-de-beurt'. Vol overgave imiteren ze in hun spel wat ze thuis zien: ze zijn bezig met het keukentje, met de workmate, of met autootjes en treinen. Ook het spel met poppen is in trek: aan- en uitkleden en vooral rondlopen met de poppenwagen. Met boze blikken, boze woorden en hier en daar een flinke klap verdedigen ze hun territorium als ze zich in het nauw gedreven voelen, maar spelen weer vrolijk verder als de ruzie beslecht is.

Kinderen onderzoeken ook wie ze zelf zijn en wat ze zelf kunnen. Ze beginnen te praten over wat ze leuk en lekker vinden, over wat ze gedaan hebben en laten lievelingsspeelgoed zien. In de spiegel bekijken ze geconcentreerd hoe hun haar eruitziet, en vergelijken dat met het haar van hun vriendje.

Ze laten het afweten als er te veel informatie komt in de kring waar ze 'niets mee hebben'. Maar ze kunnen ook geobsedeerd bezig zijn met iets wat nieuw voor hen is, en wat ze willen leren kennen, bijvoorbeeld het mengen van kleuren.

2.4 Samenvatting: Waar gaan we van uit bij de ontwikkeling van kinderen?

De ontwikkeling van kinderen vindt plaats door interactie tussen aanleg en omgeving. Deze twee zijn beide verantwoordelijk voor de voortgang van de ontwikkeling. De interactie heeft een drietal kwalitatieve kenmerken:

- Kinderen willen bij mensen horen. Zij zoeken contact en houden dat in stand.
- Kinderen willen hun omgeving leren kennen. Ze hebben de behoefte om betekenis te geven aan hun eigen bestaan en aan de wereld waarin ze leven. Dat uit zich bij kinderen in grote nieuwsgierigheid en veel activiteit.
- Kinderen willen autonoom zijn, dat wil zeggen: ze willen eigenaar zijn van hun ontwikkelings- en leerprocessen. Ze delen pas vruchtbaar in relaties en betekenissen als ze daar zelf actief aan deel kunnen nemen.

3. Begeleiden van ontwikkeling in de praktijk

Om tot ontwikkeling te komen hebben kinderen interactie nodig. Interactie met opvoeders in een veilige pedagogische relatie, met kinderen van wie zij veel kunnen leren, en met een rijke omgeving waarin zij veel ervaringen kunnen opdoen. Daarbij is het van belang dat kinderen ervaren dat hun (verschillende) opvoeders het met elkaar eens zijn over belangrijke zaken in de opvoeding en educatie, en dat daarin continuïteit is.

In dit hoofdstuk worden de kenmerken van de interactie beschreven die de ontwikkeling van peuters bevorderen.

3.1 Interactie met opvoeders

In de interactie met opvoeders is 'veiligheid' het sleutelwoord. Een veilige relatie is de basisvoorwaarde voor de ontwikkeling van kinderen. In de veiligheid van de pedagogische relatie vindt een kind het ankerpunt voor zijn ontwikkeling tot een zelfstandig, sociaal, actief wezen.

3.1.1 Veiligheid in de pedagogische relatie

Veiligheid wordt bereikt als de opvoeder/pedagogisch medewerker aanvoelt en begrijpt (sensitiviteit) wat een kind op een bepaald moment nodig heeft en daar dan ook in voorziet (responsiviteit). Het kan gaan om eten en drinken, maar ook om uitleg, of gewoon 'even samen praten', of een aai over de bol. Stevens noemt zo'n houding 'actief respect' (Stevens, 2002). De opvoeder gunt als het ware het kind om zijn doen en laten zelf te sturen, binnen de grenzen van zijn eigen mogelijkheden. Om die zelfsturing succesvol te laten zijn, heeft de opvoeder ervoor gezorgd dat het veld waarin het kind kan opereren veilig is: de glijbaan is niet te hoog, het speelmateriaal is goed geordend, en er zijn regels en afspraken om kinderen goed te kunnen laten spelen in de groep. Tegelijkertijd is de opvoeder beschikbaar om hulp te bieden als dat nodig is.

Effect van een veilige relatie op het kind

Voor een kind betekent die veiligheid dat hij een goed gevoel over zichzelf krijgt en dat hij steeds meer gaat vertrouwen op zijn eigen effectiviteit. Dit versterkt zijn natuurlijke drang om de wereld te gaan onderzoeken, om te experimenteren en daar ook met anderen over te communiceren. Hij wordt niet overgelaten aan zichzelf en hoeft niet alles zelf uit te zoeken: er is iemand anders die hem begrijpt en hem helpt als dat nodig is. Als er iets misgaat, is er een volwassene die hem opvangt en verder helpt. Dat verhoogt weer het gevoel van veiligheid, en een kind durft daardoor steeds meer te experimenteren.

Effect van een veilige relatie op de opvoeder

Onderzoekt een kind de omgeving, en dit lukt en hij beleeft er plezier aan, dan is de opvoeder/pedagogisch medewerker ook tevreden en stijgen haar verwachtingen van het kind. Met des te meer interesse en plezier zal zij de omgeving voor het kind zo inrichten dat zijn nieuwsgierigheid gewekt wordt en zijn ontdekkingstocht voortgaat. Het vertrouwen in zichzelf van de opvoeder/pedagogisch medewerker als iemand die kinderen begrijpt en kan stimuleren, neemt toe, en dat geeft haar weer nieuwe energie en creativiteit tot handelen.

3.1.2 Hoe schep je veiligheid voor kinderen?

In een groep moeten kinderen zich veilig voelen. Ze moeten voelen en weten dat de pedagogisch medewerker blij is dat ze er zijn, dat ze de ruimte krijgen om volop te spelen en dat ze op haar hulp kunnen vertrouwen, als ze die nodig hebben. We spreken dan van een veilig pedagogisch klimaat. Zo'n klimaat heeft als kenmerken: respect, hoge verwachtingen, helpen op verschillende manieren, en voorspelbaarheid.

Respect

Een eerste stap naar een veilig klimaat is het respect van de pedagogisch medewerkers voor de kinderen en hun thuissituatie. In een gesprek met de ouders/opvoeders krijgen pedagogisch medewerkers informatie over het nieuwe kind dat in hun groep komt, en over de gewoontes die er in een gezin zijn. Ze kunnen dan het kind gemakkelijker begrijpen en het door de eerste gewenningsperiode heen helpen.

Hoge verwachtingen

Een tweede stap naar een veilig klimaat is het hebben van hoge verwachtingen van het kind en van zichzelf. Voor een kind betekent het dat de pedagogisch medewerker hem uitdaagt om relaties aan te gaan, zijn omgeving te ontdekken en zelf initiatieven te nemen. Het voelt zich daardoor gewaardeerd en erkend in zijn autonomie. Voor de pedagogisch medewerker betekent het dat zij erop vertrouwt dat zij de kinderen zal aanvoelen en begrijpen, ook al is dat niet altijd meteen het geval. Door die hoge verwachtingen zal er een intensieve interactie plaatsvinden.

Helpen op verschillende manieren

Een derde kenmerk is het op verschillende manieren ondersteunen van kinderen in hun ontwikkeling. Dat kan op een manier waarbij het vooral gaat om affectie en relatie. De pedagogisch medewerker laat dan zien dat zij er is voor het kind, dat zij betrouwbaar is en begrijpt wat een kind nodig heeft.

Een andere manier is om kinderen te leren wat wel en niet kan. Dat wil zeggen dat de pedagogisch medewerker de kinderen mogelijkheden en grenzen biedt in hun dagelijkse doen en laten. Dit met respect voor de autonomie van het kind. Het zou een vorm van pedagogische verwaarlozing zijn als kinderen geen grenzen en structuren aangeboden krijgen. Dat wil niet zeggen dat kinderen thuis en op de voorschoolse voorziening autoritair benaderd moeten worden. Het wil wel zeggen dat de ontwikkeling van de autonomie geplaatst moet worden in het perspectief van de ontwikkeling van verbondenheid met andere mensen. In de praktijk van de

voorschoolse voorzieningen vinden we dit terug in het hebben en hanteren van regels, die de kinderen leren en waar ze ook aan gehouden worden. Ook kan de pedagogisch medewerker informatie en uitleg geven op momenten dat kinderen dat nodig hebben. Bijvoorbeeld door regels en afspraken in herinnering te roepen, als dat nodig is om het samenspelen goed te laten verlopen.

Voorspelbaarheid

Voor peuters en kleuters wordt een gevoel van veiligheid zeer versterkt als de situatie voorspelbaar is. Een vast dagritme en vaste rituelen bij terugkerende onderdelen van de dag maken het programma voorspelbaar en versterken daarmee het gevoel van veiligheid. Als er dan bovendien nog pictogrammen gemaakt zijn waarmee het dagritme wordt uitgebeeld, en kinderen kunnen deze zelf 'lezen', dan geeft dat nog extra houvast.

De voorspelbaarheid van het gedrag van de pedagogisch medewerker neemt toe als zij op rustige, consistente wijze gebruikmaakt van de verschillende manieren waarop zij kinderen kan helpen. Kinderen herkennen dat: zo doet onze pedagogisch medewerker dat.

3.2 Interactie met een rijke omgeving

Kinderen willen de wereld om hen heen leren kennen. Ze laten dat zien door 'overal aan te zitten', en door hun vele 'wat is dat?'- en 'waarom?'-vragen. Ze zijn op zoek naar wat alles om hen heen betekent. Een rijke omgeving, waarin kinderen bovendien veel contact hebben met opvoeders en groepsgenootjes, geeft daarvoor volop gelegenheid.

3.2.1 De omgeving: gevarieerd en breed aanbod

De leeromgeving zal kinderen moeten uitdagen om veelsoortig en veelzijdig spel aan te gaan. Er moet wel genoeg materiaal zijn, van goede kwaliteit, maar uitpuilende kasten nodigen nu ook weer niet uit tot kiezen. Er is een grote variatie in 'aanbod', waaronder spel- en ontwikkelingsmateriaal, dat ook verschillende moeilijkheidsgraden kent. Het gaat niet zo zeer om veel speelgoed, maar om voldoende gevarieerd speelgoed dat goed geordend is en waaruit de kinderen een keuze kunnen maken. Als er meer variatie in het aanbod zit, zullen kinderen méér gelegenheid krijgen te spelen met wat ze zelf echt willen en waar ze ook over willen praten. Er ontstaan dan situaties die iets voor hen betekenen.

Om niet 'uitgespeeld' te raken, zullen de materialen en situaties zo moeten zijn dat er steeds uitdaging van uitgaat, ook als kinderen al wat langer op de peutervoorziening zitten. Een ander aandachtspunt hierbij is, dat álle kinderen herkenbare spelmaterialen moeten hebben. Waar kinderen uit meerdere culturen in een groep zitten, zal dat in de inrichting van de peutervoorziening ook herkenbaar moeten zijn. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de keuze van de wandplaten, de stoffen die gebruikt worden in de huishoek, de boeken, de poppen en de muziekinstrumentjes.

Belangrijk is dat de pedagogisch medewerker in de gaten houdt welke voorkeursmaterialen het kind heeft, of welke materialen het kind vermijdt, en waarom dat zo is. Bijvoorbeeld uit angst voor het onbekende, uit angst om met andere kinderen in conflict te komen of uit angst voor vieze vingers bij kleien en schilderen, kan een kind afzien van het kiezen van bepaalde materialen. Materialen kunnen ook bewust worden ingezet om kinderen te leren samenspelen. Of om een kind, dat behoefte heeft aan wat rust, juist alleen te laten spelen.

Onbekendheid van materialen bij de ouders/opvoeders is ook een punt van aandacht. Werkt dat misschien belemmerend bij de spelkeuze van een kind? Hoe kan een kind thuis vertellen wat het gespeeld heeft als het materiaal thuis niet bekend is of niet gewaardeerd wordt?

Een apart punt van zorg is de inrichting van de ruimte. Is er in alle speelhoeken ook voor de pedagogisch medewerker ruimte om even aan te schuiven als het spel dat vraagt? Juist om die noodzakelijke gesprekken met kinderen te voeren, is dit van belang.

3.2.2 In een rijke omgeving is de pedagogisch medewerker bemiddelaar

De pedagogisch medewerker is van onschatbare betekenis voor de ontdekkingstocht van kinderen. Zij staat dicht bij de kinderen en tegelijkertijd staat zij met beide benen in de wereld die de kinderen aan het ontdekken zijn. Ze luistert naar wat kinderen zeggen en ziet aan hun gedrag wat ze van hun omgeving begrijpen. Zelf kent ze de 'algemene taal'. Ze weet wat de betekenis van de dingen en situaties is in de ogen van grote mensen, en die kinderen stukje bij beetje ook moeten leren. Ze bemiddelt als het ware tussen de wereld van de peuters en de wereld van de grote mensen: ze luistert naar hun taal en geeft hun taal, ze waardeert hun kijk op de dingen en laat hen tegelijkertijd ontdekken dat er nog andere, meer algemene betekenissen zijn.

Je kunt zeggen dat een pedagogisch medewerker bemiddelt tussen de kindertaal en de algemene taal, en bemiddelt tussen de betekenis die de kinderen aan iets geven en de algemene betekenis die geldig is in een bepaalde cultuur.

Ontwikkeling van het taalvermogen is misschien wel de belangrijkste opgave waar peuters voor staan. In een rijke omgeving, met voldoende ondersteuning van de pedagogisch medewerker, is daartoe volop gelegenheid. Al spelende leren kinderen taal. Ze leren veel nieuwe woorden. Het mooie is dat die woorden ook echt iets voor ze betekenen. Ze leren die woorden in een situatie waarin ze zelf al spelende en pratende betrokken zijn. Woorden worden zo begrepen waaromheen zich een heel veld van betekenissen ontwikkelt. Neem bijvoorbeeld 'zand'. Al spelende leren kinderen zand herkennen als zand en dat dan ook zo benoemen. Maar ze leren meer. Kinderen ontdekken wat ze met zand kunnen doen, welke kenmerken zand heeft. Ze leren dat ze voor het bouwen van kastelen ander zand nodig hebben dan wanneer ze zand als poedersuiker over vers gebakken zandtaartjes willen uitstrooien.

Verkennen van de wereld is voor peuters vooral ervaring opdoen met wat je met de dingen kunt doen, wat de mogelijkheden ervan zijn, en wat de grenzen. Maar het is ook waarnemen van de dingen, hoe ze eruitzien, hoe ze aanvoelen, waarin ze verschillend zijn van andere dingen. Zo wordt 'zand' iets waarnaar je niet alleen kunt wijzen, en waarvan je kunt zeggen dat het 'zand' heet, maar waarover je iets kunt vertellen, iets wat je ermee gedaan of over bedacht hebt.

In de peutergroep van Josephine (1)

Josephine is pedagogisch medewerker op een peutergroep. De groep bestaat uit twaalf peuters, die twee ochtenden in de week bij haar komen. Het kost altijd even tijd voordat zij en een peuter aan elkaar gewend zijn. Van Remi heeft ze ontdekt dat hij heel erg geïnteresseerd is in alles wat met eten te maken heeft. Hij speelt graag in het keukentje en met de (plastic) etenswaren die daar voorhanden zijn. Josephine speelt mee met de kinderen en tijdens het spel knoopt zij gesprekjes aan: Vertel eens: wat doe je allemaal als je samen met mamma in de keuken bent? En hoe komen jullie aan al dat eten? Wat zou je willen eten vanavond? Weet je hoe die vrucht heet? Al luisterend en pratend leert Remi de taal die bij de keuken hoort en bij boodschappen doen. En misschien wel bij tuinieren. Hij leert nieuwe woorden: woorden die Josephine wel kent, maar Remi nog niet. Josephine kan hem ook stimuleren om samen met een andere peuter winkeltje te spelen. De peuters leren dan niet alleen woorden voor wat ze nodig hebben, maar ook wat je moet doen in een winkel: iets uitzoeken en dan betalen aan de kassa.

Josephine laat de peuters in spel, met boeken en platen, en door met hen te praten, kennismaken met de wereld waarin ze leven. Zij reikt aan, lokt uit en helpt kinderen te

ontdekken wat het betekent om samen te spelen en hoe de wereld eruit ziet. Samenspelen betekent bijvoorbeeld ook dat je speelgoed moet delen, op je beurt moet wachten en plaats vrij moet houden voor een ander kind.

'Hoe de wereld eruit ziet', is heel ruim geformuleerd. Voor peuters betekent dat bijvoorbeeld dat ze ontdekken dat je voor het bakken van taarten stevig zand nodig hebt. Het betekent ook dat ze bijvoorbeeld ontdekken dat er een ritme zit in de dagindeling en dat er afspraken zijn over waar je mag spelen.

Josephine begeleidt deze ontdekkingstochten. Ze verbindt er woorden aan als kinderen daar naar zoeken, bijvoorbeeld bij het navertellen, en stimuleert hen om verbanden te zien en de verbanden te verwoorden in hun spel. 'De toren is hoog', 'Hij valt', 'Ja, die toren is heel hoog, en omdat hij een beetje scheef staat, valt hij om'.

Josephine heeft ook peuters in de groep die wel goed kunnen communiceren in hun moedertaal, maar nog nauwelijks Nederlands begrijpen. Voor hen is ze een speciale bemiddelaar: ze leert hun de taal van een nieuwe omgeving, waarvan de peutervoorziening deel uitmaakt. Ze is daar heel alert op: ze gebruikt kleine standaardzinnen bij de dagelijkse routines ('Allemaal in de kring gaan zitten', 'Het is tijd voor het fruithapje' et cetera) en afspraken: 'Als een ander kindje je pijn doet, dan zeg je "Niet doen!"' Ze koppelt woorden aan de non-verbale communicatie van de kinderen: 'Ja, je moet nu je handjes wassen!' 'Kijk eens, zo kun je klei rollen met je handje.' En als het even kan, krijgen deze kinderen extra aandacht in het boekenhoekje.

In de peutergroep van Josephine (2)

Josephine praat met kinderen over al hun ervaringen. Ieder kind beleeft wat het meemaakt thuis en op de speelzaal op zijn eigen manier. Het heeft daar zijn eigen gevoelens bij en – als er problemen zijn – zijn eigen oplossingen. Zij luistert ook naar de verhalen van de opvoeders thuis. Op die manier krijgt zij zicht op de achtergrond van de kinderen en kan zij beter begrijpen en aanvoelen wat er in de peuters omgaat en hoe zij hun omgeving begrijpen.

In een peutergroep worden kaarsjes ontstoken op een verjaardagstaart. Als Kevin dat ziet, begint hij vreselijk te gillen. Hij is ontzettend bang. Hij klemt zich vast aan Josephine en drukt zijn gezicht tegen haar schouder aan. Hij durft niet te kijken. Josephine aait over zijn rug en legt rustig uit dat de vlammetjes bij de kaarsjes blijven. 'Kijk maar,' zegt ze, 'ze bewegen een beetje, ze zijn heel klein, ze blijven daar.' Terwijl ze Kevin over zijn rug blijft aaien, zingt ze met de peuters het verjaardagsliedje. Kevin kalmeert. Nog stevig tegen Josephine aangeklemd, durft hij uiteindelijk toch met één oog naar de vlammetjes te kijken. Bij het ophalen bespreekt Josephine dit voorval met Kevins moeder. Deze vertelt dat ze zelf altijd doodsbang is dat Kevin zich zal branden aan kaarsjes. Hij mag daar dan ook absoluut niet in de beurt komen.

Achter alles wat kinderen op deze manier leren, zit 'een wereld van ervaringen'. Al die 'werelden' vlechten zich aaneen tot een 'beeld van de wereld'. Hun wereldbeeld wordt steeds uitgebreider en complexer, omdat hun ervaringen steeds uitgebreider en complexer worden. Zo ontwikkelen zij zich steeds verder.

Een rijke omgeving biedt mogelijkheid tot samenspelen en leren

Spelen in een rijke omgeving met andere kinderen is een extra ontwikkelingsstimulus voor kinderen. Ze kijken naar elkaar, doen elkaar na en leren zo veel van elkaar. Ze leren bijvoorbeeld van elkaar wat je allemaal met zand kunt doen, maar ze leren nog meer. Ze leren dat dezelfde ervaringen voor verschillende kinderen verschillende betekenissen kunnen hebben.

'Zand' roept niet bij alle kinderen hetzelfde op. 'Verven' ook niet. De een vindt het leuk en denkt bij verven aan mooie kleuren, de ander denkt alleen aan 'vieze vingers' en gruwt ervan. Door naar elkaar te kijken en samen te spelen, en ook al door aan elkaar te laten blijken wat ze ergens van vinden, leren peuters dat mensen verschillende dingen lekker, leuk, lief et cetera vinden. Door samen op te trekken in een rijke omgeving doen zich de eerste mogelijkheden voor om te ontdekken dat niet iedereen hetzelfde is of hetzelfde doet, voelt en denkt.

3.3 Continuïteit in interactie

Peuters hebben continuïteit nodig om zich te blijven ontwikkelen.

3.3.1 Waarom continuïteit

Kinderen hebben er baat bij als er sprake is van een doorgaande lijn in hun interactiepatronen. Een breuk in deze interactie schaadt hun leren en hun emotionele veiligheid. Vanuit het oogpunt van leren moet er worden aangesloten op wat een kind al weet en kan. Zo kan het zijn kennis en vaardigheden uitbreiden. Daarbij: als het kind de verworven kennis en vaardigheden in de nieuwe situatie kan gebruiken, dan beklijven ze ook en kan daarop voortgebouwd worden. Vanuit het oogpunt van emotionele veiligheid is het belangrijk dat een kind snel een relatie kan aangaan met zijn nieuwe pedagogisch medewerker en groepsgenootjes. Vanuit die veilige relatie kan het de nieuwe omgeving gaan onderzoeken.

3.3.2 Hoe zorgt een pedagogisch medewerker voor continuïteit?

De pedagogisch medewerker kan zorgdragen voor continuïteit door te werken vanuit de basisbehoeften van een kind: de behoefte aan relaties, aan het leren kennen van de omgeving en de behoefte aan autonomie. Dit in overeenstemming met de rode draad in hun ontwikkeling! Er is wel verschil tussen personen, omstandigheden en omgeving, maar in de nieuwe situatie is de 'grondtoon' van het pedagogisch handelen gericht op de ondersteuning van de ontwikkeling, op een manier die past bij het kind. Ook al zijn er dan veel dingen anders, het wezen blijft hetzelfde: een kind voelt zich gekend en begrepen in wat het nodig heeft, en het kan naar hartenlust spelen en de wereld onderzoeken, op eigen wijze, in eigen tempo, volgens eigen belangstelling. Bij al die veranderingen vinden peuters daarin houvast. Die vastigheid vergroot hun zelfvertrouwen en versterkt hun gevoel van effectiviteit. En daarmee neemt hun motivatie toe om nieuwe dingen te onderzoeken en te leren.

Bij de overgang van de voorschoolse voorziening naar de basisschool moet er van twee kanten aandacht zijn voor de continuïteit. Pedagogisch klimaat, inrichting van de speelleeromgeving en het curriculum kunnen onderwerp van gesprek zijn. Daarbij gaat het steeds om de voortgang van de ontwikkeling van de kinderen. Informatie daarover kan systematisch verzameld worden met het observatie-instrument. Door middel van het overdrachtsformulier kan deze informatie, met goedvinden van de ouders/opvoeders, overgedragen worden aan de basisschool.

Continuïteit tussen het leven in een gezin en het leven in een peutergroep/kinderopvanggroep wil zeggen dat deze opvoedingsmilieus elkaar aanvullen. En wel zodanig dat het kind zich optimaal kan ontwikkelen. Iedere etnische groepering heeft zijn eigen gezinscultuur: de Hindoestaanse, de Nederlandse et cetera. Pedagogisch medewerkers zouden voldoende inzicht moeten hebben in de opvoedingsidealen en -gewoontes van de gezinnen waarin hun kinderen leven. Omgekeerd moeten ouders/opvoeders ook geïnformeerd worden over

opvoedingsidealen en -gewoontes van de voorschoolse voorzieningen. Het is beter eventuele accentverschillen of grote verschillen hierin tussen de opvoeders te bespreken en daar samen uit te komen, dan het kind te belasten met voor hem onduidelijke of zelfs tegenstrijdige verwachtingen over zijn interactiegedrag.

3.4 Samenvatting

Wat betekenen de uitgangspunten voor het begeleiden van de ontwikkeling van kinderen in de praktijk? De pedagogisch medewerker begeleidt de ontwikkeling van de kinderen door te letten op de volgende kwaliteitskenmerken voor de interactie:

Om tot ontwikkeling te komen heeft een kind opvoeders nodig met wie het een veilige relatie heeft. Veiligheid wordt bereikt als de opvoeder aanvoelt en begrijpt (sensitiviteit) wat een kind op een bepaald moment nodig heeft en daar dan ook in voorziet (responsiviteit). Daarnaast heeft een kind een rijke omgeving nodig, waarin het naar hartenlust kan experimenteren en zijn ervaringen kan delen met belangrijke anderen, zoals de pedagogisch medewerker en kinderen uit de groep. Het is verder van belang dat kinderen een bepaalde mate van continuïteit ervaren in de mogelijkheid om relaties aan te gaan, de omgeving te ontdekken en initiatieven te ontplooiën. Dit betekent ook dat hun (verschillende) opvoeders het met elkaar eens zijn over belangrijke zaken in de opvoeding en educatie.

4. Ontwikkeling nader bekeken

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op het begrip 'ontwikkeling'. Er wordt een relatie gelegd met voor- en vroegschoolse educatie en er wordt een model beschreven hoe je naar de voortgang in de ontwikkeling kunt kijken. Dit model vormt de basis voor de observatielijst.

4.1 Voortgang in ontwikkeling

Het doel van voor- en vroegschoolse educatie is de bevordering van de brede ontwikkeling van kinderen. Dit wordt ook wel genoemd 'de ontwikkeling van competentie'. Het doel van werken met jonge kinderen wordt dan 'het ondersteunen en stimuleren van de voortgang in de ontwikkeling van de competentie van de kinderen'.

4.1.1 Ontwikkeling en educatie

Waarom gaan kinderen naar een voorschoolse voorziening? Waarom gaan ze – later – naar school? Nederlandse ouders/verzorgers geven op de eerste vraag meestal het volgende antwoord: 'Voor de sociale ontwikkeling.' 'Om te leren', hoor je als antwoord op de tweede vraag. Voor ouders/opvoeders van allochtone afkomst ligt dat vaak wat anders. Zij vinden dat ook kleine kinderen moeten leren als ze op school zijn. En voor peuters is een peuterspeelzaal/kinderdagopvang toch immers ook al een soort school? Is al dat spel dan wel goed?

Het is een taak van pedagogisch medewerkers om aan alle ouders/verzorgers te laten zien dat peuters en kleuters als ze spelen ook voortdurend leren. En dat zij, in dat spel en andere activiteiten, een sociaal-emotionele groei doormaken.

Wat er gebeurt, zowel in voorschoolse voorzieningen als op basisscholen, is dat pedagogisch medewerkers en leraren zich richten op de brede ontwikkeling van kinderen. En dat betreft dan in beide situaties zowel de cognitieve als de sociaal-emotionele ontwikkeling. Dat zijn aspecten van de brede ontwikkeling.

4.1.2 Competentie

Onder competentie verstaan we het vermogen tot denken, voelen en handelen dat kinderen in staat stelt om zich adequaat te verhouden tot de wereld waarin ze leven. Je adequaat verhouden tot de wereld waarin je leeft, wil zoveel zeggen als: oppakken wat je tegenkomt, dingen niet uit de weg gaan, nadenken en je een mening vormen, en een houding aannemen tegenover wat je ziet en meemaakt. Kortom een verstrengeling van doen, denken en voelen, op een wijze die passend is voor kind en gemeenschap. Dat is een hele mondvol. Het voorbeeld hierna laat zien wat competentie kan zijn.

Met mamma in een winkel

Een peuter van tweeënhalf jaar is samen met haar moeder bij de Hema. Het is een van de eerste koude herfst dagen. Het kind heeft een warm jasje aan. In de winkel is het warm. Terwijl de moeder zoekt naar goede sokken, begint het meisje haar jasje los te maken. 'Nee, laat je jasje maar aan', zegt de moeder. 'Binnen, jasje uit', zegt het kind. 'Ja, we zijn wel binnen, maar hier in de winkel houden we de jas aan', antwoordt de moeder en zoekt verder. Het kind blijft, zonder resultaat, aan haar ritssluiting trekken en blijft zeggen: 'Binnen, jasje uit.' De moeder herhaalt haar antwoord wat afwezig en blijft sokken zoeken. Het kind blijft haar woorden herhalen. Als de goede sokken gevonden zijn, geeft de moeder het kind een hand en ze wandelen samen naar de kassa.

Reflectie op het voorbeeld

Als we naar dit voorbeeld kijken vanuit het perspectief van de ontwikkeling van competentie dan valt het volgende op:

De peuter heeft kennelijk al geleerd dat een jasje iets is wat je niet binnen, maar buiten aanhebt. Als je een jasje aanhebt, heb je het lekker warm, buiten. Zo zit op dat punt haar beeld van de wereld in elkaar. In de verwarmde Hema voelt haar jasje onprettig aan. Ze heeft het te warm. Ze herinnert zich het geleerde: jaszjes zijn voor buiten, niet voor binnen, en jaszjes hebben iets te maken met warmte. Ze combineert: (te) 'warm, jasje, binnen', en concludeert: 'binnen, jasje uit.' Ze heeft haar zintuigen gebruikt, ze heeft haar geheugen gebruikt, ze is tot activiteit overgegaan, ze heeft contact gezocht met haar moeder en ze heeft zich niet van de wijs laten brengen: ze heeft het binnen gewoon te warm en daarom moet het jasje uit. De moeder probeert haar 'beeld van de wereld' te verfijnen. 'Ja, we zijn wel binnen, maar in winkels houd je je jasje aan.' Als deze situatie zich vaker voordoet, zal de peuter leren dat er 'binnens' zijn waar je je jasje aanhoudt, ook al heb je het dan warm. Haar leerervaringen hebben dan een spoor in haar gedrag achtergelaten: ze handelt dan spontaan zoals van haar verwacht wordt: er is voortgang in haar ontwikkeling. Haar competentie is toegenomen.

4.2 Het competentiemodel jonge kind

In het voorbeeld van de winkelende peuter zien we een totaalgedrag en dat totale gedrag zal veranderen (jasje aanhouden) naarmate het kind verder komt in haar ontwikkeling. Het zal vooral complexer worden, ze kan 'ingewikkelder' situaties, op meerdere gebieden, steeds beter aan.

In dat totale gedrag zijn verschillende aspecten te onderscheiden. Dat is een manier van kijken naar gedrag. Een manier van kijken noemen we een model. Van dit voorbeeld kun je zeggen: die peuter is competent: ze heeft een probleem en ze probeert het op te lossen. In die competentie zijn verschillende aspecten te onderscheiden: er is iets te zien van haar denken en handelen, van haar voelen, van haar zintuiglijke waarneming en ook van haar motoriek. Let wel: het is één totaal 'antwoord' van het kind op de situatie in de winkel waar zij het te warm heeft, maar haar 'antwoord' heeft verschillende aspecten.

Aspecten van de ontwikkeling van competentie

De ontwikkeling van competentie kent de volgende aspecten:

- het cognitieve,
- het creatieve,
- het sociaal-emotionele,
- het motorische en
- het zintuiglijke aspect.

Het *cognitieve aspect* zegt iets over het vermogen van een kind om zich een beeld van de wereld te vormen en daar in woord en daad uitdrukking aan te geven.

Het *creatieve aspect* zegt iets over het vermogen om op nieuwe manieren over dingen te denken en op nieuwe manieren iets te doen.

Het *sociaal-emotionele aspect* zegt iets over het vermogen van een kind om adequaat om te gaan met zichzelf, met anderen en met de wereld om hem heen.

Het *motorische aspect* zegt iets over het vermogen om bewegingen aan te passen aan de situatie.

Het *zintuiglijke aspect* zegt iets over het vermogen om op adequate wijze informatie op te nemen uit de omringende werkelijkheid.

De onderlinge verwevenheid van de afzonderlijke aspecten is groot, en ze zijn moeilijk uiteen te rafelen, zoals het voorbeeld van de peuter in de winkel laat zien. En dat is ook niet nodig. Het is wel belangrijk te weten dat elk aspect van de competentie een belangrijke ingang is voor de stimulering van de ontwikkeling in zijn geheel. En dat de aspecten zich altijd in samenhang ontwikkelen en ook pas in hun samenhang begrepen kunnen worden.

(Zie hoofdstuk 5 voor meer informatie over de verschillende aspecten van de competenties van het jonge kind.)

4.3 Kijkpunten

Hoe het met de ontwikkeling van het kind is gesteld, zien we aan hoe het kind omgaat met zichzelf, met anderen en de situatie waarin hij zich bevindt. Door een kind te observeren zie je of zijn competentie toeneemt. Begrijpt het wat er gebeurt? En begrijpt het steeds meer? Heeft het plezier in spelen? Durft het op onderzoek uit te gaan? Kan het plannetjes maken?

Als een pedagogisch medewerker zich een beeld wil vormen van hoe het gaat met een kind, dan heeft ze baat bij een lijst met duidelijke kijkpunten. *Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen* biedt een observatielijst, waarin de aspecten van de competentie zijn uitgewerkt in kijkpunten.

4.3.1 Keuze en verantwoording

De ontwikkeling van kinderen voltrekt zich door een ingewikkeld samenspel tussen aanleg en omgeving. Een kind ontwikkelt zich in die omgeving als het 'aangesproken' wordt op wat het nodig heeft (sensitief en responsief gedrag van de opvoeder). Door die in gang gezette en steeds voortgezette ontwikkeling, doet een kind ook steeds meer zijn voordeel met die omgeving: hij pikt er meer van op, onderkent steeds beter zelf 'wat er te leren valt' en weet de weg in zijn omgeving te vinden.

De veronderstelling is dus dat een kind zich ontwikkelt in een goede omgeving en als waarneembaar teken daarvan 'meegroeit' met die omgeving. De peuter 'doet het goed' in de peuteromgeving, de kleuter in de kleuteromgeving, de kinderen van groep 3 en 4 in hun omgeving. Dit gaat zo op voorwaarde dat er een open en onbelemmerde interactie is tussen het kind en de (goede) omgeving.

4.3.2 Type kijkpunten

Met de kijkpunten kan de pedagogisch medewerker bepalen of de mogelijkheden van het kind 'matchen' met de omgeving. Dat is te zien in zijn gedrag. Preciezer uitgedrukt: met de kijkpunten verzamel je informatie over de breedte en de kwaliteit van de relatie van het kind met zichzelf en met zijn omgeving.

Bijvoorbeeld: 'het kind heeft contact met andere kinderen' (aspect van sociaal-emotionele ontwikkeling); 'het kind maakt plannen' (cognitief en sociaal- emotioneel); 'het kind kan goed met de eigen gevoelens omgaan' (aspect van emotionele ontwikkeling).

Het geobserveerde gedrag verwijst naar de competentie van een kind om een relatie aan te gaan met zichzelf en met de omgeving waarin het zich bevindt: om zich 'adequaat te verhouden tot zijn omgeving'. Is die relatie oké en de omgeving is oké, dan vindt er ontwikkeling plaats.

Samengevat: De kijkpunten focussen op de ontwikkeling, uiteengelegd in deelaspecten. Het concrete gedrag, dat verwijst naar de ontwikkeling, varieert met de omgeving waarin een kind zich bevindt. De kijkpunten zijn daarom toe te passen in verschillende periodes van de levensloop.

4.3.3 Continuïteit

Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen is gebaseerd op de visie op ontwikkeling en onderwijs/educatie dat voorschoolse voorzieningen hun eigen aanbod, specifieke werkwijze en opbrengstverwachting hebben.

Voorschoolse voorzieningen en basisscholen vinden elkaar in hetzelfde grondpatroon dat een kind de mogelijkheid krijgt een relatie met zijn omgeving aan te gaan, met een appel op en inzet van zijn hele competentie.

Bij de overdracht van de voorschoolse voorziening naar de basisschool kunnen de eind-observatiegegevens met het kind meegaan. Ouders/verzorgers worden, als partners in de opvoeding, betrokken bij de observaties en de overdracht van hun kind van de ene instelling naar de andere. Daarbij speelt, naast een portfolio en de persoonlijke indruk van de pedagogisch medewerker, de geregistreerde indruk over de voortgang van de ontwikkeling van hun kinderen een belangrijke rol.

4.3.4 Observatielijst voor peuters

Met de observatielijst wordt beoogd een totaalbeeld van de ontwikkeling van kinderen te krijgen. Om de ontwikkeling van een kind te kunnen volgen, is ervoor gekozen om de gegevens van meerdere observatiemomenten in één formulier te plaatsen. Aan de hand van de observatielijst kunnen pedagogisch medewerkers gericht naar het gedrag van kinderen kijken en zich een mening vormen over de voortgang in de ontwikkeling. Kinderen veranderen snel in de leeftijd tussen twee en vier jaar. Het is daarom beter iets vaker en op hoofdlijnen te volgen dan om een verdiepende observatie uit te voeren.

De kijkpunten in de observatielijst zijn gegroepeerd in:

- Redzaamheid;
- Sociaal-emotioneel;
- Speel- en werkgedrag;
- Taalontwikkeling;
- Rekenontwikkeling;
- Motoriek.

Deze indeling volgt in grote lijnen de aspecten van de ontwikkeling van competentie zoals die in eerder zijn genoemd. Om aan te sluiten op de doelen voor het jonge kind is in plaats van de cognitieve ontwikkeling meer expliciet gekozen voor kijkpunten bij taalontwikkeling en bij rekenontwikkeling. Daarnaast hebben ook kijkpunten bij Sociaal-emotioneel en bij Speel- en werkgedrag betrekking op de cognitieve ontwikkeling. De creatieve ontwikkeling uit zich in de kijkpunten bij Speel- en werkgedrag. De zintuiglijke ontwikkeling is terug te vinden bij Speel- en werkgedrag en Sociaal-emotioneel.

In de tabel hierna vind u een overzicht van de kijkpunten. In hoofdstuk 9 worden de kijkpunten nader toegelicht.

Redzaamheid	
<ul style="list-style-type: none"> – Kan zich zelfstandig aan-/uitkleden (bijv. jas) – Kan zichzelf redden met eten en drinken – Kan zelfstandig speelgoed opruimen – Is (overdag) zindelijk / Gaat zelfstandig naar de wc / Kan zichzelf redden op de wc 	
Sociaal-emotioneel	
<p>Sociaal gedrag: omgang met kinderen</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Heeft contact met andere kinderen 2. Zoekt uit zichzelf contact 3. Wordt door andere kinderen gevraagd om mee te spelen 	
<p>Sociaal gedrag: omgang met pedagogisch medewerker</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. Zoekt zelf contact met pedagogisch medewerker 5. Zoekt lichamelijk contact 6. Reageert goed op aanwijzingen 7. Gaat gemakkelijk om met alle pedagogisch medewerkers 	
<p>Welbevinden</p> <ol style="list-style-type: none"> 8. Voelt zich (in de eigen groep) op zijn/haar gemak 9. Kan goed met eigen emoties omgaan 	<i>EF, 21e</i>
<p>Zelfstandigheid</p> <ol style="list-style-type: none"> 10. Neemt initiatief om wat te doen 11. Vertoont zelfstandig gedrag 12. Zoekt zelfstandig iets uit 13. Denkt na voordat hij/zij iets doet 14. Kan goed onthouden 	<i>EF, 21e</i> <i>21e</i> <i>21e</i> <i>EF</i> <i>BKL</i>
<p>Weerbaarheid</p> <ol style="list-style-type: none"> 15. Komt voor zichzelf op 	
<p>Zelfvertrouwen</p> <ol style="list-style-type: none"> 16. Heeft vertrouwen in wat hij/zij zelf kan 17. Lost zelf probleemsituaties op 18. Is open en spontaan 	<i>BKL, 21e</i>

<p>Omgaan met veranderingen</p> <p>19. Kan gemakkelijk wennen in nieuwe situaties</p> <p>20. Neemt gemakkelijk afscheid van de ouder</p> <p>21. Kan omgaan met veranderingen in het dagritme</p>	
<p>Omgaan met regels</p> <p>22. Kent de (groeps-)regels</p> <p>23. Weet zich aan de (groeps-)regels te houden</p>	
<p>Speel-en werkgedrag</p>	
<p>Nieuwsgierigheid</p> <p>24. Is nieuwsgierig naar het onbekende</p> <p>25. Wil van alles ontdekken, ervaren en uitproberen</p> <p>26. Heeft interesse in bepaalde onderwerpen, namelijk</p>	<p><i>BKL, 21e</i></p> <p><i>BKL, 21e</i></p> <p><i>BKL</i></p>
<p>Fantasie en creativiteit</p> <p>27. Gebruikt fantasie bij het spel</p> <p>28. Heeft verrassende oplossingen</p> <p>29. Toont fantasie en creativiteit bij tekenen of bouwen</p>	<p><i>BKL, 21e</i></p> <p><i>BKL</i></p>
<p>Samenspel</p> <p>30. Kan goed alleen spelen</p> <p>31. Kan goed samenspelen</p> <p>32. Doet actief mee bij groepsactiviteiten</p>	<p><i>BKL, 21e</i></p>
<p>Speel- en werkkwaliteit</p> <p>33. Komt gemakkelijk tot spelen</p> <p>34. Speelt afwisselend en veelzijdig</p> <p>35. Laat ontwikkeling in zijn/haar spel zien</p> <p>36. Kan enige tijd met iets bezig blijven</p> <p>37. Kan goed informatie onthouden om een taak uit te voeren</p> <p>38. Probeert iets helemaal af te maken</p> <p>39. Vraagt om hulp wanneer dat nodig is</p> <p>40. Werkt nauwkeurig</p>	<p><i>EF, BKL</i></p> <p><i>EF</i></p> <p><i>EF</i></p> <p><i>21e</i></p>
<p>Spel en interesse</p> <p>41. Doet graag de volgende activiteiten:</p> <p>a. Puzzelen</p> <p>b. Knutselen</p> <p>c. Teken</p>	

<ul style="list-style-type: none"> d. Spelen met constructiemateriaal e. Taal-/denkspelletjes f. Rollenspel (alsof-spel) g. Computerspelletjes h. Buiten spelen i. Gezelschapsspelletjes <p>42. Heeft interesse in:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Versjes/liedjes b. Muziek c. Toneel spelen d. Anders, namelijk <p>43. Favoriete spel/activiteit is:</p>	<p><i>BKL</i></p> <p><i>BKL</i></p> <p><i>BKL</i></p>
Taalontwikkeling	
<p>Mondelinge taalvaardigheid</p> <p>44. Ontwikkelt woordenschat en woordgebruik</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Zingt delen van bekende liedjes mee b. Kent het verschil tussen ik, jij, hij/zij c. Vraagt naar de betekenis van woorden d. Wil onbekende/moeilijke woorden begrijpen <p>45. Vertelt vloeiend en verstaanbaar</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Praat duidelijk b. Spreekt in goede zinnen c. Kan iets duidelijk verwoorden <p>46. Ontwikkelt luisterbegrip</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Begrijpt opdrachten b. Begrijpt wat er gezegd wordt c. Begrijpt complexe zinnen en zaken buiten het hier-en-nu <p>47. Voert gesprekjes</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Vertelt spontaan iets b. Geeft antwoord op vragen c. Durft tegen anderen te spreken d. Stelt vragen (wat, wie, waar, hoe en waarom) e. Praat ook over zaken buiten het hier-en-nu 	<p><i>BKL</i></p> <p><i>BKL</i></p> <p>◀</p> <p>◀</p> <p>◀</p> <p><i>21e</i></p> <p><i>21e</i></p>

<p>Ontluikende en beginnende geletterdheid</p> <p>48. Heeft leesplezier</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Beleeft zichtbaar plezier aan voorlezen b. Beleeft zichtbaar plezier aan boeken <p>49. Ontwikkelt begrip van boek en verhaal</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Ontdekt de opbouw in verhalen en boeken b. Ontdekt de samenhang tussen illustraties en tekst 	
<p>Oriëntatie op geschreven taal</p> <p>50. Herkent symbolen of logo's</p> <p>51. Heeft interesse in schrijven</p> <p>52. Heeft interesse in letters</p>	<p><i>BKL</i></p> <p><i>BKL</i></p>
Rekenontwikkeling	
<p>Getallen</p> <p>53. Kan omgaan met de telrij</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Noemt namen van telwoorden b. Zegt een stukje van de telrij op vanaf 1 <p>54. Kan omgaan met hoeveelheden</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Vergelijkt verzamelingen voorwerpen op meeste/minste, meer/minder, veel/weinig, evenveel b. Kan kleine hoeveelheden tellen (resultatief tellen) <p>55. Kan omgaan met getallen</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Kent van enkele getalsymbolen de naam b. Heeft interesse in getallen/cijfers c. Heeft interesse in sommetjes 	<p>◀</p> <p>◀, <i>BKL</i></p> <p>◀</p> <p>◀</p> <p><i>BKL</i></p> <p><i>BKL</i></p>
<p>Meten</p> <p>56. Ontwikkelt inzicht omtrent <i>lengte</i>, <i>omtrek</i> en <i>oppervlakte</i></p> <ul style="list-style-type: none"> a. Begrijpt in lengte- of oppervlaktesituaties begrippen zoals hoger/lager, hoogste/laagste, langer/korter, langste, kortste, groot/klein, groter/kleiner, grootste/kleinste b. Vergelijkt lengtes op het oog (zo zien) of door de voorwerpen/personen naast elkaar te houden <p>57. Ontwikkelt inzicht omtrent <i>inhoud</i></p> <ul style="list-style-type: none"> a. Vergelijkt inhouden met grote verschillen en begrijpt hierbij begrippen zoals vol/leeg, veel/weinig, meeste/minste, grootste/kleinste b. Onderzoekt inhouden door met water, zand of blokjes vormen te vullen, over te gieten, vol te maken en leeg te maken 	<p>◀</p> <p>◀</p>

<p>58. Ontwikkelt inzicht omtrent <i>gewicht</i></p> <p>a. Onderzoekt 'gewicht' door te tillen en begrijpt hierbij de begrippen zwaar en licht</p> <p>b. Vergelijkt voorwerpen die veel verschillen van gewicht en begrijpt hierbij begrippen zoals zwaarder/lichter, zwaarste/lichtste, heel zwaar / heel licht</p> <p>59. Ontwikkelt inzicht omtrent <i>tijd</i></p> <p>a. Legt plaatjes van een verhaal in de juiste volgorde of vertelt een verhaaltje na in de juiste volgorde</p> <p>b. Begrijpt begrippen rond tijd: nu, straks, vroeg, laat, kort, lang, snel, even, ochtend, middag, avond, nacht, vandaag, gisteren, morgen</p>	<p>◀</p>
<p>Meetkunde</p> <p>60. Kan eenvoudige opdrachten uitvoeren waarin meetkundige begrippen voorkomen zoals voor, achter, naast, in, op, onder, boven, dichtbij, ver (vooral vanuit het eigen standpunt/lichaam)</p> <p>61. Kan voorwerpen/situaties beschrijven die niet zichtbaar zijn, door ze voor te stellen</p> <p>62. Bouwt en construeert</p> <p>a. Bouwt <u>met</u> materiaal (Duplo, blokken, Kapla enzovoort)</p> <p>b. Bouwt <u>na</u> met materiaal (Duplo, blokken, Kapla enzovoort)</p> <p>63. Kent namen van basisvormen, zoals driehoek, vierkant, rondje, cirkel</p> <p>64. Groepeert/sorteert voorwerpen op een kenmerk (bijvoorbeeld op kleur)</p> <p>65. Kent namen van kleuren, zoals rood, geel, groen, blauw, wit, zwart</p> <p>66. Maakt vormen en patronen</p> <p>a. Maakt eenvoudige patronen (bijvoorbeeld met kralen (rijgen), stempels, mozaïek)</p> <p>b. Maakt eenvoudige patronen <u>na</u> (bijvoorbeeld met kralen (rijgen), stempels, mozaïek)</p>	<p>◀</p> <p>◀</p> <p>◀, BKL</p>
<p>Motoriek</p>	
<p>Plezier in bewegen</p> <p>67. Heeft plezier in bewegen</p> <p>68. Doet mee in bewegingen (op muziek)</p>	
<p>Grove motoriek</p> <p>69. Beweegt behendig, soepel en gecoördineerd (bij rennen, springen en klauteren)</p>	
<p>Fijne motoriek</p>	

70. Beweegt soepel en gecoördineerd (bij tekenen, kleuren, knippen en plakken)	<i>BKL</i>
71. Kan met klein materiaal omgaan (zoals kralen, mozaïek, constructiemateriaal)	

NB Een aantal kijkpunten is voorzien van een ◀-teken. Dit wil zeggen dat het kijkpunten betreft waarvan verwacht mag worden dat die volledig ontwikkeld zijn bij het bereiken van de vierjarige leeftijd. Het zijn een soort basisvoorwaarden voor het kind om op een goede manier te kunnen beginnen op de basisschool.

4.4 Aanvullende kijkpunten vanuit relevante ontwikkelingen

In de observatielijst zijn ook kijkpunten opgenomen die betrekking hebben op relevante ontwikkelingen die vanuit de maatschappij invloed hebben op de educatie van jonge kinderen. Dat zijn de executieve functies, de 21e-eeuwse vaardigheden en de beginkenmerkenlijst voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong. In de tabel hierboven staat aangegeven welke kijkpunten betrekking hebben op de executieve functies (*EF*), 21e-eeuwse vaardigheden (*21e*) of de beginkenmerkenlijst (*BKL*).

4.4.1 Executieve functies

De executieve functies (Dawson & Guare, 2009; Morraïne, 2013) zijn al die regelfuncties van de hersenen die essentieel zijn voor het realiseren van doelgericht en aangepast gedrag. Met deze functies bepaalt een kind het doel van zijn/haar handelingen en gedrag, schakelt hij/zij afleidende factoren uit, plant hij/zij de volgorde van handelingen, voert hij/zij de taken die daarvoor nodig zijn stap voor stap uit en controleert hij/zij het effect, waarbij hij/zij ook rekening houdt met mogelijke toekomstige effecten. Hij reguleert er emoties, motivatie en alertheid mee en laat ervaringen uit het verleden meespelen bij de verwachtingen over en beslissingen voor de toekomst.

Executieve functies vormen het vermogen om dingen te organiseren, te focussen en impulsen onder controle te houden. Verminderde executieve functies liggen ten grondslag aan bijvoorbeeld ADHD, autisme en leerstoornissen en kunnen leiden tot slechte schoolprestaties. Uit verschillende recente onderzoeken blijkt dat executieve functies belangrijke voorspellers zijn voor individuele verschillen in ontwikkeling van kinderen. Om de school met succes te kunnen doorlopen, om sociaal competent te worden en om werk te kunnen vinden en te behouden, zijn in alle gevallen zelfregulatievaardigheden nodig.

Tot de executieve functies worden meestal elf vaardigheden gerekend.

Executieve functies:

1. Reactie- (of respons-) inhibitie
Het vermogen om na te denken voor je iets doet.
2. Werkgeheugen
Het vermogen om informatie in het geheugen vast te houden tijdens de uitvoering van complexe taken.
3. Zelfregulatie van affect / emotieregulatie
Het vermogen om emoties te reguleren om doelen te realiseren, taken te voltooien of gedrag te controleren.
4. Volgehouden aandacht
Het vermogen om de aandacht erbij te houden, ondanks afleidingen, vermoeidheid of verveling.
5. Taakinitiatie
Het vermogen om zonder dralen met projecten te beginnen, op tijd, op efficiënte wijze.
6. Planning / prioritering
De vaardigheid om een plan te bedenken om een doel te bereiken of een taak te voltooien. Hierbij moet je ook in staat zijn beslissingen te nemen over wat belangrijk en wat niet belangrijk is.
7. Organisatie
Het vermogen om dingen volgens een bepaald systeem te arrangeren of te ordenen.
8. Timemanagement
Het vermogen om in te schatten hoeveel tijd je hebt, hoe je die kunt indelen en hoe je je aan tijdslijmieten en deadlines kunt houden.
9. Doelgericht doorzettingsvermogen
Het vermogen om een doel te formuleren, dat te realiseren en daarbij niet afgeleid of afgeschrikt te worden door andere behoeften of tegengestelde belangen.
10. Flexibiliteit
De vaardigheid om plannen te herzien als zich belemmeringen of tegenslagen voordoen, zich nieuwe informatie aandient of er fouten gemaakt worden; het gaat daarbij om aanpassing aan veranderende omstandigheden.
11. Metacognitie
Het vermogen om een stapje terug te doen om jezelf en de situatie te overzien, om te bekijken hoe je een probleem aanpakt; het gaat daarbij om zelfmonitoring en zelfevaluatie.

Op welke leeftijd komen executieve functies tot ontwikkeling?

Onderzoek onder jonge kinderen leert dat responsinhibitie, werkgeheugen, emotieregulatie en volgehouden aandacht zich vroeg ontwikkelen, in de eerste zes tot twaalf maanden na de geboorte. De eerste tekenen van planning zijn te zien als het kind een manier vindt om een gewenst object te pakken te krijgen. Flexibiliteit blijkt uit de reactie van het kind op verandering en begint zichtbaar te worden tussen de twaalf en 24 maanden. De andere vaardigheden, zoals taakinitiatie en organisatie komen later, tussen de voorschoolse periode en de onderbouw.

Executieve functies / vaardigheden worden gevormd door zowel fysieke veranderingen in de hersenen als door levenservaringen, opgedaan in de wereld en op school.

Wanneer zijn executieve functies nodig?

De psychologen Norman en Shallice (1986) hebben vijf soorten situaties geschetst waarin gewone, routinematige activatie van gedrag niet voldoende is, en executieve functies vereist zijn om tot een optimale prestatie te komen. Dit zijn achtereenvolgens:

- situaties waarbij planning en besluitvorming vereist is;
- situaties waarbij bijsturing en foutencorrectie van gedrag nodig zijn;
- nieuwe vormen van gedrag of nieuwe opeenvolgingen van handelingen;
- gevaarlijke of technisch moeilijke situaties;
- situaties waarbij ingeroest gedrag of gewoontes moeten worden doorbroken.

De genoemde situaties komen allemaal regelmatig voor, ook in de voor- en vroegschoolse periode en het onderwijs in groep 1 en 2. Enkele voorbeelden van situaties en activiteiten waarbij executieve functies een rol spelen zijn:

- een jong kind kan al een korte tijd wachten zonder de orde te verstoren (responsinhibitie);
- peuters en kleuters kunnen speelgoed delen; ze kunnen, na wat aansporing, speelgoed op de juiste plaats terugleggen (emotieregulatie, organisatie);
- een jong kind kan aanwijzingen van een of twee stappen onthouden en opvolgen (werkgeheugen);
- bij bewegingsspelletjes kunnen kinderen op hun beurt wachten, afspraken onthouden en rekening houden met anderen (meerdere executieve functies).

4.4.2 21e-eeuwse vaardigheden

De maatschappij waarin wij leven verandert snel. Dat betekent dat het van groot belang is dat wij kinderen goed toerusten voor de steeds veranderende samenleving. Kinderen moeten vaardigheden leren die hen behulpzaam zijn bij het leven in de 21e eeuw. Welke vaardigheden zijn dat dan? Hierbij gaat het om creativiteit, kritisch denken, probleemoplossingsvaardigheden, communiceren, samenwerken, digitale geletterdheid, sociale en culturele vaardigheden en zelfregulering (Thijs, Fisser, & Van der Hoeven, 2014).

Creativiteit

Het bedenken van nieuwe ideeën en deze kunnen uitwerken en analyseren.

Meer specifiek gaat het om:

- een onderzoekende en ondernemende houding;
- kunnen denken buiten de gebaande paden en nieuwe samenhangen kunnen zien;
- creatieve technieken kennen (brainstorming en dergelijke);
- risico's durven nemen en fouten kunnen zien als leermogelijkheden.

Kritisch denken

Het kunnen formuleren van een eigen, onderbouwde visie of mening.

Meer specifiek gaat het om:

- effectief kunnen redeneren en formuleren;
- kunnen interpreteren, analyseren en synthetiseren van informatie;
- hiaten in kennis kunnen signaleren;
- betekenisvolle vragen kunnen stellen;
- kritisch reflecteren op het eigen leerproces;
- openstaan voor alternatieve standpunten.

Probleemoplossingsvaardigheden

Het (h)erkennen van een probleem en tot een plan kunnen komen om het probleem op te lossen.

Meer specifiek gaat het om de volgende kennis, (deel)vaardigheden en houdingen:

- problemen kunnen signaleren, analyseren en definiëren;
- kennis van strategieën om met onbekende problemen om te gaan;
- oplossingsstrategieën kunnen genereren, analyseren en selecteren;
- patronen en modellen creëren;
- kunnen nemen van beargumenteerde beslissingen.

Communiceren

Het gaat bij communiceren om het effectief en efficiënt overbrengen en ontvangen van een boodschap.

Meer specifiek gaat het om:

- doelgericht informatie met anderen kunnen uitwisselen (spreken, luisteren, de kern van een boodschap herkennen, effectief verwoorden, duidelijk zijn, ruis voorkomen);
- kunnen omgaan met verschillende communicatieve situaties (gesprekken, presentaties, debatten et cetera) en het kennen van de gesprekstechnieken, -regels en sociale conventies in elke situatie;
- kunnen omgaan met verschillende communicatiemiddelen (teksten, films) en daarbij hanteren van verschillende strategieën;
- inzicht hebben in de mogelijkheden die ICT biedt om effectief te communiceren.

Samenwerken

Het gaat om het gezamenlijk realiseren van een doel en anderen daarbij kunnen aanvullen en ondersteunen.

Meer specifiek gaat het om:

- verschillende rollen bij jezelf en anderen (h)erkennen;
- hulp kunnen vragen, geven en ontvangen;
- een positieve en open houding ten aanzien van andere ideeën;
- respect voor culturele verschillen;
- kunnen onderhandelen en afspraken maken met anderen in een team;
- kunnen functioneren in heterogene groepen;
- effectief kunnen communiceren.

Digitale geletterdheid

Het gaat om het effectief, efficiënt en verantwoord gebruiken van ICT.

Het hierbij om een combinatie van:

- basiskennis ICT;
- mediawijsheid;
- informatievaardigheden.

Sociale en culturele vaardigheden

Het gaat om het effectief kunnen leren, werken en leven met mensen met verschillende etnische, culturele en sociale achtergronden.

Meer specifiek gaat het om:

- constructief kunnen communiceren in verschillende sociale situaties met respect voor andere visies, uitingen en gedragingen;
- gedragscodes in verschillende sociale situaties (her)kennen;
- eigen gevoelens kunnen herkennen en gekanaliseerd en constructief kunnen uiten;
- inlevingsvermogen en belangstelling voor anderen tonen;
- bewust zijn van de eigen individuele en collectieve verantwoordelijkheid als burger(s) in een samenleving.

Zelfregulering

Het gaat om het kunnen realiseren van doelgericht en passend gedrag.

Meer specifiek gaat het om:

- realistische doelen en prioriteiten stellen;
- doelgericht handelen (concentratie, zichzelf kunnen motiveren voor en richten op de uitvoering van een taak, zelfstandigheid) en monitoren van het proces (planning, timemanagement);
- reflectie op het handelen en de uitvoering van de taak en feedback op het eigen gedrag en handelen benutten om adequate vervolgkeuzes te maken;
- inzicht hebben in de ontwikkeling van eigen competenties;
- verantwoording nemen voor eigen handelen en keuzes, en zicht hebben op consequenties van het eigen handelen voor de omgeving, ook op de lange termijn.

In de lijst van paragraaf 4.3.4 zijn de relevante kijkpunten bij de 21e-eeuwse vaardigheden gemerkt met 21e.

4.4.3 Beginkenmerkenlijst

De beginkenmerkenlijst van Mooij en Smeets (1997) is bedoeld voor het begin van de basisschool. De lijst is er speciaal om op tijd te signaleren of kinderen een ontwikkelingsvoorsprong hebben zodat zij gericht gestimuleerd kunnen worden aansluitend op hun ontwikkelingsniveau. Op sommige scholen wordt de lijst ingevuld om bij de start van een kind op de basisschool de betreffende kinderen een aangepaste leerlijn te kunnen aanbieden.

De beginkenmerkenlijst geeft informatie over ontwikkelingsgebieden van kinderen uitgewerkt in vaardigheden/kenmerken die deels aansluiten op de kijkpunten uit de observatielijst van *Kijk op ontwikkeling*. In de lijst van paragraaf 4.3.4 zijn deze kijkpunten gelabeld met 'BKL'.

4.5 Samenvatting

Voortgang in de ontwikkeling is het doel van voor- en vroegschoolse educatie. Ontwikkeling wordt hier opgevat als ontwikkeling van competentie. Op basis van een competentiemodel biedt *Kijk op ontwikkeling* een observatielijst met kijkpunten voor peuters. Deze lijst geeft de gebruiker een beeld van de ontwikkeling van het kind op het cognitieve, creatieve, sociaal-emotionele, motorische en zintuiglijke vlak. Verder zijn er kijkpunten die aansluiten op de executieve functies, de 21e-eeuwse vaardigheden en een beginkenmerkenlijst voor vroegtijdige signalering van een ontwikkelingsvoorsprong bij jonge kinderen.

5. De ontwikkelingsgebieden

In dit hoofdstuk gaan we nader in op de verschillende aspecten van de ontwikkeling van competentie, de verschillende ontwikkelingsgebieden. We beschrijven deze ontwikkelingsgebieden in aparte paragrafen, die samen één hoofdstuk vormen. Hiermee drukken we uit dat de ontwikkeling van competentie, al hoewel de aspecten te onderscheiden zijn, pas goed begrepen kan worden als we ze zien als aspecten van een geheel.

5.1 De cognitieve ontwikkeling

Onder de cognitieve competentie verstaan we het vermogen een wereldbeeld te vormen en op grond van dat wereldbeeld een betekenisvolle interactie aan te gaan met mensen en met alles wat je tegenkomt in je omgeving.

Een wereldbeeld kun je zien als het geheel van betekenissen dat een kind geeft aan wat het ervaart over zichzelf, de wereld en zichzelf in de wereld. Ieder mens heeft een wereldbeeld. In de loop van het leven wordt het rijker en verfijnder, vertoont het meer samenhang en is het meer in overeenstemming met de kennis en het inzicht van andere mensen. Daarbij blijft echter altijd iets eigens bestaan: mensen houden een persoonlijke kijk op bepaalde gebeurtenissen en weten dat niet alles voor iedereen even belangrijk is.

Als je iets over het wereldbeeld van een kind te weten wilt komen, met name om de ontwikkeling ervan te stimuleren, dan kun je letten op de manier waarop het kind interactie met zijn omgeving aangaat (betekenisvol handelt) en op de inhoud van de communicatie (betekenisvolle communicatie).

Betekenisvol handelen en betekenisvolle communicatie zijn uitingen die het wereldbeeld van een kind weerspiegelen. Tegelijk spelen ze een belangrijke rol bij het ontwikkelen van het wereldbeeld.

Eigen ervaringen van een kind voegen nieuwe elementen toe aan het eigen wereldbeeld of veranderen elementen daarin. In communicatie met anderen hoort een kind nieuwe dingen, en hoort het dat sommige uitingen vanuit het eigen wereldbeeld door anderen niet begrepen worden of dat ze het er niet mee eens zijn. Je kunt dat zien als (kleine) conflictjes, die een kind prikkelen om het eigen wereldbeeld te veranderen.

Op grond van ervaringen, communicatie en conflictsituaties kan een kind zijn wereldbeeld dus veranderen, zodat het verrijkt en verfijnd wordt, meer samenhang vertoont en – als dat nodig is – ook wordt aangepast. Daarmee wordt het wereldbeeld gaande de cognitieve ontwikkeling steeds betrouwbaarder. Dat wil zeggen dat er steeds meer afstemming plaatsvindt tussen het wereldbeeld van het kind en dat van de mensen om hem heen. Dit geeft een kind steeds meer zekerheid om in nieuwe situaties op eigen wijze overwogen te handelen en te communiceren. Dit terwijl de eigen beleving en de eigen gevoelens zich mee ontwikkelen, niet ondersneeuwen, en een onmiskenbaar element in het totale wereldbeeld vormen.

5.1.1 Taalontwikkeling

De taalontwikkeling bij jonge kinderen is fascinerend: het is een zeer complex proces, dat bij zich normaal ontwikkelende kinderen ogenschijnlijk soepel verloopt. Kinderen lijken hun moedertaal min of meer spelenderwijs te leren. Zo bouwen kinderen gaandeweg al een behoorlijke basiswoordenschat op voordat ze naar school gaan en leren spelenderwijs een groot deel van de grammaticale regels juist toe te passen.

De taalontwikkeling verloopt over het algemeen cyclisch. Dezelfde ontwikkelingsprocessen herhalen zich op een steeds hoger niveau. De ontwikkeling verloopt ook sprongsgewijs. Dat betekent dat een kind soms iets kan, terwijl het een aantal weken later zo druk is met andere ontwikkelingen dat het lijkt of ze het 'vergeten' zijn. Of andersom: een kind lijkt ineens iets te kunnen, terwijl het dit pas geleden nog niet kon.

Hoe verwerven kinderen taal?

Tijdens het taalverwervingsproces is er een belangrijke interactie tussen aangeboren en omgevingsfactoren. Het vermogen om taal te leren is aangeboren, net als het vermogen te leren lopen of kruipen. Het verwerven van de moedertaal start thuis en gebeurt zonder expliciete instructie. Overal ter wereld verwerven kinderen spontaan de taal die ze horen in hun omgeving. Daarom spreken we in deze fase van ontwikkeling ook van taal verwerven en niet van taal leren, omdat het gaat om een natuurlijk proces. Binnen (voor- en vroeg)schoolse educatie wordt de gesproken taal van het kind verder gestimuleerd en op een hoger plan gebracht. Wanneer we spreken over de taalontwikkeling van jonge kinderen in de voor- en vroegschoolse periode gebeurt het taal verwerven zowel thuis als in de voorschoolse voorziening spontaan. Wel biedt de voorschoolse voorziening de mogelijkheid meer gericht aandacht te besteden aan de mondelinge taalontwikkeling.

Bij taalverwerving spelen een aantal zaken een rol: het taalleervermogen van het kind en het taalaanbod vanuit en de interactie met de omgeving. Kinderen leren taal namelijk in eerste instantie te begrijpen en te gebruiken in interacties met de mensen om hen heen in de thuissituatie: ouders, broertjes en zusjes, opa en oma, maar ook bijvoorbeeld de pedagogisch medewerkers op het kinderdagverblijf. Wanneer kinderen vervolgens naar school gaan, komt daar de belangrijke stimulans van de leerkracht bij. Aangezien kinderen verschillen in aanleg en intelligentie en in verschillende situaties opgroeien, is het dus niet vreemd dat we bij jonge kinderen grote verschillen zien in de taalontwikkeling. Zo verloopt de taalontwikkeling van kinderen die het Nederlands als tweede taal leren, vaak moeizamer dan bij Nederlandstalige kinderen. Anderstalige kinderen volgen wel dezelfde doorgaande ontwikkelingslijn voor de tweede taal, maar op een andere leeftijd.

Volwassenen staan model voor goed taalgebruik en helpen het kind om zijn taalvaardigheid verder te ontwikkelen. Daarbij is het nodig dat kinderen zelf praten. Feedback die het kind krijgt op zijn taaluitingen, gebruikt hij om te constateren dat hij nog niet precies weet hoe hij iets moet zeggen. Het kind luistert vervolgens naar de taal die het in de omgeving hoort en gebruikt de feedback om nieuwe kennis over taal te integreren in zijn bestaande kennisbestand. Dit wordt ook wel het taalleermechanisme genoemd.

Woordenschat en woordgebruik

Peuters pikken dagelijks vele nieuwe woorden op en ontwikkelen een belangstelling voor woorden en woordbetekenissen. Driejarige kinderen gebruiken gemiddeld 800-1000 woorden. Een jaar later, wanneer kinderen naar de basisschool gaan, is dit aantal meer dan verdubbeld tot ongeveer 2000 woorden. Tussen het derde en vierde levensjaar maakt de woordenschat dus een enorme groei door. De passieve woordenschat, de woorden die het kind begrijpt, verdubbelt zich ook in deze periode: van 2000 woorden bij een driejarige naar 4000 bij een vierjarige.

Vanaf een jaar of twee ontdekken kinderen dat er een zekere samenhang is in de woorden. Ze leren dat er categorieën zijn waarin woorden gerangschikt kunnen worden. En ze leren dat ze woorden in een andere situatie kunnen gebruiken. Ze noemen niet alleen hun eigen hond een hond, maar weten dat de hond van de buren ook een hond is. Dit gaat niet altijd goed; in deze fase is er vaak sprake van overextensie. Het kind noemt bijvoorbeeld alle viervoetige dieren een hond. Iets later in de ontwikkeling creëren kinderen netwerken van woorden en zien zij steeds beter in dat er allerlei relaties tussen woorden zijn. De woorden staan in verbinding met elkaar.

Vloeiend en verstaanbaar vertellen

Kinderen van drie jaar zijn voor meer dan de helft van wat ze zeggen verstaanbaar. De articulatie is vaak nog onvoldoende. Ze hakkelen af en toe en maken kromme zinnen. De zinnetjes hebben nog niet de juiste grammaticale structuur. Zonder de ondersteuning van een volwassene kunnen ze vaak nog geen logisch verhaal vertellen.

Luisteren

Jonge kinderen kunnen vaak nog niet lang ergens gericht naar luisteren. Pas wanneer het onderwerp hen erg aanspreekt zoals bij peuterprentenboeken of peutertelevisieprogramma's kunnen ze een korte tijd geboeid luisteren. Maar ook dan hebben ze meestal de behoefte om tussentijds te reageren: ze roepen wat ze zien, denken of voelen. Ze stellen vragen over wat ze zien en horen, en koppelen nieuwe informatie aan bestaande kennis. Een verhaal waarin een broertje of zusje geboren wordt, zullen ze direct koppelen aan hun eigen ervaring.

Gesprekjes voeren

Peuters zijn over het algemeen al voldoende taalvaardig om hun gevoelens en ideeën te verwoorden en korte gesprekjes met een volwassene aan te gaan. Als het hun aan woorden ontbreekt of anderen hen niet begrijpen, kunnen peuters nog regelmatig gebruikmaken van communicatievormen zoals wijzen, huilen, duwen om zich uit te drukken. Onderwerp van gesprek zijn concrete zaken uit het hier en nu, bijvoorbeeld het spel waar ze op dat moment mee bezig zijn of het eten dat ze eten. Als je gesprekken van peuters met elkaar of met een volwassene observeert, zie je grote verschillen tussen peuters. De één neemt het initiatief tot een gesprek; de ander luistert liever vooral. Behalve de taalvaardigheid speelt spreekdurf hierbij een rol.

Mening uiten en vragen stellen

Het leren categoriseren van waarnemingen is een belangrijke ontwikkeling bij jonge kinderen. Door de gebeurtenissen of dingen die je om je heen ziet in categorieën onder te brengen, wordt de wereld om je heen overzichtelijker. Het categoriseren zorgt voor het efficiënt opslaan en ophalen van informatie uit je geheugen. Bovendien zorgt het ervoor dat je je reactie op nieuwe voorwerpen kunt baseren op eerdere ervaringen met dingen uit diezelfde categorie.

Kinderen stellen vragen om hun kennis van de wereld te vergroten. Het stellen van vragen heeft een belangrijke functie bij het leren communiceren. Soms is het antwoord niet eens zo belangrijk, maar wel het feit dat er een reactie volgt op een vraag. Jonge kinderen van twee jaar zijn vaak nog niet in staat een vraagzin met vragende voornaamwoorden te produceren, maar stellen wel degelijk vragen. Dit doen ze dan in de vorm van een één- of tweewoordzin met een vragende toon ('papa huis?'). Later leren kinderen om de vragende voornaamwoorden wie, waar, wat te gebruiken ('Wat is dat?'). Ook zijn de meeste driejarigen in staat om ja/nee-vragen te stellen door het (vervoegde of onvervoegde)

Figuur 1. Taalinhouden voor het jonge kind. Bron: www.slo.nl/jongekind

5.1.2 De rekenontwikkeling

Het is maandagochtend. Vol trots komt Jamie aangelopen en zegt tegen de leidster: 'Ik ben morgen jarig.' Hierop vraagt de leidster: en hoeveel jaar ben je nu?' 'Ik ben drie jaar', zegt Jamie trots en steekt daarbij drie vingertjes in de lucht.

Als je het bovenstaande voorbeeldje leest, kun je je afvragen of Jamie al kan tellen? Weet hij hoeveel 'drie' is? Weet hij ook dat hij vier gaat worden en hoeveel vingertjes daarbij horen? Dat weet je niet. Het kan zijn dat hij imiteert, maar het kan ook dat hij al wel een beetje begrijpt hoe dat met tellen en hoeveelheden zit. Je kunt er wel achter komen wat hij al kan en begrijpt, door hem in kleine situaties daarover de juiste vragen te stellen.

Leidster Deborah heeft een boek uit de kast gehaald en gaat een groepje kinderen voorlezen. Kim en Ellie reageren enthousiast. 'Kom maar naast me zitten', zegt de leidster tegen Ellie. 'En Kim, kom jij vandaag bij mij op schoot zitten?'

Deborah gebruikt in bovenstaand voorbeeld meetkundige begrippen als 'naast' en 'op'. Weten Ellie en Kim wat deze begrippen betekenen, of halen ze het uit de context: bij 'schoot' hoort dat je erop mag, en als je gaat voorlezen hoort daar ook vaak het woordje 'naast' bij? Het voorbeeld laat zien dat jonge kinderen begrippen leren in een context. Als ze wat ouder worden, leren ze die begrippen ook in andere situaties of zelfs als losse begrippen: 'naast' kan in diverse situaties gebruikt worden. Wil je weten of kinderen deze begrippen al een beetje kennen of herkennen, dan zoek je naar verschillende situaties en gaat na wat ze al begrijpen en kunnen.

De voorbeelden van Jamie, Kim en Ellie laten zien dat jonge kinderen al op vroege leeftijd in aanraking komen met allerlei situaties waarin 'rekenen' een rol speelt. Bij de ontwikkeling van rekenen onderscheiden we drie domeinen: Getalbegrip, Meten en Meetkunde (zie figuur 2).

Getalbegrip is het geheel aan inzichten, kennis en vaardigheden én de samenhang hiertussen op het gebied van tellen, omgaan met hoeveelheden en omgaan met getallen en hun relaties. Bij Meten is het van belang dat kinderen een geleidelijk groeiend inzicht verwerven in verschillende grootheden als lengte, inhoud, gewicht en tijd, en leren deze van elkaar te onderscheiden.

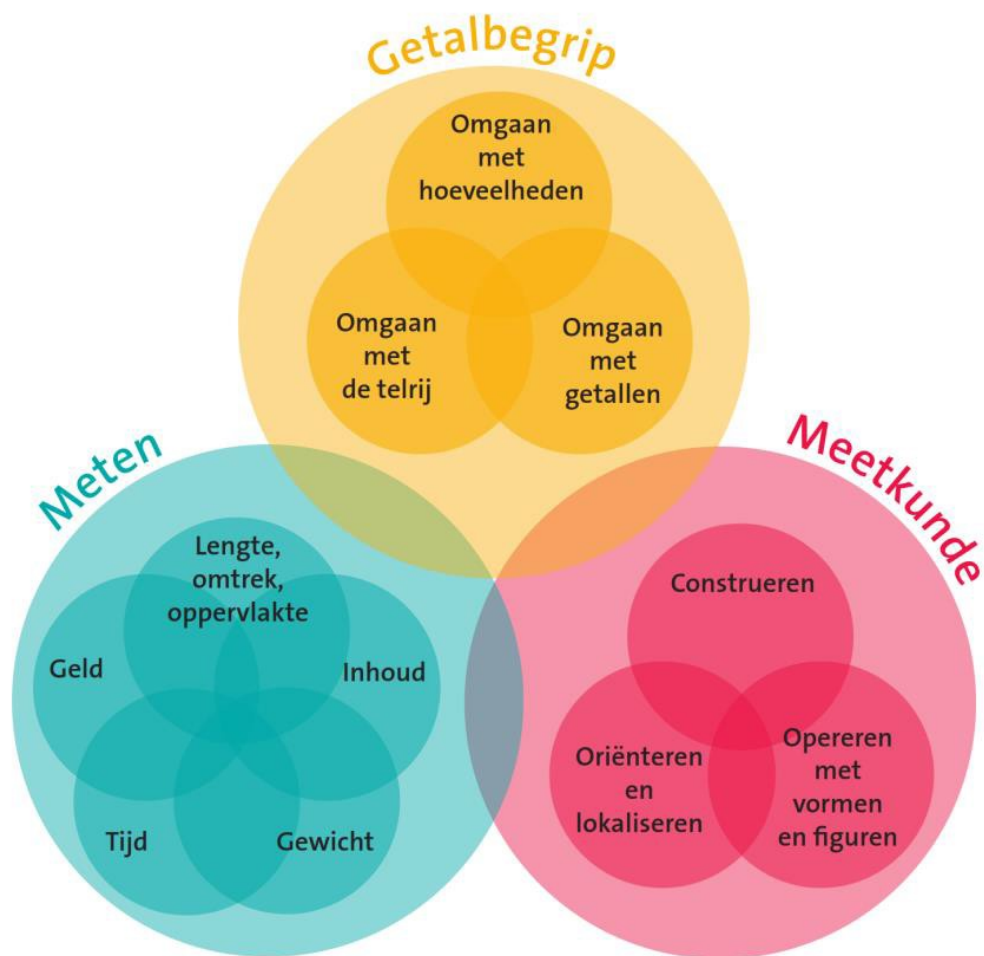
Meetkunde heeft betrekking op het onderzoeken van de ruimtelijke omgeving en daarover nadenken en kunnen redeneren.

Jonge kinderen voeren allerlei activiteiten uit waarin een of meer aspecten uit deze drie domeinen een rol spelen. In de bouwhoek zijn kinderen bijvoorbeeld niet alleen bezig met bouwen (ze bouwen een toren), maar kunnen ook allerlei meetactiviteiten en meetbegrippen aan de orde komen (hoge toren, hoogste toren, lang blok, dik blok, hoe groot is het gebouw?).

De drie domeinen zijn weer onderverdeeld in deeldomeinen. Zo onderscheiden we bijvoorbeeld bij 'Getalbegrip' het omgaan met de telrij, met hoeveelheden en met getallen.

Soms zijn kinderen met slechts één van deze deelaspecten bezig; denk bijvoorbeeld aan het zingen van een liedje. Maar op andere momenten spelen ze bijvoorbeeld een spelletje, waarbij het zowel om het opzeggen van de telrij gaat, als om het tellen en vergelijken van hoeveelheden (dit is te zien in de overlap van de deeldomeinen).

Verschillende aspecten uit de domeinen zijn verwerkt in de kijkpunten. Er zijn er veel meer, maar alleen de belangrijkste voor de jonge kinderen zijn meegenomen.

Figuur 2. Rekeninhouden voor het jonge kind. Bron: www.slo.nl/jongekind

5.2 De creatieve ontwikkeling

Onder creatieve competentie verstaan we het vermogen om op nieuwe manieren over dingen te denken en op nieuwe manieren iets te doen.

Dit betekent vooral dat kinderen nieuwsgierig en open tegen nieuwe zaken aankijken, zich laten uitdagen tot experimenteren, op zoek gaan naar oplossingen voor allerlei probleempjes en originaliteit laten zien in de vormgeving van hun ideeën.

In de ontwikkeling van de creatieve competentie onderscheiden we attitude, proces en product, in het besef dat deze drie nauw met elkaar verweven zijn en elkaar steeds wederzijds beïnvloeden.

Bij de ontwikkeling van de creatieve competentie richten we ons op deze drie aspecten.

Attitude

We beschrijven gedragsaspecten van creativiteit als nieuwsgierigheid en het aan de slag gaan met onbekende zaken.

Proces

Creatief gedrag vindt plaats in een proces, waarin kinderen experimenteren en onderzoeken, zich voorstellingen maken en ideeën ontwikkelen.

Product

Kinderen representeren hun ervaringen en ideeën op verschillende manieren door bijvoorbeeld een model te bouwen van blokken, een verhaal te vertellen of een rol te spelen in een 'doen-alsof-situatie'.

In een creatief proces is aandacht voor een nieuwe manier van denken en voor een nieuwe manier van doen. Wat betreft het denken wordt er een beroep gedaan op het voorstellingsvermogen. Het gaat dan om het vermogen om (mentale) beelden op te roepen, om zich iets voor de geest te halen, een helder beeld voor ogen te krijgen en dat ook vast te houden. In een creatief proces worden deze mentale beelden (voorstellingen) omgezet in een representatie of een product. Je zou ook kunnen zeggen dat kinderen hun ideeën representeren in originele producten. Deze producten kunnen twee- of driedimensionaal zijn, maar ook een grapje, een rol spelen en een emotie uitdrukken in dans of beweging kunnen als creatieve representaties worden gezien.

5.3 De sociaal-emotionele ontwikkeling

Onder de sociaal-emotionele competentie verstaan we het vermogen van een mens om adequaat om te gaan met zichzelf, met anderen en met de wereld om hem heen. Het gaat daarbij om een geheel van kennis, inzichten, houdingen en vaardigheden.

Dit betekent bij jonge kinderen vooral het omgaan met de pedagogisch medewerker, de andere kinderen en zichzelf, maar ook met 'de wereld' die binnen de voorschoolse voorziening met elkaar wordt gedeeld en beleefd. Het is een wereld van relaties, waarin je relaties op zo'n wijze aangaat, onderhoudt en loslaat dat je als mens in evenwicht kunt zijn of blijven, of dat je dit evenwicht weer kunt hervinden.

De ontwikkeling van de sociaal-emotionele competentie is onderverdeeld in:

- de ontwikkeling van zelfvertrouwen, als aspect van omgaan met jezelf;
- de ontwikkeling van perspectief nemen, als aspect van omgaan met de ander.

Zelfvertrouwen

Zelfvertrouwen wordt zichtbaar door te kijken naar de volgende zaken: initiatief nemen, ontwikkelen en hanteren van gevoelens en hulp vragen.

Initiatief nemen wil zeggen dat je een actieve opstelling hebt en relaties met je wereld aangaat. Ontwikkelen en hanteren van gevoelens is erop gericht om de eigen behoeften in overeenstemming te brengen met de sociale mogelijkheden die je ervaart. Je bent niet de enige in de groep. Je ontdekt dat je boos, blij of verdrietig bent, maar ook dat het soms wel en soms niet gepast is deze gevoelens op een bepaalde manier te uiten. En als bepaalde gevoelens niet acceptabel of effectief zijn, leer je ze om te vormen tot acceptabele of effectieve gevoelens.

Hulp vragen laat vooral het vertrouwen in de ander zien, maar is onmisbaar in de ontwikkeling van een gezond portie zelfvertrouwen. Hulp vragen betekent dat je jezelf de moeite waard vindt om geholpen te worden of dat hetgeen waarmee jij bezig bent belangrijk genoeg is om er aandacht voor te vragen.

Perspectief nemen

Bij perspectief nemen gaat het om het vermogen je in te leven in wat de ander voelt en wil.

Perspectief nemen is onder te verdelen in twee typen vaardigheden: emotioneel perspectief nemen en motivationeel perspectief nemen.

Emotioneel perspectief nemen is de vaardigheid in sociale situaties de gevoelens van de ander te herkennen en je daarin in te leven.

Motivationeel perspectief nemen is de vaardigheid de bedoelingen van de ander te achterhalen en je in te leven in de motieven van de ander.

5.4 De motorische ontwikkeling

Onder de motorische competentie verstaan we het vermogen van de mens om zijn bewegingen aan te passen aan de situatie. Het gaat hierbij om de attitude ten opzichte van bewegen, om kennis en inzicht, en om vaardigheden. Bij attitude denken we aan het eigen initiatief van een kind, waardoor het handelend contact aangaat met de wereld waarin het zich begeeft. Bij motoriek spelen kennis en inzicht wel degelijk een rol. Het maakt bewegen bespreekbaar en daardoor is een kind in staat om te reflecteren op de eigen bewegingspatronen. Bovendien kan het de bewegingen aanpassen doordat het correcties vanuit de omgeving kan doorvoeren en vertalen in nieuwe of beter aangepaste bewegingen. Door in diverse situaties bewegingsvaardigheden paraat te hebben, voelt het kind zich thuis in zijn lichaam en in de omgang met de dingen om hem heen. Het bewegen is zo vanzelfsprekend, dat het er in alledaagse situaties niet bij stil hoeft te staan.

Attitude

Bij een juiste bewegingsattitude denken we aan een positieve instelling ten opzichte van motorische handelingen en aan het plezier wat iemand aan bewegen beleeft. Verder speelt het initiatief dat iemand neemt om tot bewegen over te gaan een rol.

Kennis en inzicht

Motoriek is niet alleen een direct zichtbaar en waarneembaar gebeuren. Het niet-direct waarneembare deel van de motoriek is het lichaamsbesef. We bedoelen hiermee de informatie die de mens heeft via waarneming (heden) of de informatie die de mens zich kan verwerven via een voorstelling (toekomst) of herinneringsbeeld (verleden) van:

- het eigen lichaam en de stand ervan in de ruimte;
- de relatieve plaats die het lichaam inneemt ten opzichte van de ruimte en de ruimtelijke voorwerpen die hem omringen;
- de lichaamsdelen: vorm, lengte, functie;
- hun positie ten opzichte van elkaar;
- hun positie ten opzichte van de ruimte;
- bewegingen die iemand actueel uitvoert;
- bewegingen die iemand wil of kan gaan uitvoeren: richting, intensiteit en uitslag van de bewegingen.

Vaardigheden

Motorische ontwikkeling komt tot stand door een interactieproces met mens en omgeving en ook door rijping. Een kleuter van vier kan nog niet zo leren schrijven als een kind van zes omdat de zenuwen (die nodig zijn voor deze vaardigheid) nog onvoldoende ontwikkeld zijn (myelinisatie). Lichamelijke groei zorgt voor een toename in spierkracht, zodat kinderen harder kunnen rennen en verder kunnen springen. Het uithoudingsvermogen neemt toe door groei en oefening. Door ervaring en oefening worden bewegingspatronen gevormd en ingeslepen. Uiteindelijk lijken bewegingen en combinaties van bewegingen als vanzelf te verlopen. Wanneer we dit zien, is er sprake van automatisering. Alle bewegingen die vanzelf gaan, maken deel uit van ons lichaamsplan. Het lichaamsplan is het georganiseerde totaal van sensomotorische structuren dat het geautomatiseerde gedrag van iemand bepaalt. Dat lichaamsplan zorgt er dus voor dat je je zonder na te denken beweegt. Het komt tot uiting in de vaardigheden die iemand beheerst.

5.5 De zintuiglijke ontwikkeling

Onder de zintuiglijke competentie verstaan we het vermogen om op adequate wijze informatie op te nemen uit de ons omringende werkelijkheid. In de ontwikkeling van deze competentie spelen attitudes, kennis en vaardigheden een rol.

Attitude

Bij de attitude gaat het om een actieve opstelling, die gekenmerkt wordt door initiatief. We laten de wereld niet alleen maar op ons afkomen, maar gaan die wereld onderzoekend tegemoet, omdat we nieuwsgierig en leergierig zijn, en verlangen te weten welke geheimen we kunnen ontdekken. Wat we ontdekken, roept nieuwe vragen op en daarom worden we steeds opnieuw uitgedaagd tot verder onderzoek. Het ontdekte materiaal krijgt steeds weer een plek in dit proces van waarnemen en verwerken. We doen iets met wat we hebben waargenomen.

Kennis en inzicht

Bij kennis en inzicht staan we stil bij de inhoud van onze waarnemingen. We kunnen een object op vele manieren bekijken en er zijn meerdere aspecten te ontdekken. Sommige aspecten zien we terug bij andere objecten. Een poes bijvoorbeeld heeft een aaibare vacht en muisstille kussentjes onder de pootjes. Tijgers hebben dat ook, maar de aaibaarheid geldt alleen voor de leeuwentemmer in het circus, als je al in de buurt van een tijger kunt komen. De waarneming van de verschillende aspecten is onbegrensd. Er zijn steeds weer nieuwe combinaties te bedenken en te ontdekken.

Omdat we niet alles van dichtbij en in levenden lijve kunnen waarnemen, leren we omgaan met symbolisch materiaal. Dit symbolisch materiaal levert ons op een indirecte manier een rijkdom aan informatie. Maar omgaan met symbolen in de vorm van letters en cijfers, maar ook verkeersborden, wegwijzers en iconen, vraagt om een specifieke manier van waarnemen. We koppelen de verschillende modaliteiten, zoals zien en horen of zien en bewegen, op een zeer verfijnde manier aan elkaar.

Waarnemingsvaardigheden

Bij waarnemingsvaardigheden kunnen we denken aan het ontdekken en waarnemen van de al aanwezige ordening of structuur in onze omgeving. Situaties zijn er te over. Er zijn vaste tijden voor bepaalde activiteiten. Voor veel spullen is een vaste plek. Boeken staan meestal op de boekenplank. Kinderen kunnen in hun omgeving een eigen ordening aanbrengen wanneer ze waarnemen. Deze ordening kan persoonlijk getint zijn. Joëlle bijvoorbeeld weet precies wie van haar groepsgenoten een huisdier heeft en wie niet. Ze is zelf gek op dieren. Bij het waarnemen van de natuurlijke ordening en het aanbrengen van ordening in die waarnemingen, spelen snelheid, slimheid en gedetailleerdheid van onze waarnemingen een rol. Het zich kunnen afsluiten voor niet-relevante prikkels is hierbij net zo belangrijk als het waarnemen van relevante prikkels.

5.6 Samenvatting

'Ontwikkeling' beschrijven we als een levenslang veranderingsproces in alles wat een mens tot mens maakt. We beschrijven ook dat het ontwikkelingsproces altijd verloopt in interactie met de omgeving en gekenmerkt wordt door bijzonderheden van de mens en van diens omgeving. We plaatsen de ontwikkeling in een pedagogisch perspectief en kiezen ervoor om over ontwikkeling te spreken als 'toename van competentie'.

Onder competentie verstaan we het vermogen tot denken, voelen en handelen, dat mensen in staat stelt zich adequaat te verhouden tot de wereld waarin zij leven. In de competentie zijn verschillende aspecten te onderscheiden: het cognitieve (met taal- en rekenfacetten), het creatieve, het sociaal-emotionele, het motorische en het zintuiglijke. Door de verschillende aspecten of ontwikkelingsgebieden te onderscheiden, hakken we een kind en zijn ontwikkeling niet in stukjes: het is slechts een manier van kijken, een model om de ontwikkeling te volgen.

6. Beeldvorming van voortgang in ontwikkeling

In dit hoofdstuk wordt de beeldvorming in de cyclus van planmatig handelen besproken. Door zo naar beeldvorming te kijken, worden het gedrag van het kind en het pedagogisch-didactisch gedrag van de pedagogisch medewerker op elkaar betrokken. We doen dit zo, omdat ontwikkeling zich immers voltrekt in interactie en het gedrag van de pedagogisch medewerker van grote invloed is op de kwaliteit van de interactie.

6.1 Beeldvorming en planmatig handelen

Werken in voorschoolse voorzieningen is werken aan de voortgang in de ontwikkeling van kinderen. Pedagogisch medewerkers doen dat als professionele opvoeders volgens een plan. Zij handelen planmatig. Een wezenlijk onderdeel van planmatig handelen is de beeldvorming door de pedagogisch medewerker van de ontwikkeling van haar peuters. Onder beeldvorming verstaan we het hele proces van het verzamelen van gegevens over het kind, de reflectie van de pedagogisch medewerker op haar eigen handelen in relatie tot een kind en de interpretatie van het gedrag van het kind in het perspectief van de voortgang in de ontwikkeling.

De cyclus van kijken naar kinderen, activiteiten plannen, uitvoeren, observeren, registreren, zich een beeld van de voortgang in de ontwikkeling van de kinderen vormen en weer opnieuw plannen, herhaalt zich iedere keer als de pedagogisch medewerker het werken met haar groep voorbereidt.

In deze cyclus kan geen element ontbreken. Het gaat er immers om om ieder kind ervaringen te laten opdoen die bij hem passen en hem ontwikkelingskansen bieden.

De planning

Planning lijkt een beetje op een spel: als jij dit doet, dan doe ik dat. Een pedagogisch medewerker speelt in haar planning in op wat kinderen boeit of mogelijkwijs zal boeien. Zij neemt het initiatief tot iets nieuws. In de geplande activiteiten zit altijd iets uitdagends voor kinderen: 'Dit kun je ook doen met wat je al weet en kent' – en ook – 'Dit is helemaal nieuw'. De kinderen pakken dit op, op hun niveau, vanuit hun eigen motivatie om met het aangeboden te werken/te spelen.

De uitvoering

Ook de uitvoering van de planning is een spel tussen pedagogisch medewerker en kinderen: wat doen we samen met deze 'goede ideeën', die de activiteiten zijn? Mogen kinderen 'eigenaar' blijven van hun speel- en leerprocessen? Dat kan door de plannen van de pedagogisch medewerker te volgen, als ze daaraan vol enthousiasme gaan werken op hun eigen manier. Maar dat kan ook betekenen dat de kinderen zelf met goede speelideeën komen en de pedagogisch medewerker deze kinderen in hún plannen begeleidt, en voor deze kinderen háár activiteit afblaast.

De observatie

Waar kijk je naar? We willen iets te weten komen over de ontwikkeling van kinderen. Daarvoor moeten we naar hen luisteren en kijken. We kiezen ervoor om kinderen door de eigen pedagogisch medewerker te laten observeren in hun gewone doen in de groep. We willen weten of kinderen zich in de volle breedte ontwikkelen en of er voortgang is in hun ontwikkeling. Kinderen laten ons dat zien, meestal rechtstreeks, maar niet altijd. Door te kijken, te vragen en te luisteren verzamel je hierover gegevens.

Vormen van observatie

Er zijn twee varianten bij het observeren: een pedagogisch medewerker observeert terwijl ze met de kinderen werkt, of ze observeert terwijl ze zichzelf even buiten de groep plaatst.

In het eerste geval maakt de pedagogisch medewerker deel uit van de speelleeromgeving van de peuters. Ze kijkt en luistert naar kinderen terwijl ze met hen werkt en speelt. In zo'n situatie kan ze grenzen verkennen: door zelf mee te spelen kan ze gedrag uitlokken. Bijvoorbeeld: heeft een kind al houvast aan kleuren en speciale vormen in een puzzel om van al die stukjes een geheel te maken? Of: maakt het al een plannetje als het aan de zandtafel speelt? Ze kan dan ook vragen stellen om erachter te komen wat een kind denkt of voelt. Bijvoorbeeld: 'O, jij dacht dat het al tijd was om fruit te eten? Ging je daarom aan de grote tafel zitten?' De verschillende kijkpunten van de observatielijst heeft de pedagogisch medewerker dan als het ware in haar achterhoofd. En vanuit die kijkpunten kijkt ze naar een kind.

Soms is het beter om even pas op de plaats te maken en de kinderen op afstand te observeren. Bijvoorbeeld als de pedagogisch medewerker zich ernstig zorgen maakt over de ontwikkeling van een kind, of omdat ze nog niet zo vertrouwd is met de kijkpunten van de observatielijst. Ze geeft zichzelf dan een time-out en neemt rustig waar. Op zo'n moment moet er wel extra hulp ingezet worden.

De registratie

De informatie die een observatie oplevert, kan op verschillende manieren worden vastgelegd. Van de dingen die een pedagogisch medewerker spontaan ziet, zal zij notities maken in haar logboek of groepscahier. Een andere mogelijkheid is om van alle kinderen een map te maken en daar spullen in te verzamelen en aantekeningen in te maken die iets zeggen over hun ontwikkeling. De pedagogisch medewerker zorgt er in ieder geval voor om genoeg gegevens bij de hand te hebben om, overeenkomstig haar planning, bijvoorbeeld twee keer per jaar, de observatielijst te kunnen invullen.

Reflectie op eigen handelen

Reflectie is het systematisch, kritisch nadenken van een pedagogisch medewerker over haar eigen professioneel handelen. Immers: wil je als pedagogisch medewerker iets kunnen zeggen over de voortgang in de ontwikkeling van een kind, dan moet je ook kijken naar de omgeving waarin een kind de kans krijgt zich te ontwikkelen. De pedagogisch medewerker is een cruciaal onderdeel van die omgeving. En daarom moet ze naar zichzelf kunnen kijken en de vraag stellen: wat is mijn inzet voor dit kind, gelet op mijn houding, kennis, inzicht en vaardigheden. De 'uitkomst' van deze reflectie is een belangrijke bouwsteen in het geheel van de beeldvorming van het kind en in de cyclus van planmatig handelen.

Interpretatie van alle verzamelde gegevens

Nadat alle gegevens verzameld zijn, kan de pedagogisch medewerker iets zeggen over de voortgang in de ontwikkeling van de peuter. Maar ze wil meer: ze wil het ontwikkelingsproces begrijpen. Juist omdat ze in haar planmatig handelen én rekening wil houden met het ontwikkelingsniveau, én gebruik wil maken van de factoren die voor dit kind de ontwikkeling belemmeren of bevorderen. Daarom moet zij zich een beeld vormen van de ontwikkeling van het kind tegen de achtergrond van diens persoonlijke geschiedenis, de cultuur waarin het opgroeit en de situatie op de peutervoorziening. Tegen de achtergrond van deze drie dingen vindt de interpretatie van de verzamelde gegevens plaats en ontstaat een beeld van het kind waarmee de pedagogisch medewerker verder kan.

6.2 Beeldvorming: dagelijks en periodiek

In de dagelijkse cyclus van planmatig handelen vindt beeldvorming plaats. Beeldvorming vindt ook plaats over grotere periodes – het voorstel is twee keer in een kalenderjaar. In het dagelijkse planningsritueel van de pedagogisch medewerker is wellicht geen tijd om alle kinderen zo systematisch 'na te lopen'. Waarschijnlijk worden alleen dingen die opvallen genoteerd. Juist voor kinderen die niet opvallen, is het daarom goed dat er beleid wordt gemaakt op systematische observatie en beeldvorming. Het kan dan nodig blijken dat er aanvullende gegevens verzameld worden.

Soms is er behoefte aan meer informatie over een kind dan wat een pedagogisch medewerker zelf ziet en hoort in de groep. Andere pedagogisch medewerkers die iets met het kind te maken hebben, maar vooral ouders/opvoeders, kunnen meer vertellen over een kind. Om een goed beeld van een kind te krijgen is er in ieder geval informatie nodig over zijn persoonlijke geschiedenis en over de cultuur waarin het opgroeit. Bij persoonlijke geschiedenis denken we aan informatie over de thuissituatie van een kind, zoals het sociaaleconomisch milieu en de gezinsgeschiedenis (verhuizingen, scheiding, ziekte?). Bij cultuur denken we aan het pedagogisch klimaat thuis, of een kind tot een migrantenfamilie behoort en wat dat betekent voor het gedrag op de voorschoolse voorziening.

6.3 Betrouwbaarheid van observatie en interpretatie

Voor een betrouwbare observatie en interpretatie moet met de volgende aspecten rekening worden gehouden.

Meerdere keren observeren en in verschillende situaties

Als een kind één keer iets wel of juist niet doet of zegt, zegt dat nog niet zo veel over zijn ontwikkeling. We gaan ervan uit dat er pas echt iets over de ontwikkeling gezegd kan worden als er meerdere keren goed gekeken en geluisterd is. En dan ook nog in verschillende situaties.

Oordeel van de pedagogisch medewerker als deskundige

Een pedagogisch medewerker, die het kind en de speelleeromgeving kent, omdat ze daar zelf deel van uitmaakt, interpreteert het gedrag van het kind als nog niet aanwezig, beginnend aanwezig of aanwezig. Dat is een persoonlijk oordeel, maar wel van een professional, van een deskundige. Dat wil zeggen dat ze in haar oordeel haar ervaring in de omgang met kinderen betreft én dat ze goed kennis genomen heeft van de kijkpunten zelf en wat deze betekenen. Voor iedereen die werkt met kinderen, is het daarbij aan te bevelen om kritisch na te leren denken over het eigen gedrag en dit in het oordeel te betrekken. Pedagogisch medewerkers die in een team werken, kunnen samenwerken aan een betrouwbare oordeelsvorming.

Voortgang in ontwikkeling

Pedagogisch medewerkers doen niet alleen een uitspraak over het wel of niet aanwezig zijn van bepaald gedrag volgens de kijkpunten, maar ook of er sprake is van 'voortgang in de ontwikkeling'. Wanneer is er sprake van 'voortgang in de ontwikkeling'? Voor de observatielijst in dit instrument zijn geen objectieve maten gegeven volgens de meetlat van 'de psychologen'. Het uitgangspunt van dit instrument is dat er voortgang is in de ontwikkeling als het kind vooruitgaat ten opzichte van zichzelf. Of die vooruitgang voldoende is voor dit kind, in deze situatie, met deze achtergrond, is weer aan het oordeel van de pedagogisch medewerker. Wat zij doet met deze gegevens is weer toevertrouwd aan haar als professional, als deskundige.

6.4 Samenvatting

Pedagogisch medewerkers moeten zich een beeld kunnen vormen van de voortgang in de ontwikkeling van hun peuters. Zij hebben dat nodig om in hun dagelijkse planmatig handelen aan te kunnen sluiten bij de ontwikkeling van de kinderen en deze te kunnen stimuleren. Tot hun dagelijkse planmatig handelen behoort onder andere observatie van de kinderen en reflectie over hun eigen gedrag. Periodiek vullen zij de observatielijst systematisch in en geven dan een totaalindruk van de kinderen. Dit alles doen zij op basis van hun eigen professionaliteit.

7. Van beeldvorming naar handelen

Kinderen worden geobserveerd om te kijken of er voortgang is in hun ontwikkeling en hoe de pedagogisch medewerker deze ontwikkeling het best kan stimuleren. In de voorgaande hoofdstukken hebben we gezien dat er voortgang te zien is als een kind steeds beter zijn weg vindt in de wereld waarin het leeft. Ontwikkeling van competentie hebben we dat genoemd. De voorschoolse voorziening is voor kinderen een nieuwe wereld. Voortgang in de ontwikkeling is ingroeien in die nieuwe wereld en je daarin thuis voelen. Dat kan gebeuren als het kind in de wereld beweegt, kijkt, luistert, speelt, praat, verft en wat al niet meer. Kortom: als het een interactie aangaat met die wereld: eerst is er nog veel vreemd, gaandeweg weet het kind hoe het om moet gaan met de materialen, met de ruimte, met de tijd, met andere kinderen en met de juf. Om je als pedagogisch medewerker een beeld te vormen van die voortgang kijk je naar concreet gedrag. Wij hebben een aantal kijkpunten opgesteld, die samen iets zeggen over de ontwikkeling van competentie.

7.1 Hoe kom je van beeldvorming naar handelen?

Wat zegt ons de informatie over de voortgang in de ontwikkeling? Als we weten dat het met de *motorische ontwikkeling* goed gaat, dan weten we dat een kind onbelemmerd zijn bewegingen en zijn drang om te bewegen kan inzetten op zijn verkenningstocht in de wereld. Door te spelen, te klimmen en te klauteren, door met soepele bewegingen te verven en te plakken, doet het kind ervaringen op die het nodig heeft om grip op de wereld te krijgen: het leert met ruimte omgaan, heeft plezier in verfbewegingen, heeft plezier in het mooie resultaat en is trots op wat het gemaakt heeft. Het kind kan zich verstoppen, dansen, springen en spelen met andere kinderen. En al die ervaringen dragen bij aan het ontdekken van de wereld en het vormen van een beeld van hoe het is om in de wereld te leven.

Als we weten dat het met de *cognitieve en zintuiglijke ontwikkeling* goed gaat, dan kunnen we er gerust op zijn dat de peuter volop bezig is grip op zijn omgeving en zichzelf in die omgeving te krijgen. Hij kijkt rond, luistert en begrijpt dat hij deel uitmaakt van die omgeving en dat anderen van hem ook verwachten dat hij dingen doet. Hij luistert, kijkt en voelt, hij speelt met materialen en rent door de ruimte. Zo leert hij eigenschappen van dingen kennen en ontdekt wat ruimte en tijd is en krijgt daar gevoel voor. De wereld wordt voor hem langzaam maar zeker gestructureerd: in de voorschoolse voorziening is een groep kinderen en een pedagogisch medewerker, er is een bepaalde opeenvolging van gebeurtenissen, er is een indeling en gebruik van de ruimte, en gebeurtenissen en opeenvolgende gebeurtenissen hebben kennelijk iets met elkaar te maken. Kortom: er is verband in de wereld om hem heen. Deze bestaat niet langer uit losse stukjes, maar wordt langzaam maar zeker bekend, voorspelbaar en daardoor steeds veiliger.

Als de ontwikkeling op *sociaal-emotioneel* gebied goed verloopt, dan kunnen we er gerust op zijn dat het kind de uitdaging van het leven op de groep aangaat: hij ontwikkelt een goede relatie met zijn taken (spel), gedijt goed in samenspel, kan communiceren over gevoelens, en voelt zich sterk genoeg om onder ogen te durven zien dat hij niet alles zelf kan en dat hij zelf belangrijk genoeg is om geholpen te worden. Bovendien ontwikkelt hij gevoel van saamhorigheid: hij kan zich aan regels houden en geeft ruimte aan andere kinderen.

Als de ontwikkeling op *cognitief en creatief* gebied goed verloopt, dan kunnen we er gerust op zijn dat het kind 'verstandig handelt' en daarover ook kan communiceren. Voor een pedagogisch medewerker is dat moeilijker vast te stellen voor kinderen die van huis uit geen Nederlands spreken. Ze begrijpen haar minder goed (of aanvankelijk helemaal niet) en dat is ook omgekeerd het geval. Toch kan een pedagogisch medewerker hier wel iets mee. Ze kan kijken naar wat kinderen doen op het gebied van 'verstandig handelen' en of kinderen uit dezelfde taalgroep elkaar begrijpen als ze samenspelen.

Verstandig handelen uit zich in plannetjes maken en die plannen dan ook uitvoeren, en wel op een 'verstandige manier': niet van de hak op de tak, maar weldoordacht. Een peuter kan zowel door te handelen als door te praten laten zien dat hij de dingen 'op een rijtje heeft'. Naarmate zijn taalvaardigheid groter wordt, krijgt hij ook meer mogelijkheden om door taal grip te krijgen op de situatie: de volgorde van handelingen kan in taal uitgedrukt worden en logische verbanden kunnen worden aangegeven. In handelen (ook spel is een handeling) en taal laat een kind zien hoe hij over 'de wereld' denkt, wat voor idee hij daarvan heeft. Dat beeld van de wereld kan heel verrassend zijn. Hier komt de creatieve competentie om de hoek kijken. Plotseling wordt een fietsje 'de auto van papa', en gaat de peuter zich als chauffeur gedragen en benzine tanken. Hij zoekt dan bijvoorbeeld speel materiaal dat als benzineslang kan dienen, of, als hij dat niet zo gauw vindt, doet alsof hij tankt.

Een kind heeft het nodig om heel nieuwsgierig te zijn: een teken van cognitieve en creatieve ontwikkeling tegelijkertijd. Nieuwsgierigheid stimuleert hem om op onderzoek uit te gaan en daardoor kan hij zijn beeld van de wereld verruimen en verdiepen. Het is een teken van cognitieve, creatieve en emotionele ontwikkeling tegelijkertijd als het kind zich enerzijds niet uit het veld laat staan door onverwachte dingen en op zoek blijft gaan naar het onbekende, maar van de andere kant ook niet op alles afvliegt. Hij heeft dan al geleerd dat hij zelf sturing kan geven aan zijn gedrag en daardoor nare dingen kan voorkomen, bijvoorbeeld een ongelukje. Hij heeft geleerd dat hij er juist profijt van kan hebben om eerst goed te kijken en te luisteren, alvorens iets te doen.

Wanneer pedagogisch medewerkers na zorgvuldige beeldvorming en systematische observatie kunnen zeggen dat het goed gaat met een kind, dan heeft dit kind voldoende profijt van de mogelijkheden van de voorschoolse voorziening. Voor het merendeel van de peuters zal dat zo

zijn. Misschien moeten hier en daar de interactie tussen kind en omgeving en de eigen interactiepatronen nog wat toegespitst worden op de groei van individuele kinderen. Het is als een licht accent binnen het dagelijkse planmatig handelen.

Altijd geldt: bevestig wat goed gaat, laat een kind zelf daar ook volop van genieten. En maak er geen punt van als alles nog niet zo soepel verloopt! Wees er wel alert op of een kind blijft meedoen en het naar zijn zin heeft.

7.2 Wat te doen als een kind extra zorg nodig heeft?

Binnen de voorschoolse voorzieningen krijgen, in toenemende mate, ook kinderen een plaats die extra zorg nodig hebben. Deze plaatsing zal in overeenstemming zijn met het beleidsplan van de instelling dat voor deze groep kinderen en hun ouders/opvoeders gemaakt is.

Er zijn ook kinderen van wie bij binnenkomst verwacht mocht worden dat ze het goed zouden doen, maar van wie de pedagogisch medewerker in de loop van het contact moet zeggen dat zij zich zorgen over hen maakt. Uit de dagelijkse en de systematische observaties, gevolgd door de beeldvorming, blijkt dat het niet goed gaat. Het gaat dan om kinderen die te weinig profiteren van het dagelijkse aanbod. Ze doen niet of onvoldoende mee en 'zitten niet goed in hun vel'. In het geheel van de beeldvorming is duidelijk geworden dat deze kinderen extra zorg behoeven. Hoe pakt een pedagogisch medewerker dat aan? Zij intensiveert haar aanpak volgens een plan, evalueert dat, en neemt dan opnieuw een voortgangsbepaling.

7.3 Stappenplan bij extra zorg

Het stappenplan bij extra zorg is een leidraad voor het handelen van de pedagogisch medewerker richting kinderen die extra zorg nodig hebben.

Stap 1: Verzamelen van gegevens

De pedagogisch medewerker verzamelt de gegevens uit systematische observatie met behulp van de observatielijst en haar aantekeningen over een kind in de loop van een bepaalde periode.

Stap 2: Plan van aanpak maken

Afhankelijk van wat de uitkomst is van Stap 1 vraagt de pedagogisch medewerker zich af wat ze verder wil weten over het kind. Ze maakt een plan hoe ze antwoord wil krijgen op die vragen. Ze houdt hierbij rekening met de mogelijkheden en beperkingen die beschreven zijn in het pedagogische beleidsplan van de peutersvoorziening. Dit kan betekenen dat de pedagogisch medewerker eerst overleg pleegt met een collega en/of een pedagogische coördinator. De domeinen waarbinnen de vragen kunnen liggen, worden gegeven in Stap 3.

Stap 3: Nader onderzoek

Op basis van het plan van aanpak voert de pedagogisch medewerker nader onderzoek uit. Ze kijkt naar de achtergrond van het kind en naar de omgeving waarin het zich ontwikkelt, en vraagt zich daarbij af wat de remmende en stimulerende factoren zijn. Ze betreft daarbij factoren die gelegen zijn:

- a. *in het kind*,
zoals de vitaliteit, de betrokkenheid en het welbevinden, de persoonlijke geschiedenis en de sterke kanten;
- b. *in de thuissituatie*,
zoals het pedagogisch klimaat, de gezinssamenstelling of de sociaal-culturele achtergrond;
- c. *in de situatie in de peutersvoorziening*,
zoals de rol van de pedagogisch medewerker en de rol van de speel/leeromgeving.

Stap 4: Overzicht van de onderzoeksgegevens

Alle gegevens worden zodanig geordend dat de pedagogisch medewerker een helder overzicht krijgt van de situatie en ontwikkeling van het kind.

Stap 5: Interpretatie van de gegevens

Met behulp van het overzicht waarin alle verzamelde gegevens zijn verwerkt, probeert de pedagogisch medewerker tot een bepaalde conclusie te komen. Ze probeert het gedrag van het kind te begrijpen en het probleem of de zorgvraag helder te formuleren.

Stap 6: Handelingsplan

Vervolgens vertaalt de pedagogisch medewerker de conclusie van de vorige fase in een plan voor concreet handelen. Belangrijk is dat er doelen gesteld worden in termen van gewenst gedrag. Gepland wordt welke gerichte handelingen gedaan zullen worden, welke activiteiten zullen plaatsvinden en wat de pedagogische en didactische rol van de pedagogisch medewerker daarbij is.

Stap 7: Uitvoering

Het plan dat in de vorige stap is opgesteld, wordt uitgevoerd. Belangrijk hierbij is om tijdens het uitvoeren observaties te maken en vast te leggen in bijvoorbeeld een logboek. Deze observaties kunnen gebruikt worden bij de volgende stap.

Stap 8: Evaluatie

Aan het eind van de periode waarin de interventies hebben plaatsgevonden, vraagt de pedagogisch medewerker zich af of het gestelde doel is bereikt. De centrale vraag van de evaluatie is: is er voortgang in de ontwikkeling van dit kind?

Afhankelijk van het antwoord op deze vraag kan de pedagogisch medewerker overwegen of het nodig is om bepaalde gerichte handelingen te laten voortduren of bij te stellen, het kind op te nemen in de algemene planning, dan wel het kind, in overleg met ouders/opvoeders, door te verwijzen voor diepgaander onderzoek.

Stap 9: Aanmelding bij zorgcoördinator

In geval van verwijzing maakt de pedagogisch medewerker volgens het pedagogisch beleidsplan (bijvoorbeeld in overleg met leidinggevenden binnen de organisatie) afspraken met de ouders/verzorgers van het kind. Ze zorgt voor een heldere overdracht van informatie over het betreffende kind.

In schema ziet het 'Stappenplan bij extra zorg' er als volgt uit:

1. Verzamelen van gegevens

Verzamel gegevens met de observatielijst en geef je totaalindruk weer.

2. Plan van aanpak maken

Stel vragen op over wat je wilt weten over deze peuter en maak een plan van aanpak, waarin je bepaalt hoe je antwoord wilt krijgen op die vragen.

3. Nader onderzoek

Op basis van het plan van aanpak doe je nader onderzoek, zo nodig in de volgende domeinen:

- *kind*: vitaliteit, betrokkenheid en welbevinden, persoonlijke geschiedenis, sterke kanten;

- *thuisituatie*: pedagogisch klimaat, gezinssamenstelling;
- *situatie peutervoorziening*: de pedagogisch medewerker, de speel/leeromgeving.

4. Overzicht van de onderzoeksgegevens

Maak een helder overzicht van de gegevens die je tot nu toe hebt verzameld over deze peuter.

5. Interpretatie van de gegevens

Beschrijf zo helder mogelijk wat het probleem is op grond van de gegevens die je hebt verzameld.

6. Handelingsplan

Stel een plan op waarin je uitwerkt hoe je het probleem wilt gaan aanpakken. Betrek daarin de volgende vragen:

- *Wat wil ik bereiken? (doel)*
- *Wat gaan we doen? (inhoud/aanbod)*
- *Hoe doe ik het? (pedagogisch/didactisch)*
- *Welke middelen gebruik ik?*
- *Waar gebeurt het?*
- *Wanneer gebeurt dit? (organisatie)*
- *Wie zijn erbij betrokken? (pedagogisch medewerker/hulp-pedagogisch medewerkers)*
- *Wanneer en hoe lang? (tijdplan)*
- *Hoe ga ik evalueren?*
- *Wie zijn bij de evaluatie betrokken?*

7. Uitvoering

Houd in een logboek bij hoe de uitvoering verloopt en noteer hierin de dagelijkse observaties.

8. Evaluatie

Is het gestelde doel bereikt?

- *Ja, neem de peuter mee in de algemene aanpak.*
- *Nee, gedeeltelijk. Ik wil het handelingsplan bijstellen: → Ga terug naar Stap 6.*
- *Nee, ik heb hulp van derden nodig: → Ga naar Stap 9.*

9. Aanmelding bij zorgcoördinator

Overleg binnen de kaders van het beleidsplan met ouders/opvoeders over nader onderzoek.

7.4 Samenvatting

In het hele proces van beeldvorming heeft de pedagogisch medewerker een indruk van een kind gekregen, waarmee ze verder aan het werk gaat. Meestal kunnen kinderen mee met de gewone planning. Een enkele accentuering daarin kan voldoende zijn als er over een bepaald kind kleine vraagtekens rijzen bij de pedagogisch medewerker.

Als ze zich echt zorgen maakt over een kind start ze voor zo'n kind een extra traject. Het stappenplan bij extra zorg geeft haar hiervoor houvast.

Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen

Jonge kind publicatie

Observeren en stimuleren

slo

8. Pedagogische en didactische uitgangspunten

In dit hoofdstuk vind je in het kort de pedagogische en didactische uitgangspunten van het observatie- en overdrachtsinstrument met de kijkpunten.

Waar gaan we van uit bij de ontwikkeling van kinderen?

Bij de ontwikkeling van kinderen hanteren we de volgende uitgangspunten:

- Ontwikkeling vindt plaats door interactie tussen aanleg en omgeving. Deze twee zijn beide verantwoordelijk voor voortgang in de ontwikkeling. De interactie heeft een aantal kwalitatieve kenmerken.
- Kinderen willen bij mensen horen. Zij zoeken contact en houden dat in stand.
- Kinderen willen hun omgeving leren kennen. Ze hebben de behoefte om betekenis te geven aan hun eigen bestaan en aan de wereld waarin ze leven. Dat uit zich bij kinderen in grote nieuwsgierigheid en veel activiteit.
- Kinderen willen autonoom zijn, dat wil zeggen: ze willen eigenaar zijn van hun ontwikkelings- en leerprocessen. Ze delen pas vruchtbaar in relaties en betekenissen als ze daar zelf actief aan deel kunnen nemen.

Wat betekenen deze uitgangspunten voor het begeleiden van de ontwikkeling in de praktijk?

Kenmerken van interactie:

- Om tot ontwikkeling te komen heeft een kind opvoeders nodig met wie het een veilige relatie heeft. Veiligheid wordt bereikt als de opvoeder aanvoelt en begrijpt (sensitiviteit) wat een kind op een bepaald moment nodig heeft en daar dan ook in voorziet (responsiviteit).
- Daarnaast heeft een kind een rijke omgeving nodig waarin het naar hartenlust kan experimenteren en zijn ervaringen kan delen met belangrijke anderen, zoals de pedagogisch medewerker en kinderen uit de groep.

- Het is verder van belang dat kinderen een bepaalde mate van continuïteit ervaren in de mogelijkheid om relaties aan te gaan, de omgeving te ontdekken en initiatieven te ontplooiën. Dit betekent ook dat hun (verschillende) opvoeders het met elkaar eens zijn over belangrijke zaken in de opvoeding en educatie.

Het bovenstaande is uitgebreid beschreven en toegelicht met voorbeelden in de hoofdstukken 1 t/m 6 achter het tabblad 'Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen'.

9. Observeren: Lijst met kijkpunten

In dit hoofdstuk vind je de observatielijst met kijkpunten en wordt een toelichting gegeven op deze kijkpunten.

9.1 De observatielijst

De observatielijst bestaat uit twee delen. In het eerste, algemene deel vul je informatie in over het kind, de plaatsing, medische bijzonderheden en gesprek(-ken) met ouders/verzorgers. In het tweede deel vul je informatie in over de ontwikkeling van het kind. In dit deel is aandacht voor de volgende zes gebieden:

- Redzaamheid
- Sociaal-emotioneel
- Speel- en werkgedrag
- Taalontwikkeling
- Rekenontwikkeling
- Motoriek

Elk gebied is uitgewerkt in een aantal ontwikkelingsaspecten, oftewel kijkpunten. Elk kijkpunt is geformuleerd in de vorm van een uitspraak, bijvoorbeeld: Doet actief mee bij groepsactiviteiten. Door op een aantal momenten deze lijst met kijkpunten in te vullen, ontstaat een beeld van de ontwikkeling die het kind in de tussenliggende periode doormaakt.

Daarnaast is bij elk gebied voldoende ruimte voor opmerkingen en aanvullingen van de pedagogisch medewerker en/of ouders/verzorgers.

NB. Op de volgende pagina's staat het complete observatieformulier. Dit formulier is ook in de vorm van losse kopieerbladen opgenomen achter in de map.

Observatieformulier (Kijk op ontwikkeling) in de voorschoolse voorziening

<p>Kindgegevens: Voornaam Achternaam Geslacht Geboortedatum - geboorteplaats - geboorteland Nationaliteit Nationaliteit moeder Nationaliteit vader Nationaliteit Thuis taal Opvoeding tweetalig ☐ n.v.t. ☐ ja ☐ nee Woonst bij ☐ beide ouders ☐ moeder ☐ vader Straat Woonplaats Telefoon Mobiele telefoon moeder E-mail moeder Mobiele telefoon vader E-mail vader</p>	<p>Gesprekken met ouders/verzorgers: Datum gesprek Bij gesprek aanwezig Datum gesprek Bij gesprek aanwezig Datum gesprek Bij gesprek aanwezig</p>	<p style="text-align: center;">(ruimte voor foto)</p> <p>Plaatsingsgegevens: Datum Aantal dagdelen per week</p> <p>Extra taalondersteuning: Aantal dagdelen per week Gevolgd programma</p>
<p>Gezinsgegevens: Broers (aantal en leeftijd) Zussen (aantal en leeftijd) Andere betrokkenen bij de opvoeding? (opal/oma, tante/oom, oppas, gezinsvoogd, instelling, etc.)</p>	<p>Eindgesprek: Datum gesprek Bij gesprek aanwezig</p>	<p>Vertrekgegevens: Datum vertrek Reden: ☐ overgang naar basisschool, naam ☐ verhuizing naar ☐ anders, </p>

<p>Medische bijzonderheden:</p> <p>☐ is vaak ziek</p> <p>☐ vaak hangerig/lusteloos/niet fit</p> <p>☐ slechtziend</p> <p>☐ spraakproblemen</p> <p>☐ gehoorproblemen</p> <p>☐ motorische problemen</p> <p>☐ allergieën:</p>	<p>Overige opmerkingen:</p> <p>☐ fysiotherapie</p> <p>☐ logopedie</p> <p>☐ orthopedagoog</p> <p>☐ medicatie</p> <p>☐ dieet</p> <p>☐ anders, te weten:</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>Toelichting: (bijv. ziekenhuisopnames, op het medicijngebruik of dieet)</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
---	---

<p>notatiwijze:</p> <p>● ☐ ☐ ☐ ☐ kijkpunt is nog niet in ontwikkeling / nee</p> <p>○ ☒ ☐ ☐ ☐ kijkpunt begint zich te ontwikkelen / in geringe mate</p> <p>○ ☒ ☒ ☐ ☐ kijkpunt is nog in ontwikkeling / in redelijke mate</p> <p>○ ☒ ☒ ☒ ☐ kijkpunt is (bijna) volledig ontwikkeld/ in hoge mate</p>	<p>◀ kijkpunt is volledig ontwikkeld bij bereiken van de vierjarige leeftijd.</p>	<p>NB Noteer bij <i>Opmerkingen</i> als er iets opvalt bij de observatie van het kijkpunt. Bijvoorbeeld wanneer het kind sterk achterblijft of ver voorloopt, of de observatie bij dit kijkpunt om een andere specifieke toelichting vraagt.</p>
---	---	--

	2	3	4	
Redzaamheid	Levensjaren: 2			Opmerkingen
<p>Leeftijd van het kind (in jaren en maanden):</p> <p>Datum van observatie:</p>
<p>– Kan zich zelfstandig aan-/uittrekken (bijv. jas)</p> <p>– Kan zichzelf redden met eten en drinken</p> <p>– Kan zelfstandig speelgoed opruimen</p> <p>– Is (overdag) zindelijk</p> <p> Gaat zelfstandig naar de wc</p> <p> Kan zichzelf redden op de wc</p>	ja nee	ja nee	ja nee	ja nee
	ja nee	ja nee	ja nee	ja nee
	ja nee	ja nee	ja nee	ja nee
	ja nee	ja nee	ja nee	ja nee
	ja nee	ja nee	ja nee	ja nee
	ja nee	ja nee	ja nee	ja nee

Levensjaren: 2	3	4	Opmerkingen
Leef tijd van het kind (in jaren en maanden): Datum van observatie:			
Sociaal-emotioneel			
Sociaal gedrag: omgang met kinderen			
1. Heeft contact met andere kinderen	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
2. Zoekt uit zichzelf contact	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
3. Wordt door andere kinderen gevraagd om mee te spelen	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
Sociaal gedrag: omgang met pedagogisch medewerker			
4. Zoekt zelf contact met pedagogisch medewerker	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
5. Zoekt lichamelijk contact	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
6. Reageert goed op aanwijzingen	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
7. Gaat gemakkelijk om met alle pedagogisch medewerkers	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
Welbevinden			
8. Voelt zich (in de eigen groep) op zijn/haar gemak	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
9. Kan goed met eigen emoties omgaan	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
Zelfstandigheid			
10. Neemt initiatief om wat te doen	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
11. Vertoont zelfstandig gedrag	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
12. Zoekt zelfstandig iets uit	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
13. Denkt na voordat hij/zij iets doet	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
14. Kan goed onthouden	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐

Levensjaren: 2		3		4	
Leeftijd van het kind (in jaren en maanden):					
Datum van observatie:					
Weerbaarheid					
15. Komt voor zichzelf op	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □
Zelfvertrouwen					
16. Heeft vertrouwen in wat hij/zij zelf kan	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □
17. Lost zelf probleemsituaties op	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □
18. Is open en spontaan	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □
Omgaan met veranderingen					
19. Kan gemakkelijk wennen in nieuwe situaties	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □
20. Neemt gemakkelijk afscheid van de ouder	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □
21. Kan omgaan met veranderingen in het dagritme	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □
Omgaan met regels					
22. Kent de (groeps-)regels	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □
23. Weet zich aan de (groeps-)regels te houden	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □	○ □ □ □ □ ○ □ □ □ □
Opmerkingen					

Levensjaren: 2	3	4	Opmerkingen
Leeftijd van het kind (in jaren en maanden): Datum van observatie:			
Speel- en werkgedrag			
Nieuwsgierigheid			
24. Is nieuwsgierig naar het onbekende	○ □ □ □ ○ □ □ □	○ □ □ □ ○ □ □ □	
25. Wil van alles ontdekken, ervaren en uitproberen	○ □ □ □ ○ □ □ □	○ □ □ □ ○ □ □ □	
26. Heeft interesse in bepaalde onderwerpen, namelijk	
Fantasie en creativiteit			
27. Gebruikt fantasie bij het spel	○ □ □ □ ○ □ □ □	○ □ □ □ ○ □ □ □	
28. Heeft verrassende oplossingen	○ □ □ □ ○ □ □ □	○ □ □ □ ○ □ □ □	
29. Toont fantasie en creativiteit bij tekenen of bouwen	○ □ □ □ ○ □ □ □	○ □ □ □ ○ □ □ □	
Samenspel			
30. Kan goed alleen spelen	○ □ □ □ ○ □ □ □	○ □ □ □ ○ □ □ □	
31. Kan goed samenspelen	○ □ □ □ ○ □ □ □	○ □ □ □ ○ □ □ □	
32. Doet actief mee bij groepsactiviteiten	○ □ □ □ ○ □ □ □	○ □ □ □ ○ □ □ □	
Speel- en werkkwaliteit			
33. Komt gemakkelijk tot spelen	○ □ □ □ ○ □ □ □	○ □ □ □ ○ □ □ □	
34. Speelt afwisselend en veelzijdig	○ □ □ □ ○ □ □ □	○ □ □ □ ○ □ □ □	
35. Laat ontwikkeling in zijn/haar spel zien	○ □ □ □ ○ □ □ □	○ □ □ □ ○ □ □ □	
36. Kan enige tijd met iets bezig blijven	○ □ □ □ ○ □ □ □	○ □ □ □ ○ □ □ □	
37. Kan goed informatie onthouden om een taak uit te voeren	○ □ □ □ ○ □ □ □	○ □ □ □ ○ □ □ □	

Levensjaren: 2 Leeftijd van het kind (in jaren en maanden): Datum van observatie:	3	4	Opmerkingen
38. Probeert iets helemaal af te maken	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
39. Vraagt om hulp wanneer dat nodig is	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
40. Werkt nauwkeurig	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
Spel en interesse			
41. Doet graag de volgende activiteiten:			
a. Puzzelen	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
b. Knutselen	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
c. Tekenen	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
d. Spelen met constructiemateriaal	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
e. Taal-/denkspelletjes	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
f. Rollenspel (alsof-spel)	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
g. Computerspelletjes	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
h. Buiten spelen	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
i. Gezelschapsspelletjes	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
42. Heeft interesse in:			
a. Versjes/liedjes	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
b. Muziek	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
c. Toneel spelen	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
d. Anders, namelijk	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
43. Favoriete spel/activiteit is:			

Levensjaren: 2	3	4	Opmerkingen
Leeftijd van het kind (in jaren en maanden):	
Taalontwikkeling			
Mondelinge taalvaardigheid			
44. Ontwikkelt woordenschat en woordgebruik			
a. Zingt delen van bekende liedjes mee	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
b. Kent het verschil tussen ik, jij, hij/zij	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
c. Vraagt naar de betekenis van woorden	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
d. Wil onbekende/moeilijke woorden begrijpen	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
45. Verfelt vloeiend en verstaanbaar			
a. Praat duidelijk	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ▼
b. Spreekt in goede zinnen	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ▼
c. Kan iets duidelijk verwoorden	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ▼
46. Ontwikkelt luisterbegrip			
a. Begrijpt opdrachten	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
b. Begrijpt wat er gezegd wordt	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
c. Begrijpt complexe zinnen en zaken buiten het hier-en-nu	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
47. Voert gesprekken			
a. Verfelt spontaan iets	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
b. Geeft antwoord op vragen	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
c. Durft tegen anderen te spreken	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
d. Stelt vragen (wat, wie, waar, hoe en waarom)	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐
e. Praat ook over zaken buiten het hier-en-nu	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐

Levensjaren: 2 Leeftijd van het kind (in jaren en maanden): Datum van observatie:	3	4	Opmerkingen
Ontluikende en beginnende geletterdheid 48. Heeft leesplezier a. Beleeft zichtbaar plezier aan voorlezen b. Beleeft zichtbaar plezier aan boeken 49. Ontwikkelt begrip van boek en verhaal a. Ontdekt de opbouw in verhalen en boeken b. Ontdekt de samenhang tussen illustraties en tekst	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
Oriëntatie op geschreven taal 50. Herkent symbolen of logo's 51. Heeft interesse in schrijven 52. Heeft interesse in letters	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	

Levensjaren: 2	3	4	Opmerkingen
Rekenontwikkeling Getallen			
53. Kan omgaan met de telrij a. Noemt namen van telwoorden b. Zegt een stukje van de telrij op vanaf 1	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	▼ ▼
54. Kan omgaan met hoeveelheden a. Vergelijkt verzamelingen voorwerpen op meeste/minste, meer/minder, veel/weinig, evenveel b. Kan kleine hoeveelheden tellen (resultatief tellen)	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	▼ ▼
55. Kan omgaan met getallen a. Kent van enkele getalsymbolen de naam b. Heeft interesse in getallen/cijfers c. Heeft interesse in sommetjes	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
Meten			
56. Ontwikkelt inzicht omtrent lengte, omtrek en oppervlakte a. Begrijpt in lengte- of oppervlaktesituaties begrippen zoals hoger/lager, hoogste/laagste, langer/kortere, langste, kortste, groot/klein, groter/kleiner, grootste/kleinste b. Vergelijkt lengtes op het oog (zo zien) of door de voorwerpen/personen naast elkaar te houden	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	▼

Levensjaren: 2 Leeftijd van het kind (in jaren en maanden): Datum van observatie:	3	4	Opmerkingen
<p>57. Ontwikkelt inzicht omtrent <i>inhoud</i></p> <p>a. Vergelijkt inhouden met grote verschillen en begrijpt hierbij begrippen zoals vol/leeg, veel/weinig, meeste/minste, grootste/kleinste</p> <p>b. Onderzoekt inhouden door met water, zand of blokjes vormen te vullen, over te gieten, vol te maken en leeg te maken</p> <p>58. Ontwikkelt inzicht omtrent <i>gewicht</i></p> <p>a. Onderzoekt 'gewicht' door te tillen en begrijpt hierbij de begrippen zwaar en licht</p> <p>b. Vergelijkt voorwerpen die veel verschillen in gewicht en begrijpt hierbij begrippen zoals zwaarder/lichter, zwaarste/lichtste, heel zwaar/ heel licht</p> <p>59. Ontwikkelt inzicht omtrent <i>tijd</i></p> <p>a. Legt plaatjes van een verhaal in de juiste volgorde of vertelt een verhaal na in de juiste volgorde</p> <p>b. Begrijpt begrippen rond tijd: nu, straks, vroeg, laat, kort, lang, snel, even, ochtend, middag, avond, nacht, vandaag, gisteren, morgen</p>	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	▼
<p>Meetskunde</p> <p>60. Kan eenvoudige opdrachten uitvoeren waarin meetkundige begrippen voorkomen zoals voor, achter, naast, in, op, onder, boven, dichtbij, ver (vooral vanuit het eigen standpunt/lichaam)</p> <p>61. Kan voorwerpen/situaties beschrijven die niet zichtbaar zijn, door ze voor te stellen</p>	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	▼

Levensjaren: 2	3	4	Opmerkingen
Leeftijd van het kind (in jaren en maanden):	
Datum van observatie:	
62. Bouwt en construeert a. Bouwt <u>met</u> materiaal (Duplo, blokken, Kapla enzovoort) b. Bouwt <u>na</u> met materiaal (Duplo, blokken, Kapla enzovoort)	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	▼
63. Kent namen van basisvormen, zoals driehoek, vierkant, rondje, cirkel	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	▼
64. Groepeerf/sorteert voorwerpen op een kenmerk (bijvoorbeeld op kleur)	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
65. Kent namen van kleuren, zoals rood, geel, groen, blauw, wit, zwart	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
66. Maakt vormen en patronen a. Maakt eenvoudige patronen (bijvoorbeeld met kralen (rijgen), stempels, mozaïek) b. Maakt eenvoudige patronen <u>na</u> (bijvoorbeeld met kralen (rijgen), stempels, mozaïek)	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	

Levensjaren: 2	3	4	Opmerkingen
Motoriek Leeftijd van het kind (in jaren en maanden): Datum van observatie:			
Plezier in bewegen 67. Heeft plezier in bewegen 68. Doet mee in bewegingen (op muziek)	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
Grove motoriek 69. Beweegt behendig, soepel en gecoördineerd (bij rennen, springen en klauteren)	☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐	
Fijne motoriek 70. Beweegt soepel en gecoördineerd (bij tekenen, kleuren, knippen en plakken) 71. Kan met klein materiaal omgaan (zoals kralen, mozaïek, constructiemateriaal)	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	

9.2 Toelichting op de kijkpunten

In de volgende paragrafen bespreken we de kijkpunten per gebied in de volgorde en met de nummering zoals ze in de observatielijst staan. Bij elk kijkpunt staat een toelichting met waar nodig een korte uitleg en één of meer vragen die je jezelf zou kunnen stellen bij het invullen van het kijkpunt. Het beantwoorden van (enkele van) deze vragen helpt bij het krijgen van een indruk van de ontwikkeling van het kind op het betreffende kijkpunt. Daarnaast zijn een aantal kijkpunten geïllustreerd met een voorbeeld.

NB Sommige kijkpunten spreken zo voor zich dat deze volgens ons geen toelichting behoeven.

9.3 Redzaamheid

De items die gaan over aan- en uitkleden, eten en drinken et cetera spreken voor zich en behoeven geen toelichting. Aangezien hier een opbouw minder relevant is, hebben we hier gekozen voor de opties ja/nee.

9.4 Sociaal-emotioneel

Sociaal gedrag: omgang met kinderen

1. *Heeft contact met andere kinderen*

- Kun je aan de gezichtsuitdrukking zien dat het kind meeleeft met andere kinderen?
- Doet het mee met grapjes maken of joligheid van andere kinderen?
- Gaat het mee met stemmingen in de groep?
- Herkent het kind aan het gedrag van andere kinderen of zij boos, blij, bang of verdrietig zijn?
- Neemt het kind bijvoorbeeld afstand van boze kinderen door fysiek de afstand te vergroten?
- Spiegelt het emoties van anderen door gezichtsuitdrukkingen over te nemen?

2. *Zoekt uit zichzelf contact*

- Zoekt het kind bij het spelen andere kinderen op in de ruimte en raakt het hen soms aan?
- Voelt het kind zich betrokken bij andere kinderen in de groep?
- Vraagt het kind of hij/zij iets van een ander kind mag gebruiken (bijvoorbeeld speelgoed)?
- Zoekt het kind bijvoorbeeld een verdrietig kind op en maakt het contact?

3. *Wordt door andere kinderen gevraagd om mee te spelen*

- Is het kind opgenomen in de groep?
- Vinden andere kinderen het leuk om met het kind te spelen?

Sociaal gedrag: omgang met pedagogisch medewerker

4. *Zoekt zelf contact met pedagogisch medewerker*

- Komt het kind dingen vertellen?
- Komt het kind dingen laten zien?
- Komt het zomaar even kijken om te zien wat je aan het doen bent?
- Vraagt het om iets wat het hebben wil, of om 'toestemming' om iets te doen?
- Wil het naast je zitten in de kring?
- Zoekt het oogcontact?

5. *Zoekt lichamelijke contact*

- Wil het kind op schoot zitten?
- Laat het kind zich troosten?

6. *Reageert goed op aanwijzingen*
 - Luistert het kind als je zegt dat iets niet mag?
 - Volgt het kind aanwijzingen van de pedagogisch medewerker op?
 - Weet het kind wanneer het aangesproken wordt?
7. *Gaat gemakkelijk om met alle pedagogisch medewerkers*
 - Vraagt het kind altijd dezelfde pedagogisch medewerker om hulp?
 - Heeft het kind een sterke voorkeur voor een bepaalde pedagogisch medewerker?

Welbevinden

8. *Voelt zich (in de eigen groep) op zijn/haar gemak*
 - Geniet het kind van het spelen?
 - Speelt het kind ontspannen?
 - Maakt het kind grapjes en heeft het humor?
9. *Kan goed met eigen emoties omgaan*
 - Uit het kind de eigen gevoelens door mimiek en lichaamshouding?
 - Kijkt het blij, boos, verdrietig, teleurgesteld, opgelucht als de situatie daar naar is?
 - Uit het kind gevoelens op een acceptabele manier? (Vraagt het om speelgoed, water als het dorst heeft, of de jas uit/aan mag als het warm/koud is?)
 - Zegt het kind het als het iets niet fijn vindt?
 - Zegt het kind het als het bang, boos, blij of verdrietig is?

Zelfstandigheid

10. *Neemt initiatief om wat te doen*
 - Neemt het kind initiatief tot activiteiten waaronder samenspelen?
 - Maakt het kind plannen?
 - Legt het kind systematisch materiaal of speelgoed van tevoren klaar om er vervolgens mee te gaan werken of spelen?
 - Geeft het kind verbaal aan wat het wil gaan doen?
11. *Vertoont zelfstandig gedrag*
 - Kan het kind zich redden zonder extra aandacht van de pedagogisch medewerker?
 - Wanneer je met de kinderen naar buiten gaat, pakt het kind uit zichzelf zijn jas, loopt het uit eigen beweging naar buiten en kiest het iets uit om mee te spelen?
 - Als het kind eenmaal binnen is, loopt het dan uit zichzelf naar een bepaalde activiteit of een tafel met speelgoed?
 - Gebruikt het kind informatie over tijd; vraagt het bijvoorbeeld naar de aanvang van vaste rituelen als buiten spelen en fruit eten?
 - Weet het kind de afvalbak te vinden voor het lege drinkpakje?
 - Weet het kind zijn jas terug te vinden?
 - Wil het kind graag zelf dingen doen?

Naar huis

Tegen 10 uur lijkt Resi uitgespeeld. Ze gaat naar juf Anna en zegt: 'Naar huis.' Anna neemt haar mee naar het planbord met daarop pictogrammen. 'Kijk,' zegt Anna, 'weet je nog? Hier kwamen we binnen ...', en met haar vinger volgt ze de pictogrammen, 'en toen gingen we kiezen en spelen, en zo meteen gaan we eten. En dan gaan we naar buiten en dan gaan we naar huis.' Resi volgt met aandacht de plaatjes en de uitleg van Anna. Ze knikt, kijkt rond en gaat naar de zandtafel.

12. Zoekt zelfstandig iets uit

- Stelt het kind zichzelf vragen en probeert het daarop een antwoord te vinden? (Bijvoorbeeld: in een kleurdoos zitten twee rode potloden. Het kind merkt dit op en realiseert zich dat er een andere doos zonder rood potlood moet zijn. Het zoekt uit welke kleur in zijn doos ontbreekt en pakt de andere kleurdozen om deze 'fout' te herstellen.)

13. Denkt na voordat hij/zij iets doet

- Kan het kind wachten?
- Kan het kind zich beheersen?
- Kan het de drang om iets te zeggen onderdrukken?

14. Kan goed onthouden

- Is het kind goed in denkspelletjes zoals Memory?
- Kan het kind gedetailleerd vertellen over gebeurtenissen?

Weerbaarheid

15. Komt voor zichzelf op

- Maakt het kind duidelijk wat het wil?
- Heeft het kind een eigen mening?
- Drukt het kind deze non-verbaal of verbaal uit?

Zelfvertrouwen

16. Heeft vertrouwen in wat hij/zij zelf kan

- Is het kind trots op wat het heeft bereikt?
- Durft het kind iets nieuws te proberen, gaat het uit zichzelf iets aanpakken?
- Blijft het kind bij een standpunt en laat het zich niet te snel beïnvloeden?
- Laat het kind (vol trots) aan een pedagogisch medewerker zien wat het kan?
- Durft het kind fouten te maken?

17. Lost zelf probleemsituaties op

- Probeert het kind uit zichzelf iets op een andere manier als iets niet lukt?
- Bedenkt het kind zelf oplossingen voor een probleem bij het spelen of werken? (Bijvoorbeeld: een technisch probleem bij het werken met constructiemateriaal of het bouwen.)

18. Is open en spontaan

- Denk hierbij bijvoorbeeld aan het verschil met verlegen en teruggetrokken kinderen.

Omgaan met veranderingen

19. Kan gemakkelijk wennen in nieuwe situaties

- Laat het kind zich niet uit het veld slaan door onverwachte dingen?
- Hoe reageert het kind op situaties en gebeurtenissen die niet dagelijks voorkomen of die niet passen in het gewone ritme van de dag?
- Heeft het kind een gezonde terughoudendheid voor wat nieuw is?
- Als er nieuw materiaal of nieuw speelgoed wordt geïntroduceerd, bekijkt het dan eerst rustig het materiaal en gaat het hier dan al snel mee aan het werk?

20. Neemt gemakkelijk afscheid van de ouder

- Gaat het kind meteen aan het spelen en kijkt het niet meer naar de ouder om?
- Blijft het kind bij de ouder hangen?
(Let ook op de rol van de ouder hierbij.)

21. Kan omgaan met veranderingen in het dagritme

- Vindt het kind een vast dagritme prettig?
- Is het kind niet van slag als dingen eens anders lopen dan gewoonlijk?

Omgaan met regels

22. Kent de (groeps-)regels

- Kan het kind de regels benoemen?
- Weet het kind wat de regels zijn?
NB Een kind kan de groepsregels goed kennen, maar zich er toch niet aan houden of zich er de ene keer wel en de andere keer niet aan houden.

23. Weet zich aan de (groeps-)regels te houden

- Kan het kind op de plaats blijven zitten als dat gevraagd wordt?
- Kan het kind op de beurt wachten als er één of twee kinderen voor hem/haar zijn?
- Bergt het kind de spullen daar op waar ze horen?
- Begrijpt het kind het 'waarom' van regels en afspraken?

9.5 Speel- en werkgedrag

Nieuwsgierigheid

24. Is nieuwsgierig naar het onbekende

- Heeft het kind een gezonde nieuwsgierigheid naar onbekende dingen?
- Zie je aan het gezicht van het kind dat het belangstelling heeft voor materiaal en speelgoed waar het nog niet eerder mee had gewerkt of gespeeld?
- Wil het kind weten wat er 'nog meer' in de kast zit?
- Heeft het kind interesse in het uitbreiden van zijn vaardigheden of is het geïnteresseerd in oplossingen voor problemen die het zelf nog niet had bedacht?
- Heeft het kind belangstelling voor nieuwelingen?
- Vraagt het naar personen die zich voor het eerst laten zien en die het kind nog niet kent?

Op de glijbaan

Joshua houdt van klimmen en klauteren. Hij slaat bij zijn bezoeken het klimmateriaal nooit over. Vandaag probeert hij steeds om achteruit de glijbaan op te schuiven. Hij klimt naar boven, glijdt naar beneden en zonder om te draaien of op te staan, duwt hij zich met armen en benen weer omhoog. Als de pedagogisch medewerker hem erop attent maakt dat hij niet achteruit mag omdat dan de andere kinderen niet kunnen glijden, laat hij zich snel naar beneden glijden. Zodra de glijbaan leeg is, neemt hij zijn kans waar en probeert hij weer of hij, na het glijden, achteruit helemaal boven kan komen.

25. Wil van alles ontdekken, ervaren en uitproberen

- Wil het kind nauwkeurig weten hoe iets in elkaar steekt?
- Wil het kind de omgeving precies kennen?
- Begrijpt het kind de wereld om zich heen?
- Gebruikt het kind 'dus-zinnen'? (Denkt het logisch?)
- Experimenteert het met klei, water, verf, krijt?
- Durft het daarbij bepaalde regels te 'overtreden', buiten de kaders te werken?
- Probeert het kind, als er gelegenheid toe is, dingen uit die het nog niet eerder had gedaan?
- Doet het kind alleen anderen na of wil het zelf iets bedenken en uitvoeren?

26. Heeft interesse in bepaalde onderwerpen, namelijk ...

- Heeft het kind speciale interesse in een bepaald onderwerp en valt dit op?
NB Dit geldt lang niet voor ieder kind. Als dit niet zo is, kan hier gewoon 'nee' worden ingevuld.

Fantasia en creativiteit

27. Gebruikt fantasie bij het spel

Let ook op wat het kind vertelt tijdens het spel. Dit is vaak een goede indicator.

- Speelt het kind een rol, kruipt het in de huid van een personage?
- Speelt het kind situaties na of creëert het ook nieuwe situaties?
- Gebruikt het kind voorwerpen of locaties die iets anders betekenen in zijn spel?

28. Heeft verrassende oplossingen

- Kan het kind iets tot stand brengen, maken of zeggen wat opvallend is? (Gedacht vanuit de mogelijkheden en beperkingen van een peuter.)
- Maakt het kind gebruik van verworven vaardigheden en inzichten?
(Bijvoorbeeld: bij de werkjes technieken die het al vaker heeft leren gebruiken, zoals scheuren, plakken, tekenen.)
- Voert het kind ideeën plotseling uit?
(Sommige kinderen bedenken spontaan van alles en zijn impulsief waardoor ze hun ideeën direct willen uitvoeren.)

29. Toont fantasie en creativiteit bij tekenen of bouwen

- Voert het kind eigen ideeën uit?
(Let op wat het kind vertelt, waarom het bepaalde beslissingen neemt, dingen kleurt of maakt.)
- Gaat het kind buiten de gebaande paden, doet het dingen (opvallend) anders, op een eigen manier?

Samenspel

30. *Kan goed alleen spelen*

- Speelt het kind graag alleen?
- Kan het kind helemaal opgaan in zijn/haar spel?
- Mogen andere kinderen zich in zijn/haar spel mengen, gaan meespelen?

31. *Kan goed samenspelen*

- Speelt het kind graag met anderen?
- Sluit het kind zich aan bij activiteiten die andere kinderen doen?
- Speelt het kind in de nabijheid van andere kinderen?
- Zoekt het toenadering bij het spelen?
- Speelt het kind met leeftijdsgenootjes of naast leeftijdsgenootjes?
(Soms lijkt het spelen op samenspelen, maar zijn kinderen eigenlijk ieder voor zich met hetzelfde aan het spelen.)

32. *Doet actief mee bij groepsactiviteiten*

- Doet het kind graag mee bij liedjes en spelletjes in de kring?

Speel- en werkkwaliteit

33. *Komt gemakkelijk tot spelen*

- Is het kind gemakkelijk tot ieder soort spel te stimuleren?
- Maakt het zelf wel eens ergens een spelletje van?
- Begrijpt het kind snel de regels van een spel?

34. *Speelt afwisselend en veelzijdig*

- Speelt het kind uit zichzelf met verschillend spelmateriaal?
- Is het kind uit zichzelf afwisselend bezig met meerdere van de spelvormen die in kijkpunt 41 worden genoemd?
- Is het kind gauw uitgekeken op activiteiten waarbij herhaling overheerst?

35. *Laat ontwikkeling in zijn/haar spel zien*

- Gebruikt het kind gaandeweg meer mogelijkheden die het spel biedt?
- Durft het kind gaandeweg meer op en met speeltoestellen te doen?

36. *Kan enige tijd met iets bezig blijven*

- Blijft het kind aan het spelen, of gaat het al snel weer spelen als er iets gebeurt bij hem/haar in de buurt?
- Laat het kind zich niet snel afleiden?
- Kan het kind enige tijd de aandacht bij iets houden (bijvoorbeeld in de kring)?

37. *Kan goed informatie onthouden om een taak uit te voeren*

- Kan het kind eenvoudige instructies of opdrachten opvolgen?
- Heeft het kind weinig/geen hulp nodig bij bekende taken en activiteiten?

38. *Probeert iets helemaal af te maken*

- Vindt het kind het prettig om taken tot een goed einde te brengen?
- Blijft het kind doorgaan tot een bouwwerk/tekening/spel af is?
- Komt het kind op een later moment terug op een activiteit om hiermee verder te gaan of iets af te maken?

39. *Vraagt om hulp wanneer dat nodig is*

- Vraagt het kind hulp/informatie aan de pedagogisch medewerker als het die nodig heeft?
- Stelt het eenvoudige vragen over de dagelijkse gang van zaken?
- Vraagt het kind hulp/informatie aan groepsgenootjes als het die nodig heeft?
- Wanneer het hulp aangeboden krijgt, hoe gaat het daar dan mee om? Accepteert het de hulp en gaat het verder met de 'klus'?

Jaap puzzelt

Jaap heeft een puzzel gepakt die voor hem aan de moeilijke kant is. Op een gegeven moment blijft hij steken, hij komt niet verder en herhaalt bepaalde combinaties zonder succes. Juf Loes ziet zijn worsteling. Ze zegt: 'Deze puzzel is wel een beetje moeilijk, hè Jaap?' Ze schuift een stukje op de goede plek, waardoor Jaap over het dode punt heen kan komen. Jaap kijkt even naar juf Loes en gaat vervolgens verder. Hij krijgt de puzzel nu helemaal af.

40. *Werkt nauwkeurig*

(niet verder toegelicht)

Spel en interesse

41. *Doet graag de volgende activiteiten:*

- Puzzelen
 - Knutselen
 - Tekenen
 - Spelen met constructiemateriaal
 - Taal-/denkspelletjes
 - Rollenspel (alsof spel)
 - Computerspelletjes
 - Buiten spelen
 - Gezelschapsspelletjes
- (niet verder toegelicht)

42. *Heeft interesse in:*

- Versjes/liedjes
 - Muziek
 - Toneel spelen
 - Anders, namelijk
- (niet verder toegelicht)

43. *Favoriete spel/activiteit is:*

- Heeft het kind een favoriet spel, waar het opvallend veel mee speelt?
- Is er een activiteit welke het kind vaak en graag doet?

9.6 Taalontwikkeling

Mondelinge taalvaardigheid

44. *Ontwikkelt woordenschat en woordgebruik*

- a. Zingt delen van bekende liedjes mee
- b. Kent het verschil tussen ik, jij, hij/zij
 - Zegt het kind 'ik' als het over zichzelf spreekt?
 - Zegt het kind 'jij' als het tegen iemand anders spreekt?
- c. Vraagt naar de betekenis van woorden
- d. Wil onbekende/moeilijke woorden begrijpen

45. *Vertelt vloeiend en verstaanbaar*

- a. Praat duidelijk
 - Zit er vooruitgang in het uitspreken van klanken?
 - Spreekt het kind steeds meer klinkers en medeklinkers uit?
 - Gaat het kind ook de laatste klank van een woord benoemen?
 - Spreekt het kind ook woorden met meerdere lettergrepen uit? (Bijvoorbeeld 'verdrietig' in plaats van 'drietig')
 - Is het kind over het algemeen goed te verstaan?
 - Gebruikt het kind verschillende klanken?
- b. Spreekt in goede zinnen

Voor de eerste fase kun je de volgende vragen stellen:

 - Maakt het kind zinnen van twee woorden?
 - Gebruikt het kind hele werkwoorden? (Bijvoorbeeld: 'Tom lezen.')

Voor de tweede fase kun je de volgende vragen stellen:

 - Maakt het kind steeds langere zinnen, bijvoorbeeld van vier of meer woorden?
 - Gebruikt het kind ook werkwoorden in de juiste tijd zoals 'Ik heb verf gepakt'?

Voor de derde fase:

 - Maakt het kind samengestelde zinnen van acht of meer woorden?
 - Spreekt het kind in volledige en goede zinnen?
- a. Kan iets duidelijk verwoorden
 - Kent het kind voldoende woorden om zich uit te drukken? Kunnen de jongere kinderen voorwerpen in hun omgeving benoemen? Zijn de oudere kinderen in staat om een gesprekje met je te voeren?

46. *Ontwikkelt luisterbegrip*

- a. Begrijpt opdrachten
 - Begrijpt het kind enkelvoudige opdrachten zoals 'Ga zitten'?
 - Begrijpt het kind meervoudige opdrachten zoals 'Doe je jas uit en ga zitten'?
- b. Begrijpt wat er gezegd wordt
- c. Begrijpt complexe zinnen en zaken buiten het hier-en-nu
 - Begrijpt het kind ook moeilijker zinnen en onderwerpen? (Bijvoorbeeld als het gaat over morgen of wat jullie volgende week gaan doen?)

47. *Voert gesprekjes*

- a. Vertelt spontaan iets
 - Praat het kind met de pedagogisch medewerker over wat het ziet, wat het heeft meegemaakt of wat er om hem/haar heen gebeurt?

- b. Geeft antwoord op vragen
 - Geeft het kind antwoord op vragen van de pedagogisch medewerker?
 - Geeft het antwoord als een ander hem/haar iets vraagt?
- c. Durft tegen anderen te praten
 - Zegt het kind iets tegen een ander kind, geeft het antwoord als een ander hem/haar iets vraagt?
 - Zegt het kind iets in de groep, bijvoorbeeld tijdens het eten en drinken aan tafel?
 - Praat het kind tegen een ander kind in het spel?
 - Reageert het kind uit zichzelf op wat anderen vertellen?
 - Geeft het kind uit zichzelf aan wat hij/zij van iets vindt?
 - Kan het kind het aangeven als hij/zij iets niet wil? (Bijvoorbeeld: 'Ik wil dit niet maken, ik ga alleen dat maken.')
 - Praat het kind vrijuit?
- d. Stelt vragen (wat, wie, waar, hoe en waarom)
 - Stelt het kind zelf ook vragen zoals 'Wat doe je?', 'Wat is dat?'
 - Vraagt het kind of hij/zij iets van een ander kind mag gebruiken?
- e. Praat ook over zaken buiten het hier-en-nu
 - Vertelt het kind ook over wat het gisteren of langer geleden heeft gedaan of meegemaakt?
 - Gebruikt het kind ook fantasie bij het vertellen?

Ontluikende en beginnende geletterdheid

48. Heeft leesplezier

- a. Beleeft zichtbaar plezier aan voorlezen
 - Reageert het kind spontaan op een voorgelezen verhaal?
 - Wil het kind opnieuw voorgelezen worden?
 - Luistert het kind met aandacht naar voorleesverhalen?
- b. Beleeft zichtbaar plezier aan boeken
 - Pakt het kind uit zichzelf boekjes?
 - Bekijkt hij/zij (prenten)boeken en 'leest' hij/zij een ander kind of pop wel eens voor?

49. Ontwikkelt begrip van boek en verhaal

- a. Ontdekt de opbouw in verhalen en boeken
 - Kan het kind een boekje hanteren? Erin bladeren?
 - Weten oudere kinderen waar het boek begint en eindigt?
- b. Ontdekt de samenhang tussen illustraties en tekst
 - Kan het kind plaatjes in het boek aanwijzingen naar aanleiding van vragen van de pedagogisch medewerker?
 - Kan het kind een verhaal navertellen aan de hand van een plaatjesboek?

Oriëntatie op geschreven taal

50. Herkent symbolen of logo's

- Herkent het kind lettersymbolen? (Bijvoorbeeld de 'P' van parkeren of de 'L' van lesauto.)
- Herkent het kind logo's van bedrijven of winkels? (Bijvoorbeeld de 'AH' van Albert Heijn, de 'M' van McDonalds of het logo van Ikea.)

51. Heeft interesse in schrijven

(niet verder toegelicht)

52. *Heeft interesse in letters*
(niet verder toegelicht)

9.7 Rekenontwikkeling

Getallen

53. *Kan omgaan met de telrij*

- a. Noemt namen van telwoorden

De eerste stap van leren tellen is dat kinderen de namen van telwoorden kunnen onderscheiden van andere woorden. Je ziet dit als ze spontaan het tellen van grote mensen imiteren en telwoorden noemen of als ze in prentenboekjes en telboekjes bij het voorlezen zelf telwoorden noemen. Het gaat er dus niet om dat ze al de telrij opzeggen.

- Kent het kind het onderscheid tussen telwoorden en andere woorden?
- Noemt het kind uit zichzelf telwoorden?
- Zegt het enkele telwoorden na elkaar op, ook al is het niet in de juiste volgorde?

- b. Zegt een stukje van de telrij op vanaf 1

Op een gegeven moment weten jonge kinderen dat de telwoorden in een vaste volgorde opgezegd moeten worden. Vaak kunnen ze al een stukje vanaf 1 correct opzeggen, daarna gaat het nog fout (bijvoorbeeld: 1, 2, 3, 6, 8). Maar het begin is er. Er zijn echter ook peuters die de telrij van 0-10 al in de juiste volgorde kunnen opzeggen.

- Weet het kind dat de telwoorden in één vaste volgorde moeten worden opgezegd (snapt het dat dit een vast rijtje is?)
- Kan het kind al enkele telwoorden na elkaar in de juiste volgorde zeggen (al dan niet vanaf 1)?
- Hoe ver komt het kind bij het correct opzeggen van de telrij vanaf 1?
- Kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong kunnen vaak al een heel eind tellen en zien ook de herhaling, soms zonder de structuur te doorgronden. ('Wat komt er na 29 ...' en dan kunnen ze weer verder.) Kan het kind dit?

54. *Kan omgaan met hoeveelheden*

- a. Vergelijkt verzamelingen voorwerpen op meeste/minste, meer/minder, veel/weinig, evenveel

Kinderen onder de één jaar blijken al te kunnen zien of hoeveelheden gelijk zijn of niet. Ze kunnen het echter nog niet benoemen. Bij dit kijkpunt ga je na in hoeverre ze begrijpen wat de begrippen meer/minder, meeste/minste, veel/weinig, evenveel inhouden in de context van hele kleine hoeveelheden of hoeveelheden die veel van elkaar verschillen. Ze hoeven de begrippen niet zelf te gebruiken, bijvoorbeeld als je vraagt: 'Waar liggen meer snoepjes?' of 'Wie heeft de meeste blokjes?' De begrippen 'minder' en 'minste' zijn vaak nog lastiger. Het gaat er hier niet om dat kinderen alle begrippen al kennen of begrijpen, maar er wel een paar kunnen begrijpen in betekenisvolle situaties.

- Kan het kind bij twee hoeveelheden die veel van elkaar verschillen (bijvoorbeeld een groepje van 4 en een groepje van 10) aangeven waar er meer/minder/de meeste/de minste liggen? 'Waar liggen er meer?'
- Kan het kind bij twee kleine hoeveelheden (bijvoorbeeld een groepje van 2 en een groepje van 4) aangeven waar er meer/minder/de meeste/de minste liggen? Of: 'Dit zijn mijn blokjes. Kun jij er evenveel pakken?'

- Jij en het kind gooien ieder met een dobbelsteen: wie heeft de meeste stipjes?
NB Betrek ook de kinderen in de groep erbij: in welk groepje zitten meer kinderen?
- b. Kan kleine hoeveelheden tellen (resultatief tellen)
Hoeveelheden echt correct kunnen tellen is niet eenvoudig en lang niet alle kinderen kunnen dat al op hun vierde jaar. Als je echt een hoeveelheid telt moet je de telrij kennen, synchroon kunnen tellen (elk voorwerp één telwoord geven), niets overslaan of dubbel tellen en het laatste telwoord dat je bij het laatste voorwerp gebruikt, ook noemen als de totale hoeveelheid. Kortom, tellen heeft nogal wat regels, die kinderen vaak door imiteren leren, maar nog niet zien als geheel. Toch zouden kinderen hier voor hun vierde jaar al wel enige vaardigheid in moeten hebben. Je kunt nagaan of ze de deelvaardigheden kennen én of ze resultatief kunnen tellen.
 - Kan het kind synchroon tellen?
 - Kan het de telrij correct opzeggen?
 - Kan het kind hoeveelheden/kinderen tellen zonder dubbeltellen of overslaan en weet het dat het ook zo moet?
 - Als je, nadat het kind geteld heeft, vraagt hoeveel het er zijn, weet het dan ook het laatste telwoord te benoemen? (En niet weer opnieuw gaan tellen)?
 - Organiseert het kind bij het tellen (bijvoorbeeld opzij schuiven, aanwijzen)?
 - Kan het kind een kleine hoeveelheid echt correct tellen (dus niet 'als het er drie zijn, 'zien' dat het er drie zijn omdat hij/zij het weet)? Bijvoorbeeld het kind gooit met een dobbelsteen: 'Hoeveel stipjes heb je gegooid?'
 - Kan het kind het juiste aantal geven als je bijvoorbeeld vraagt om drie potloden te geven?

55. Kan omgaan met getallen

- a. Kent van enkele getalsymbolen de naam
Voor de telwoorden hebben we symbolen: de getallen. Deze getallen bestaan uit de cijfers 1 tot en met 9 en 0. Dit is de eerste reken- of wiskundetaal waar jonge kinderen mee te maken krijgen. Het gaat dan alleen nog om het kennen van de namen van deze symbolen, hoewel sommige kinderen deze ook al kunnen schrijven. Ook hoeven ze deze getalsymbolen nog niet te kunnen koppelen aan een hoeveelheid, sommige kinderen kunnen dit echter al wel.
 - Als je een prentenboek voorleest waarin getallen voorkomen, kan het kind dan aanwijzen waar bijvoorbeeld 'de 2' of 'de 3' staat? 'Zie jij de drie?'
 - Als je kaartjes met getallen hebt liggen, kan het kind dan 'de 3' pakken?
 - Als je kaartjes hebt liggen met getallen, kan het kind dan benoemen welke getallen het kent?
 - Als er 3 bieren op een plaatje te zien zijn, kan het kind er dan het betreffende getalsymbool bij leggen?
 - Schrijft het kind zelf ook al getalsymbolen (na)?
- b. Heeft interesse in getallen/cijfers
Kinderen tussen twee en vier jaar komen getallen/cijfers in hun dagelijkse omgeving en in de voorschoolse voorziening tegen en hebben hier vaak wel enige interesse in. Ze leren wat namen en vinden het ook wel stoer om getalsymbolen te kunnen benoemen of zelfs te schrijven. Maar daar blijft het bij. Kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong vertonen echter interesse in het getallensysteem en in de grootte en betekenis van getallen.
 - Vraagt het kind naar de betekenis van getallen (bijvoorbeeld op de bus, in een boek) of laat het zien wat deze getallen betekenen. (In het voorleesboek: 'Dan weet je waar je bent', zegt Jip.)

- Wil het kind getallen schrijven en ook weten hoe je grote getallen (boven 100, miljoen) schrijft of praat het erover?
- c. Heeft interesse in sommetjes
- Kinderen jonger dan vier hebben zelden al interesse in formele sommen. Misschien imiteren ze soms de ouderen door te zeggen dat ze weten 'hoeveel 2 plus 2' is, maar weten ze niet waar het om gaat. Kinderen met een (grote) ontwikkelingsvoorsprong laten soms al wel interesse en begrip zien voor formele sommentaal. Als je dit constateert, kan het zijn dat het kind een ontwikkelingsvoorsprong heeft.
- Maakt het kind zelf opmerkingen over dat het al sommetjes kan maken?
 - Kan het kind zelf ook sommen correct oplossen (niet alleen $10+10$, maar ook $3+2$)?
 - Heeft het kind interesse in de wereld van getallen en sommen?

Meten

56. *Ontwikkelt inzicht omtrent lengte, omtrek en oppervlakte*

'Ik ben groter.' 'Ik heb een klein broertje gekregen.' 'Wie heeft de hoogste toren?' 'Ik heb de grootste pannenkoek.' Allemaal stukjes uit gesprekjes met zeer jonge kinderen waarbij ze al doende kennismaken en leren omgaan met begrippen rond lengte en oppervlakte. Sommige begrippen gebruiken ze zelf, andere begrijpen ze in ieder geval al. Het zijn lastige begrippen, omdat bijvoorbeeld 'groot' of 'hoog' ook relatief zijn: als je drie bent, ben je groot ten opzichte van je kleine broertje, maar klein ten opzichte van een volwassene. Kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong begrijpen dit soms al.

- a. Begrijpt in lengte- of oppervlaktesituaties begrippen zoals hoger/lager, hoogste/laagste, langer/kortere, langste, kortste, groot/klein, groter/kleiner, grootste/kleinste.
- Het gaat er hier om in hoeverre kinderen al ervaring opgedaan hebben met deze begrippen en of ze enkele hiervan ook zelf (correct) gebruiken.
- Gebruik zelf begrippen rond lengte en kijk of de leerling je begrijpt: 'Pak jij het grootste stukje maar.' 'Hé, wie is groter, jij of Dario?' 'Kun jij je toren nog hoger maken?'
 - Gebruik ook tegenstrijdigheden om reacties uit te lokken: 'Jasper heeft de hoogste toren' (als dat niet zo is).
 - 'Wie is de kleinste? Hoe kun je dat zien? Kun jij je groter maken? Of kleiner?'
- b. Vergelijkt lengtes op het oog (zo zien) of door de voorwerpen/personen naast elkaar te houden

57. *Ontwikkelt inzicht omtrent inhoud*

Ook begrippen rond inhoud zijn nog lastig voor zeer jonge kinderen. Inhoud gebruiken we op verschillende manieren: van flessen met vloeistof, van dozen met blokken, maar ook van voorwerpen of dieren kun je zeggen of ze groter of kleiner zijn, waarbij je eigenlijk het geheel bedoelt: de inhoud. Jonge kinderen gebruiken die begrippen vaak nog door elkaar. Belangrijk is dat ze in al die verschillende situaties ervaring opdoen en kennismaken met de inhoudsbegrippen en hoe we die gebruiken.

- a. Vergelijkt inhouden met grote verschillen en begrijpt hierbij begrippen zoals vol/leeg, veel/weinig, meeste/minste, grootste/kleinste
- Hoe reageert het kind op vragen als: 'Kun jij de fles helemaal vol met water krijgen? Giet je de fles helemaal leeg? In welke fles zit meer water? In welke doos kunnen meer blokken? Maak jij de doos helemaal leeg?'
 - Gebruikt het kind uit zichzelf begrippen als vol en leeg, meer en minder?

- b. Onderzoekt inhouden door met water, zand of blokjes vormen te vullen, over te gieten, vol te maken en leeg te maken
- Is het kind bewust bezig iets te vullen met water of zand, of 'giet' het alleen maar wat?

58. *Ontwikkelt inzicht omtrent gewicht*

Gewicht is veel abstracter dan lengte of inhoud, omdat je gewicht niet kunt zien. En het kan zelfs misleidend zijn, want iets wat groter is, hoeft niet per se zwaarder te zijn. We verwachten dan ook van jonge kinderen nog niet veel op dit gebied, maar het is wel belangrijk dat ze ervaring opdoen met de begrippen en met manieren om aan den lijve te voelen wat gewicht 'doet' en wat licht en zwaar betekenen, met name in relatie tot elkaar.

- a. Onderzoekt 'gewicht' door te tillen en begrijpt hierbij de begrippen zwaar en licht
- b. Vergelijkt voorwerpen die veel verschillen van gewicht en begrijpt hierbij begrippen zoals zwaarder/lichter, zwaarste/lichtste, heel zwaar / heel licht
- 'Wat is die tas zwaar, voel maar eens.' 'Deze tas is veel lichter, voel maar.'
- Laat kinderen verschillende voorwerpen die sterk verschillen in gewicht met hun handen wegen (optillen) en vraag welke zwaarder is, of lichter.
 - Laat iets wegen met de handen en laat kinderen zoeken naar iets wat zwaarder lijkt/is, en het dan 'wegen met de handen'.
 - Laat zoeken naar voorwerpen die ze licht vinden en die ze zwaar vinden. Kunnen ze er iets over vertellen?

59. *Ontwikkelt inzicht omtrent tijd*

- a. Legt plaatjes van een verhaal in de juiste volgorde of vertelt een verhaaltje na in de juiste volgorde
- We lezen kinderen verhaaltjes voor, en op een gegeven moment kunnen ze het verhaaltje in hun eigen woorden navertellen, waarbij ze de juiste volgorde van het verhaaltje kunnen aanhouden. Ook kunnen ze vertellen wat ze allemaal hebben gedaan toen ze naar de kinderboerderij gingen. In het begin gaat dit door elkaar, maar ze leren ook dat er een volgorde is: je gaat je niet eerst aankleden en dan douchen. Het gaat hier nog maar om eerste ervaringen en om na te gaan of het kind al enig gevoel heeft voor het verstrijken van tijd. Ze hoeven het zeker nog niet te 'kunnen'.
- Kan het kind een verhaaltje in de juiste volgorde vertellen of begrijpt hij/zij het als je aangeeft wat de juiste volgorde was?
 - Weet het kind antwoord op vragen als: 'Sta je eerst op of doe je eerst je kleren aan?'
 - Maak op verschillende momenten van de dag foto's. Kan het kind vertellen wat erop staat en wat het zelf aan het doen was toen de foto werd gemaakt?
 - Kan het kind bij foto's uit eigen beleving vertellen wat er eerst was en wat daarna?
- b. Begrijpt begrippen rond tijd: nu, straks, vroeg, laat, kort, lang, snel, even, ochtend, middag, avond, nacht, vandaag, gisteren, morgen
- Jonge kinderen krijgen dagelijks veel begrippen rond tijd te horen: 'Straks zal ik je voorlezen', 'morgen gaan we naar opa en oma, nog één nachtje slapen', 'je mag niet te lang op de tablet vanmiddag'. Door de woorden in verschillende situaties te horen, gaan kinderen er betekenis aan geven, vooral nog passief: ze gebruiken de woorden vaak nog niet zelf. Dat hoeft ook nog niet, en ook hoeven ze niet al deze begrippen te begrijpen, maar het is wel belangrijk dat ze er ervaring mee opdoen.
- Hoe reageert het kind op vragen als: 'Is het nu ochtend of middag of avond? Wanneer slaap je? Kun je snel naar de deur lopen? Vind je dat we lang buiten spelen?'

Meetkunde

60. *Kan eenvoudige opdrachten uitvoeren waarin meetkundige begrippen voorkomen zoals voor, achter, naast, in, op, onder, boven, dichtbij, ver (vooral vanuit het eigen standpunt/lichaam)*

In het dagelijks leven gebruiken we heel veel meetkundige begrippen, zoals die hierboven genoemd zijn. Ze zijn vaak erg abstract, je kunt ze bijvoorbeeld niet aanwijzen. Wel kunnen we de betekenis ervan laten zien. In hoeverre begrijpen jonge kinderen ons als we die begrippen gebruiken en gebruiken ze zelf ook al enkele van die begrippen? Het is belangrijk dat ze hier voor hun vierde jaar al enig begrip en kennis van opdoen. Sommige begrippen zijn moeilijker (zoals 'naast') dan andere (zoals 'op' of 'in').

- Als je vraagt of het kind onder de tafel kan zitten, op het kleed kan gaan staan, of naast of achter het stoeltje kan gaan staan, kan het kind die opdracht dan (correct) uitvoeren?
- Als je vraagt: 'Sta je op het kleed of onder het kleed?', kan het kind die vraag dan beantwoorden?
- Kan het kind zeggen waar de bal ligt (gebruik van de begrippen op, in, onder)?
NB Dit geldt vooral voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong.

61. *Kan voorwerpen/situaties beschrijven die niet zichtbaar zijn, door ze voor te stellen*

Belangrijk in de meetkundige ontwikkeling van (jonge) kinderen is dat ze zich een voorstelling kunnen maken van iets wat ergens anders is (hun huis) of iets wat er nog niet is ('Ik ga het zo het maken'). Ze hoeven dit nog niet goed te kunnen, maar het is wel goed om er aandacht aan te besteden en na te gaan in hoeverre ze dit al kunnen.

- Kan het kind antwoord geven als je bijvoorbeeld vraagt: 'Heb jij een knuffel thuis? Heeft die oren? Welke kleur heeft hij? Hoe groot is hij ongeveer, kun je dat laten zien met je handen? Is hij groter dan deze knuffel?'
- Heb jij een fietsje/driewielertje? Hoe ziet dat er uit? (Wat kan het kind vertellen en krijg je dan een beeld van het fietsje?)

62. *Bouwt en construeert*

a. Bouwt met materiaal (Duplo, blokken, Kapla enzovoort)

Jonge kinderen spelen graag met Duplo, blokken of ander bouw materiaal. Soms zie je ze er alleen maar mee spelen, zonder dat je er een plan in ziet. Soms zie je dat ze ook echt wat maken: een toren, een muurtje, een huisje. Ook al kan dat nog heel globaal zijn of zien 'wij' er geen huisje in.

- Doet het kind meer dan alleen maar wat blokken verplaatsen en op elkaar stapelen, en maakt het er ook echt iets van (hoeft niet iets voor te stellen)?
- Laat het kind zien dat het iets gebouwd heeft, wat het zelf benoemt (een huis voor de dieren, een dierentuin enzovoort)

b. Bouwt na met materiaal (Duplo, blokken, Kapla enzovoort)

In tegenstelling tot het vorige kijkpunt gaat het er hier om of het kind ook wat kan nabouwen. Daarbij moet het dus letten op de vorm van wat er gebouwd is, maar ook met welke blokvormen (en eventueel de kleur).

- Als je zelf een torentje / eenvoudig huisje bouwt met blokken van dezelfde vorm, kan het kind dat dan nabouwen?
- Idem, maar als je ook blokken van verschillende vormen gebruikt?
- Als een ander kind iets maakt, kan het kind dit dan ook zo namaken?
- Kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong kunnen soms ook al iets nabouwen van een plaatje met enkele blokken of constructiemateriaal. Kan het kind dit?

63. *Kent namen van basisvormen, zoals driehoek, vierkant, rondje, cirkel*

Op jonge leeftijd leren kinderen van allerlei voorwerpen de naam: wat is een pop, een stoel, een tafel? Ook komen ze namen van vormen tegen, maar nog voornamelijk in spel materiaal. De noodzaak om de namen van deze figuren te leren is wat kleiner. Toch is het goed als ze hier al enige ervaring mee opdoen en leren dat er verschillende meetkundige figuren zijn, die vaste eigenschappen en elk een eigen naam hebben. Ze leren het vooral als je er met hen bewust aandacht aan besteedt. Ze hoeven dit echter nog niet (allemaal) te beheersen.

- Als je vraagt aan een kind om de rondjes/driehoekjes/vierkantjes te pakken (dat kunnen ook nog kralen zijn), kan het kind dit dan? Ook als er grote en kleinere rondjes zijn?
- Kan het kind onderscheid maken tussen deze figuren (zie ook kijkpunt 64)?
- Kent het kind al van een of meer figuren de naam?
- Kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong weten soms zelfs al uit te leggen wat een driehoek een driehoek maakt, of een cirkel een cirkel. Kan het kind dit?

64. *Groepeert/sorteert voorwerpen op een kenmerk (bijvoorbeeld op kleur)*

Al op jonge leeftijd hebben kinderen de neiging om bij voorwerpen overeenkomsten en verschillen te zien: 'dezelfde schoenen', 'dezelfde kleur broek als mamma'. Geven we jonge kinderen verschillende vormen of kleuren, dan zijn sommigen geneigd zelf al groepjes te gaan maken, anderen kunnen het als je hen op gang helpt. Het gaat er bij dit kijkpunt om of ze hier al enig gevoel voor hebben.

- Als het kind met verschillende vormen (schelpen, mozaïekstukjes, LogiBlocks, Duplo) speelt, zie je dan dat ze uit zichzelf groepjes maken van verschillende vorm of kleur of grootte?
- Als je zelf meespeelt en bijvoorbeeld op kleur of vorm gaat sorteren, kan het kind dit dan ook (correct) meedoen?
- Als je vraagt om alle rode bij elkaar te leggen en alle gele, kan het kind dit dan? En kan het dit ook met bijvoorbeeld rondjes en driehoekjes?
- Kan het kind aangeven waarom bepaalde voorwerpen wel of niet bij elkaar horen (voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong)?

65. *Kent namen van kleuren, zoals rood, geel, groen, blauw, wit, zwart*

Het kennen van de kleuren wordt van oudsher bij de rekenontwikkeling geplaatst, maar heeft op zich niet een rekenaspect in zich. We nemen het echter wel mee in de kijkpunten bij rekenontwikkeling. Het gaat er hierbij om of kinderen kleuren kunnen onderscheiden en of ze al enkele kleurnamen kennen en ook van enkele al weten welke kleur erbij hoort. Het gaat er niet om dat ze die allemaal al kennen.

- Weet het kind dat voorwerpen een kleur hebben en dat je die kunt benoemen?
- Kan het kind voorwerpen van dezelfde kleur bij elkaar leggen?
- Als je vraagt of het kind iets geels/blauws/roods ziet, kan het dit dan aanwijzen?
- Gebruikt het kind zelf al een aanduiding met een kleur als je vraagt welke kleur bijvoorbeeld zijn trui heeft?

66. *Maakt vormen en patronen*

- a. *Maakt eenvoudige patronen (bijvoorbeeld met kralen (rijgen), stempels, mozaïek)*
Al op vroege leeftijd hebben kinderen gevoel voor herhaling en patronen: ze leggen snoepjes of knuffels op een rijtje en zien al vroeg overeenkomsten en verschillen tussen voorwerpen. Ze sorteren op kleur, vorm of grootte. Bij dit kijkpunt gaat het erom of kinderen als ze met vormen en kleuren bezig zijn, bijvoorbeeld bij het rijgen met kralen, stempelen, spelen met mozaïek, 'zo maar wat doen' of dat je ziet dat ze al een bepaald gevoel voor regelmaat in hun werk laten zien.

- Legt het kind zomaar mozaïekstukjes neer, of rijgt het zomaar kralen, of stempelt het willekeurig? Of kun je een bepaald patroon herkennen in kleur of vorm of hoe ze mozaïekstukjes/stempels plaatsen?
 - Als het kind bijvoorbeeld met Duplo speelt, let het dan bij het bouwen op de kleuren?
 - Als je vraagt hoe het kind weet welke kraal/vorm het wil pakken, merk je dan dat het daar een (globaal) plan bij heeft?
- b. Maakt eenvoudige patronen na (bijvoorbeeld met kralen (rijgen), stempels, mozaïek) Bij het vorige kijkpunt ging het erom of kinderen zelf al enig (globaal) plan hebben om een patroon te maken met kleuren of vorm enzovoort. Bij dit kijkpunt gaat het erom of ze een patroon herkennen als ze dat krijgen en of ze het dan kunnen namaken. Ze hoeven het nog niet voort te zetten volgens dat patroon, maar er zijn zeker al hele jonge kinderen die dit uit zichzelf doen. Let ook daar op!
- Je hebt een ketting met kralen gemaakt met een patroon, bijvoorbeeld rood-geel-rood-geel, of rood-rood-geel-rood-rood-geel; of met vormen (ronde kraal-kraalblokje-ronde kraal-kraalblokje. Kan het kind deze ketting namaken?
 - Idem, maar kan hij/zij het ook verder afmaken?
 - Kan het kind zelf een patroontje bedenken zodat een ander het kan namaken?
 - Kan het kind uitleggen hoe je het moet maken? (Voor kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong.)

9.8 Motoriek

Plezier in bewegen

67. Heeft plezier in bewegen

- Maakt het kind een enthousiaste indruk bij het bewegingsspel?
- Onderneemt het kind uit zichzelf bewegingsactiviteiten?
- Herhaalt het kind bepaalde bewegingen?

In de zandbak

Kevin speelt in de zandbak; hij schept zand met een kleine beker in een grote beker en giet dan de grote beker weer leeg. Hij herhaalt dit steeds weer.

68. Doet mee in bewegingen (op muziek)

- Vindt het kind het fijn om bij liedjes te bewegen?

Grove motoriek

69. Beweegt behendig, soepel en gecoördineerd (bij rennen, springen en klauteren)

- Loopt het kind soepel of houterig?
- Beweegt het kind gemakkelijk of verkramp het de spieren te veel bij gewone bewegingen?

Fijne motoriek

70. *Beweegt soepel en gecoördineerd (bij tekenen, kleuren, knippen en plakken)*

- Beweegt het kind soepel bij het uitvoeren van een activiteit die hij/zij vaker heeft gedaan, zoals tekenen, kleuren, knippen of plakken?

Gespannen bewegen

Mieke maakt zich zorgen om Chantal. Als zij een puzzelstukje pakt en dit probeert aan te leggen, zijn haar bewegingen schokkerig, gespannen. Dat gebeurt ook als ze in de waterbak met een gietertje water in verschillende bakjes doet.

71. *Kan met klein materiaal omgaan (kralen, mozaïek, constructiemateriaal)*

10. Werken met de observatielijst

In dit hoofdstuk vind je informatie over het gebruik van de observatielijst.

10.1 De observatielijst: Waar kijk je naar?

Als we iets te weten willen komen over de ontwikkeling van kinderen, moeten we naar hen luisteren en kijken. We kiezen ervoor om kinderen door de eigen pedagogisch medewerker te laten observeren in hun gewone doen in de groep. We willen weten of kinderen zich in de volle breedte ontwikkelen en of er voortgang is in hun ontwikkeling. Kinderen laten ons dat zien, meestal rechtstreeks, maar niet altijd.

Door te kijken, te vragen en te luisteren verzamel je hierover gegevens. Om erachter te komen wat een kind echt denkt of voelt, moeten we vragen stellen. Bijvoorbeeld:

- Hoe denk je dat dit werkt?
- Zou zij dat leuk vinden?
- Wat denk je daarvan?

In de observatielijst staan kijkpunten waarop men kan letten als je kinderen observeert om iets te weten te komen over hun ontwikkeling. In hoofdstuk 9 zijn alle kijkpunten toegelicht.

10.2 Vormen van observatie

Er zijn twee vormen van observeren. Als pedagogisch medewerker kun je observeren terwijl je met de kinderen werkt, of je observeert terwijl je jezelf even buiten de groep plaatst.

In het eerste geval maak je dus deel uit van de speelleeromgeving van de peuters. Je kijkt en luistert naar kinderen terwijl je met hen werkt en speelt. In zo'n situatie kun je grenzen verkennen: door zelf mee te spelen kun je gedrag uitlokken. Bijvoorbeeld: heeft een kind al

houvast aan kleuren en speciale vormen in een puzzel om van al die stukjes een geheel te maken? Of: maakt het al een plannetje als het aan de zandtafel speelt? Je kunt dan ook vragen stellen om erachter te komen wat een kind denkt of voelt. Bijvoorbeeld: 'O, jij dacht dat het al tijd was om fruit te eten? Ging je daarom aan de grote tafel zitten?' De verschillende kijkpunten van de observatielijst heb je als pedagogisch medewerker dan als het ware in je achterhoofd. En vanuit die kijkpunten kijk je naar een kind.

Soms is het beter om even pas op de plaats te maken en de kinderen op afstand te observeren. Bijvoorbeeld als je je ernstig zorgen maakt over de ontwikkeling van een kind, of omdat je nog niet zo vertrouwd bent met de kijkpunten van de observatielijst. Je geeft jezelf dan een time-out om rustig waar te nemen. Op zo'n moment moet de hulp-pedagogisch medewerker alle zeilen bijzetten!

10.3 De registratie

De registratie kan op verschillende manieren plaatsvinden. Van de dingen die je spontaan ziet, kun je notities maken in het logboek of groepsboek.

Een andere mogelijkheid is om van alle kinderen een map te maken en daar spullen in te verzamelen en aantekeningen in te maken die iets zeggen over hun ontwikkeling.

Je zorgt er in ieder geval voor om genoeg gegevens bij de hand te hebben om, overeenkomstig de planning, de observatielijst te kunnen invullen.

Het mag van zelf spreken dat je de observatiegegevens van de kinderen eerlijk en objectief registreert.

10.4 Op welke momenten observeren en registreren?

Over het aantal observaties dat wordt geregistreerd en de momenten waarop wordt geobserveerd en geregistreerd moet goed worden nagedacht. De keuzes die hierin gemaakt worden, moeten aansluiten en afgestemd zijn op het beleid en op de wensen en mogelijkheden van de voorschoolse voorziening en diens medewerkers.

Het formulier biedt ruimte om vier observatiemomenten te registreren. Naar keuze kun je in de praktijk de observatie en registratie ook beperken tot drie momenten.

Om de registratie van de observaties zo goed mogelijk te kunnen uitvoeren en de tijdsinvestering minimaal te houden, is het noodzakelijk binnen de voorschoolse voorziening een structurele werkwijze te kiezen voor het invullen van de observatieformulieren. Dit kan op verschillende manieren: gestructureerd één keer per half jaar of gestructureerd bij het bereiken van bepaalde leeftijden. In de volgende paragrafen worden deze manier toegelicht.

10.4.1 Gestructureerd één keer per half jaar

De registratie vindt in dit geval geclusterd plaats in de maanden januari en juni. Alleen in die twee maanden worden alle kinderen extra geobserveerd en de gegevens geregistreerd op het formulier. De andere maanden van het jaar noteer je alleen iets aanvullends als dat noodzakelijk is.

Bij ieder kind vindt de eerste registratie plaats in de observatiemaand die het eerst volgt nadat het kind twee jaar is geworden. Bijvoorbeeld: Koen wordt in april twee jaar. Je registreert dan de eerste keer in de maand juni. Voor Marieke, die in september twee wordt, geldt dat je voor haar de eerste keer registreert in de maand januari. Voor elk kind geldt dus dat de eerste registratie plaatsvindt voordat het kind tweeënhalf jaar is geworden.

In de periode daarna zorg je ervoor dat voor elk kind steeds in januari en juni een observatie wordt vastgelegd. Voor elk kind vindt dus vier keer een registratie plaats.

NB Eventueel kan de laatste registratie wat worden opgeschoven als het daarna nog een aantal maanden duurt voor het kind vier jaar wordt en naar de basisschool gaat. Anders zouden ontwikkelingen van deze laatste maanden niet meegenomen worden.

Bij deze geclusterde vorm van registreren ben je als pedagogisch medewerker niet het gehele jaar door met het invullen van formulieren bezig. Daarnaast zijn in de maanden dat er geregistreerd wordt, alle collega's hier ook intensief mee bezig.

10.4.2 Gestructureerd bij het bereiken van bepaalde leeftijden

De registratie vindt in dit geval voor elk kind afzonderlijk plaats op het moment dat hij/zij een bepaalde leeftijd bereikt heeft. Bij de keuze voor drie registraties is dit op de volgende momenten:

- twee jaar en zes maanden (2½ jaar)
- drie jaar
- drie jaar en elf maanden (bijna 4 jaar)

En bij de keuze voor vier registraties wordt dit:

- twee jaar en zes maanden (2½ jaar)
- drie jaar
- drie jaar en zes maanden (3½ jaar)
- drie jaar en elf maanden (bijna 4 jaar)

Bij deze vorm van registratie moet nauwkeurig bijgehouden worden van welk kind wanneer de observatie moet plaatsvinden en moet worden geregistreerd. Als pedagogisch medewerker ben je het gehele jaar door bezig met het invullen van de formulieren. Elke maand zijn er wel kinderen die jarig zijn of waarvan het een half jaar geleden is dat er geobserveerd en geregistreerd is. Bij deze werkwijze vinden de registratiemomenten voor alle kinderen op ongeveer dezelfde leeftijd plaats.

10.5 Toelichting bij de wijze van registreren

Op het formulier waarop de observaties geregistreerd kunnen worden, is ruimte voor vier registratiemomenten. Bij elke registratie kun je de observatie voor elk kijkpunt op de volgende manier vastleggen:

- (aspect is nog niet in ontwikkeling / nee)
Wanneer een kijkpunt bij het kind niet zichtbaar is, is het aspect nog niet in ontwikkeling of niet aanwezig. Het kan ook betekenen dat het antwoord op het kijkpunt 'nee' is.
- (aspect begint zich te ontwikkelen / in geringe mate)
Is het kijkpunt beginnend aanwezig of geldt dat voor het kijkpunt in geringe mate, dan kleur je het eerste vakje.
- (aspect is nog in ontwikkeling / in redelijke mate)
Naarmate het kind een verdere ontwikkeling laat zien op een kijkpunt, kun je dit registreren door twee vakjes te kleuren.
- (aspect is volledig of bijna volledig ontwikkeld / in hoge mate)
Als de ontwikkeling van het kind op een bepaald kijkpunt zover gevorderd is dat het dit aspect beheerst of als het kind voldoende groei heeft laten zien, kun je alle drie de vakjes kleuren.

10.6 Interpretatie van alle verzamelde gegevens

Nadat alle gegevens verzameld zijn, kun je iets zeggen over de voortgang in de ontwikkeling van de peuter. Maar je wilt meer. Je wilt het ontwikkelingsproces begrijpen. In jouw planmatig handelen wil je rekening houden met het ontwikkelingsniveau van het kind. Ook wil je rekening houden met de factoren die de ontwikkeling voor dit kind belemmeren of bevorderen. Daarom moet je voor jezelf een beeld vormen van de ontwikkeling van het kind en diens persoonlijke geschiedenis, de cultuur waarin het opgroeit en de situatie op de peutervoorziening. Tegen de achtergrond van deze drie dingen vindt de interpretatie van de verzamelde gegevens plaats en ontstaat een beeld van het kind waarmee jij, als pedagogisch medewerker, verder kunt.

Zodra de observaties voor alle kinderen in de maand (januari of juni) zijn vastgelegd, is het zaak deze goed te bekijken. Het resultaat bij een kijkpunt kan aanleiding zijn om bij een kind extra aandacht te besteden aan dit aspect, zodat je de ontwikkeling hiervan zo nodig kunt ondersteunen. Kinderen die volgens jou reden tot zorg zijn, moeten in een teamoverleg aan de orde komen. Probeer gezamenlijk te bespreken welke mogelijkheden er zijn om de ontwikkeling van het kind extra te stimuleren.

10.7 Reflectie op het eigen handelen

Reflectie is het systematisch, kritisch nadenken van jou als pedagogisch medewerker over jouw eigen professioneel handelen. Hier is die toegepast op de speelleersituatie van de kinderen die geobserveerd zijn. Immers: wil je als pedagogisch medewerker iets kunnen zeggen over de voortgang in de ontwikkeling van een kind, dan moet je ook kijken naar de omgeving waarin een kind de kans krijgt zich te ontwikkelen. Jij, de pedagogisch medewerker, bent een cruciaal onderdeel van die omgeving. En daarom moet je naar jezelf kunnen kijken en de vraag stellen: wat is mijn inzet voor dit kind, gelet op mijn houding, kennis, inzicht en vaardigheden. De 'uitkomst' van deze reflectie is een belangrijke bouwsteen in het geheel van de beeldvorming over het kind en in de cyclus van planmatig handelen.

11. Gesprekken met ouders

In dit hoofdstuk wordt informatie gegeven over de oudergesprekken, zowel bij het observatieformulier als het overdrachtsformulier.

11.1 Oudergesprek nader bekeken

Na de plaatsing van het kind in de opvang vinden er verschillende oudergesprekken plaats. De planning van de oudergesprekken kan er als volgt uit zien:

- evaluatiegesprek na drie maanden;
- gesprek bij één jaar
- gesprek na het eerste observatiemoment (tussen 2 en 2½ jaar);
- gesprekken tussendoor (optioneel);
- eindgesprek (overgang voorschoolse voorziening naar basisschool).

In principe vindt elk jaar één oudergesprek plaats, tenzij de ouder er geen prijs op stelt of in het belang van het kind meerdere gesprekken wenselijk zijn.

NB Bij de peuterspeelzaal vervallen de eerste gespreksmomenten.

11.2 Aandachtspunten voor een oudergesprek

Een oudergesprek heeft de volgende functies:

- informatie uitwisselen over hoe het gaat met het kind;
- verdere opbouw van de vertrouwensrelatie met de ouders;
- zaken bespreken die bij het kind om aandacht vragen van de pedagogisch medewerkers of van de ouders thuis; ook kun je tips geven voor de omgang met het kind;
- moment om eventuele zorgen over het kind met de ouders te kunnen bespreken.

Alle ouders krijgen een oudergesprek aangeboden. Ook als het goed gaat, kan zo'n gesprek een belangrijke functie hebben. Zo kunnen ouders onzeker zijn of het echt goed gaat met hun kind, of ze kunnen met vragen zitten die ze bij het brengen en halen niet kunnen of willen stellen. Voor ouders is het belangrijk dat ze eerlijke informatie krijgen. Ook voor de pedagogisch medewerker kan zo'n contactmoment zinvol en waardevol zijn. Het kan helpen om de juiste aanpak te vinden om aan te sluiten bij de eigenheid van het kind. Via de ouders leert de pedagogisch medewerker het kind nog beter kennen. Constateren dat het goed gaat met het kind (lees: dat hij/zij lekker in z'n/d'r vel zit), is zeker ook belangrijk.

Om met ouders te kunnen bespreken hoe het gaat met hun kind, is het noodzakelijk dat een pedagogisch medewerker een goed beeld heeft van het kind. Bij de voorbereiding van het oudergesprek moet er daarom worden nagegaan of er voldoende informatie is. Hiervoor worden de observatiegegevens gebruikt. De ouders worden uitgenodigd voor een gesprek. In de uitnodiging kan erbij worden verteld dat het gesprek wordt voorbereid aan de hand van een aantal punten, te weten:

- algemene indruk;
- spelen;
- contacten;
- ontwikkeling;
- verzorging;
- ouders/verzorgers.

Een toelichting op deze punten kun je vinden in paragraaf 11.7 van dit hoofdstuk. Deze bespreekpunten kunnen ook aan de ouders worden meegegeven.

11.3 Opbouw van het oudergesprek

Ontvangst en inleiding

- Doel van het gesprek toelichten.

Bespreking

- Uitwisselen van informatie, op basis van de observatiegegevens en de inbreng van ouders.
- Als er sprake is van zorgen of twijfels over de ontwikkeling of het welbevinden van het kind, spreek je daarover nadrukkelijk met de ouders.

Praat eventueel door over zaken die volgens jou of volgens de ouders extra aandacht behoeven. Hoe kan dit het best gebeuren? Wat kan de opvang eraan doen, en wat eventueel de ouders?

Afronding van het gesprek

- Conclusies en eventuele afspraken vaststellen en afspreken hoe jullie daarop terugkomen (indien van toepassing). Als pedagogisch medewerker kun je ook concluderen dat het goed gaat met het kind.
Geef aan dat een vervolgesprek altijd mogelijk is, ook als ouders daar op een later moment behoefte aan hebben, bijvoorbeeld vanwege veranderde omstandigheden, problemen of zorgen.

Als er wel punten zijn die om extra aandacht vragen, is het verstandig om het gesprek afhankelijk van de situatie als volgt af te ronden.

- a. De ouders hebben meer tijd nodig om alle informatie en emoties op zich te laten inwerken. Zij willen daarover nog eens nadenken, of een en ander met een derde bespreken. Plan dan een nieuwe afspraak. In de tussenliggende periode kun je desgewenst nog een gerichte observatie uitvoeren. Hiervoor vul je het observatieformulier nogmaals in, en de resultaten/bevindingen worden in een volgend gesprek besproken.
- b. De ouders willen graag verdere acties bespreken. Maak een nieuwe afspraak, waarin het vervolg aan de orde komt.
- c. De ouders delen jouw zorg niet en willen er ook niet van horen. Als pedagogisch medewerker heb je aangegeven dat jij je zorgen hebt, maar dat je de mening van de ouders respecteert. Het is nu belangrijk de relatie met de ouders in stand te houden. In deze situatie kun je – met medeweten van de ouders – altijd contact opnemen met de pedagogisch coach van de opvang om je zorg te delen.

11.4 Organisatie van het oudergesprek

Voor het oudergesprek worden de ouders zowel mondeling als schriftelijk uitgenodigd (zie het voorbeeld van een uitnodigingsbrief hierna). Enkele zaken zijn hierbij van belang om in acht te nemen.

Het oudergesprek vindt plaats na dagopvangtijd. Het kind is bij voorkeur niet aanwezig bij het gesprek. Het gesprek duurt zo'n twintig (tot maximaal dertig) minuten.

Aan de ouder(s)/ verzorger(s) van

Datum:

Beste ouder(s), verzorger(s),

Wij willen graag met u van gedachten wisselen over hoe het gaat met uw kind op de peuterspeelzaal/in de kinderopvang. Daarom nodigen wij u uit voor een gesprek op:

Datum:

Tijd:

Op bijgevoegd formulier treft u enkele aspecten aan die wij als leidraad zullen hanteren bij het gesprek.

Met vriendelijke groet,

Namens de pedagogisch
medewerkers
Peuterspeelzaal/Kinderdagverblijf
.....

Naam

11.5 Vastleggen van het oudergesprek

De gemaakte afspraken worden vastgelegd. Bij een normale ontwikkeling maak je geen uitgebreid verslag en hoeft er alleen op het observatieformulier geschreven te worden dat het goed gaat en dat er een gesprek heeft plaatsgevonden. Als er zorgen zijn, wordt dit er op het formulier bij geschreven.

Benodigde instrumenten

Als pedagogisch medewerker zorg je ervoor dat een aantal zaken gereedliggen voor het oudergesprek. Dat zijn:

- brief uitnodiging oudergesprek;
- aandachtspunten voor het voeren van een oudergesprek;
- het observatieformulier van het kind;
- eventueel nog gemaakte tekeningen, werkstukken als voorbeeldmateriaal (portfolio).

11.6 Tips bij het oudergesprek

De volgende tips kunnen je helpen bij de voorbereiding en het verloop van het gesprek met de ouders.

- Probeer je in te leven in de ouder en bepaal tevens je eigen grenzen voor het gesprek.
- Zorg dat je op tijd aanwezig bent. Ouders zijn voor een gesprek veelal net iets te vroeg, dus zorg dat je er al bent en dat er iets te drinken klaarstaat om aan te bieden.
- Heet de ouders welkom en open het gesprek.
- Maak duidelijk hoeveel tijd er is om te praten.
- Geef de onderwerpen van gesprek aan.
- Leg uit hoe zaken uit het gesprek worden vastgelegd.
- Ga actief zitten en neem een houding aan die laat zien dat je luistert, dat je geïnteresseerd bent.
- Richt je naar de ouders, kijk de ouders aan.
- Wees niet bang als er een stilte ontstaat, dat geeft ieder even ruimte.
- Laat de ouders je betrokkenheid merken.
- Neem de ouders serieus.
- Respecteer de eigen deskundigheid van de ouders met betrekking tot hun eigen kind.
- Zorg dat je positief commentaar geeft.
- De vragen die je stelt moeten zoveel mogelijk open zijn.
- Vraag door als je een antwoord krijgt dat niet duidelijk is.
- Vraag eventueel om een voorbeeld.
- Probeer voorzichtig te zijn, maar wel duidelijk.
- Praat vanuit jezelf.
- Stimuleer de ouders om ook te praten.
- Probeer een gevoelsreactie bij de ouders te stimuleren.
- Laat duidelijk merken dat jij het kind accepteert.
- Sluit een gedeelte van het gesprek telkens af door de genoemde zaken samen te vatten.

11.7 Aspecten die tijdens het oudergesprek aan bod komen

Algemene indruk

- Hoe voelt het kind zich?
- Hoe gaat brengen en halen?
- Is het kind in het algemeen vrolijk, boos, bang, druk, teruggetrokken et cetera?
- Wanneer is het verdrietig, waardoor? Hoe laat het kind zich troosten?

Spelen

- Waarmee speelt het kind graag? Wat vindt het leuk, en wat niet?
- Speelt het kind met andere kinderen? Met wie vooral? Wat?
- Kan het kind geconcentreerd spelen of is het snel afgeleid?

Contacten

- Hoe is het contact met de ouders?
- Zoekt het kind contact? Hoe?
- Hoe is het contact met andere kinderen? Is het zelf actief?
- Is er vaak ruzie met andere kinderen? Waardoor?
- Komt het kind voor zichzelf op?

Ontwikkeling

- Hoe gaat het met de taal/spraakontwikkeling?
- Begrijpt het kind wat je zegt?
- Kan het zich duidelijk uitdrukken?
- Hoe gaat het met de ontwikkeling van de grove en fijne motoriek?
- Wat valt op in de ontwikkeling?

Verzorging

- Hoe gaat het eten? Slapen? Zindelijk worden?
- Wat kan het kind zelf? Waarbij moet het geholpen worden?
- Zijn er bijzonderheden met betrekking tot de verzorging?
- Zijn er vragen rondom medische verzorging?

Ouders/verzorgers

- Hoe vinden de ouders dat het gaat?
- Wat willen zij eventueel anders?

12. Observeren van 0 tot 2 jaar

In dit hoofdstuk vind je een aanvullende observatielijst voor het observeren van baby's en dreumesen in de leeftijd van nul tot twee jaar. Dit hoofdstuk is met name bedoeld voor de kinderopvang.

12.1 Observatielijst voor 0 tot 2 jarigen

In de kinderdagopvang komen kinderen al op heel jonge leeftijd binnen. Het is dan gewenst om ook bij deze kinderen van nul tot twee jaar te observeren hoe de ontwikkeling van het kind verloopt. Dit is in de meeste gevallen minder systematisch en richt zich ook voor een groot deel op andere aspecten dan de kijkpunten in de observatielijst van het instrument dat in deze map wordt beschreven. Het is zinvol om van de ontwikkeling van de heel jonge kinderen ook gegevens vast te leggen. Desgewenst kan hierbij gebruikgemaakt worden van de hiernavolgende lijst met kijkpunten.

Observatieformulier 0 tot 2 jarigen

(Kijk op ontwikkeling) in de voorschoolse voorziening

<p>Kindgegevens: Voornaam Achternaam Geslacht Geboortedatum - geboorteplaats - geboorteland Nationaliteit Nationaliteit moeder Nationaliteit vader Thuis taal Opvoeding tweetalig ☐ n.v.t. ☐ ja ☐ nee Woont bij ☐ beide ouders ☐ moeder ☐ vader Straat Woonplaats Telefoon Mobiele telefoon moeder E-mail moeder Mobiele telefoon vader E-mail vader</p>	<p>Gesprekken met ouders/verzorgers: Datum gesprek Bij gesprek aanwezig Datum gesprek Bij gesprek aanwezig</p>	<p>(ruimte voor foto)</p>
<p>Gezinsgegevens: Broers (aantal en leeftijd) Zussen (aantal en leeftijd) Andere betrokkenen bij de opvoeding? (opal/oma, tante/oom, oppas, gezinsvoogd, instelling, etc.)</p>	<p>Plaatsingsgegevens: Datum Aantal dagdelen per week</p>	<p>Vertrekgegevens: Datum vertrek Reden: ☐ overgang naar ander kinderdagverblijf ☐ verhuizing ☐ anders,</p>

Observaties (leeftijdperiode in maanden): Leeftijd van het kind (in jaren en maanden):	2		3		4		Opmerkingen
	0 tot 6	6 tot 12	12 tot 18	18 tot 24			
Datum van observatie:							
Redzaamheid							
1. Doet bij het naderen van de lepel zijn/haar mondje open	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
2. Houdt de soepstengel vast, bijt er een stukje af en kauwt erop	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
3. Eet zelfstandig een in stukjes gesneden boterham	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
4. Tilt een tuitbeker met beide handjes op en drinkt eruit	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
5. Helpt mee met aankleden, steekt bijvoorbeeld ampjes in de mouwen	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
6. Drinkt uit een (tuit)beker zonder morsen	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
7. Houdt zich aan de regels. Doet nooit iets wat niet mag, ook als de pedagogisch medewerker even niet kijkt	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
8. Herkent zijn/haar eigen spullen, pakt eigen jas bij het naar buiten gaan	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
Sociaal-emotioneel							
9. Toont weerstand als iemand probeert een speeltje van hem/haar af te pakken	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
10. Heeft plezier in bewegingsspelletjes	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
11. Betast gezicht, haren, oorbellen, bril en kleren van een pedagogisch medewerker bij wie het op schoot zit	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
12. Geeft de pedagogisch medewerker een speeltje wanneer zij haar hand er maar uitsteekt	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
13. Doet een ander kind na	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
14. Is geïnteresseerd in andere kinderen	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
15. Kan twee opdrachttjes achter elkaar uitvoeren	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
16. Ruimt samen met de pedagogisch medewerker zijn/haar speelgoed op	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
17. Komt dingen laten zien aan de pedagogisch medewerker	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	

Observaties (leeftijdperiode in maanden): Leeftijd van het kind (in jaren en maanden): Datum van observatie:	2	0 tot 6	6 tot 12	3	12 tot 18	18 tot 24	4	Opmerkingen
Speel- en werkgedrag								
18. Beweegt speelgoed in zijn/haar handje in de richting van zijn/haar mond	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
19. Trekt een doek weg die op zijn/haar gezicht wordt gelegd.	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
20. Kijkt onder een doek op zoek naar een verloren speelgoed	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
21. Vindt het leuk om voorwerpen ergens uit te halen en zeer weer in te leggen	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
22. Vindt het leuk dat de pedagogisch medewerker onder een van twee bakers heeft verstopt, waarbij hij/zij het verstopten wel heeft gezien	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
23. Begint met tekenen door heen en weer te krassen en in het rond	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
24. Kan een rijtje van vier gekleurde blokken naleggen	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
25. Kan goed (inleg)puzzels maken, als hij/zij niet wordt afgeleid	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
Taalontwikkeling								
26. Reageert op bekende gezichten en stemmen	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
27. Reageert op het roepen van zijn/haar naam	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
28. Maakt 'mamma'- en 'baba'-geluidjes	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
29. Brabbelt bij spel	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
30. Doet geluiden na	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
31. Beantwoordt de vraag hoe hij/zij heet met zijn/haar eigen naam	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
32. Probeer woorden te herhalen	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	▼
33. Wijst lichaamsdelen aan	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	▼
34. Herkent en benoemt voorwerpen	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
35. Probeer delen van een liedje na te zingen	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	

Observaties (leeftijdperiode in maanden): Leeftijd van het kind (in jaren en maanden):	2		3		4		Opmerkingen
	0 tot 6	6 tot 12	12 tot 18	18 tot 24	24 tot 30		
Datum van observatie:							
Motoriek							
36. Graait naar een speelje dat voor zijn/haar gezicht wordt gehouden	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
37. Raakt met de handjes de voetjes aan	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
38. Pakt speeljes van de ene in de andere hand	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
39. Kan zittend met speelgoed in de handjes spelen	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
40. Gooit of rolt een bal voor zich uit	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
41. Gooit staand een bal	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
42. Schopt een bal zonder zijn/haar evenwicht te verliezen	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	
43. Springt met twee benen zonder zich ergens aan vast te houden	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	☐ ☐ ☐	

Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen

Jonge kind publicatie

Overdracht

slo

13. Van observatie naar overdracht

In dit hoofdstuk vind je het overdrachtsformulier en toelichting op het gebruik van dit formulier.

13.1 Verantwoording

Op het moment dat een peuter de overgang maakt van de voorschoolse voorziening naar de basisschool, is er al veel bekend over het kind. Juist in de tijd waarin we nu leven, waar onder andere de regering de wens heeft dat de voorschoolse voorzieningen meer en beter aansluiten op het eerste jaar van de basisschool, is het goed om deze informatie te delen.

Het is belangrijk dat er afstemming plaatsvindt in deze fase van de ontwikkeling van een kind. Zo kan de continuïteit in de ontwikkelingslijn bij ieder kind worden gewaarborgd. Op deze leeftijd (rond het vierde levensjaar) verschillen kinderen enorm van elkaar. Een 'warme' overdracht en goede samenwerking tussen de voorschoolse en vroegschoolse voorzieningen zal de doorgaande ontwikkeling van de peuter bevorderen.

De overdracht naar de basisschool maakt het mogelijk om:

- de ontwikkeling van kinderen in een doorgaande lijn te volgen;
- de overstap van voorschoolse voorziening naar basisschool soepel te laten verlopen;
- de aanpak van de voorschoolse voorziening te laten aansluiten bij die van de basisschool.

De informatie die uit de overdracht naar voren komt, kan voor de basisschool ook van belang zijn bij de groepssamenstelling. Daarnaast gaat er bij een goede overdracht geen kostbare tijd verloren. Verder wordt er geen dubbel werk gedaan en worden ouders niet onnodig belast. Met het overdrachtsformulier 'Van observatie naar overdracht' is hiertoe een eerste aanzet gegeven.

13.2 Opzet overdrachtsformulier

Het overdrachtsformulier bestaat uit een tweetal onderdelen, te weten:

- algemene gegevens;
- ontwikkelingsbeeld.

Bij de *algemene gegevens* staat informatie over het kinderdagverblijf / de peuterspeelzaal en de pedagogisch medewerker die het formulier heeft ingevuld. Daarnaast staan er gegevens over het kind en het gezin waar het kind uitkomt en informatie over de plaatsing van het kind.

Door een zestal ontwikkelingsgebieden te beschrijven wordt een *ontwikkelingsbeeld* van het kind geschetst.

In het formulier komen de volgende zes gebieden aan bod:

- Redzaamheid
- Sociaal-emotioneel
- Speel- en werkgedrag
- Taalontwikkeling
- Rekenontwikkeling
- Motoriek

Elk gebied is weer onderverdeeld in verschillende ontwikkelingsaspecten. Per aspect is een uitspraak geformuleerd, bijvoorbeeld: 'Doet actief mee bij groepsactiviteiten.'

De pedagogisch medewerker heeft vier mogelijkheden om aan te geven in hoeverre deze uitspraak op het kind van toepassing is, of anders gezegd, in welke ontwikkelingsfase het kind zich bevindt. Dit wordt als volgt weergegeven:

- (aspect is nog niet in ontwikkeling / nee)
Wanneer een kijkpunt bij het kind niet zichtbaar is, is het aspect nog niet in ontwikkeling of niet aanwezig. Het kan ook betekenen dat het antwoord op het kijkpunt 'nee' is.
- (aspect begint zich te ontwikkelen / in geringe mate)
Is het kijkpunt beginnend aanwezig of geldt dat voor het kijkpunt in geringe mate, dan kleur je het eerste vakje.
- (aspect is nog in ontwikkeling / in redelijke mate)
Naarmate het kind een verdere ontwikkeling laat zien op een kijkpunt, kun je dit registreren door twee vakjes te kleuren.
- (aspect is volledig of bijna volledig ontwikkeld / in hoge mate)
Als de ontwikkeling van het kind op een bepaald kijkpunt zover gevorderd is dat het dit aspect beheerst of als het kind voldoende groei heeft laten zien, kun je alle drie de vakjes kleuren.

NB Een aantal kijkpunten is voorzien van een ◀-teken. Dit wil zeggen dat het kijkpunten betreft waarvan verwacht mag worden dat die volledig ontwikkeld zijn bij het bereiken van de vierjarige leeftijd. Het zijn een soort basisvoorwaarden voor het kind om op een goede manier te kunnen beginnen op de basisschool.

Daarnaast is er nog ruimte voor opmerkingen en aanvullingen van de pedagogisch medewerker/ouders.

13.3 Het overdrachtsformulier

Op het overdrachtsformulier worden de gegevens overgenomen zoals die in de laatste observatie zijn genoteerd.

Van observatie naar overdracht (Kijk op ontwikkeling) tussen voorschoolse voorziening en basisschool

Kindgegevens:

Voornaam Thuistaal
 Achternaam Opvoeding tweetalig: n.v.t. ja nee
 Geslacht Woont bij: beide ouders moeder vader
 Geboortedatum
 - geboorteplaats **Gezinsgegevens:**
 - geboorteland Broers (aantal en leeftijd)
 Nationaliteit Zussen (aantal en leeftijd)
 Nationaliteit moeder Andere betrokkenen bij de opvoeding?
 Nationaliteit vader

Gegevens peuterspeelzaal/kinderdagverblijf:

Naam E-mail
 Adres Ingevuld op
 Telefoon Ingevuld door

Medische bijzonderheden:

is vaak ziek motorische problemen medicatie
 vaak hongerig/lusteloos/niet fit allergieën: dieet
 slechtziend fysiotherapie anders, te weten:
 spraakproblemen logopedie

Toelichting: (bijv. ziekenhuisopnames, op het medicijngebruik of dieet)

Plaatsingsgegevens:

Datum plaatsing
 Aantal dagdelen per week

Extra taalondersteuning:

Aantal dagdelen per week
 Gevolgd programma:
 Hoe lang gevolgd? (jaar/maanden)
 Evt. toetscores

Vertrekgegevens:

Datum vertrek
 Reden:
 overgang naar de basisschool;
 naam
 verhuizing
 naar
 anders,

Algemene opmerkingen

Toestemming

Ouder(s)/verzorger(s) zijn bekend met dit formulier en geven toestemming voor het doorgeven van informatie aan de basisschool

Naam..... Handtekening

-
- notatiewijze: ● □□□ kijkpunt is nog niet in ontwikkeling / nee
 ○ ■□□ kijkpunt begint zich te ontwikkelen / in geringe mate
 ○ ■■□ kijkpunt is nog in ontwikkeling / in redelijke mate
 ○ ■■■□ kijkpunt is (bijna) volledig ontwikkeld/ in hoge mate
- NB Vermeld bij 'Opmerkingen' ook wat bij u goed heeft gewerkt. Dit als tip voor de leerkracht.
-

Redzaamheid

– Kan zich zelfstandig aan- en uitkleden (bijv. jas)	ja	nee	– Kan zelfstandig speelgoed opruimen	ja	nee
– Kan zichzelf redden met eten en drinken	ja	nee	– Is (overdag) zindelijk	ja	nee
			Gaat zelfstandig naar de wc	ja	nee
			Kan zichzelf redden op de wc	ja	nee

Sociaal-emotioneel**Sociaal gedrag: omgang met kinderen**

1. Heeft contact met andere kinderen	☐ □□□
2. Zoekt uit zichzelf contact	☐ □□□
3. Wordt door andere kinderen gevraagd om mee te spelen	☐ □□□

Sociaal gedrag: omgang met pedagogisch medewerker

4. Zoekt zelf contact met pedagogisch medewerker	☐ □□□
5. Zoekt lichamelijk contact	☐ □□□
6. Reageert goed op aanwijzingen	☐ □□□
7. Gaat gemakkelijk om met alle pedagogisch medewerkers	☐ □□□

Welbevinden

8. Voelt zich (in de eigen groep) op zijn/haar gemak	☐ □□□
9. Kan goed met eigen emoties omgaan	☐ □□□

Zelfstandigheid

10. Neemt initiatief om wat te doen	☐ □□□
11. Vertoont zelfstandig gedrag	☐ □□□
12. Zoekt zelfstandig iets uit	☐ □□□
13. Denkt na voordat hij/zij iets doet	☐ □□□
14. Kan goed onthouden	☐ □□□

Weerbaarheid

15. Komt voor zichzelf op	☐ □□□

Zelfvertrouwen

16. Heeft vertrouwen in wat hij/zij zelf kan	☐ □□□
17. Lost zelf probleemsituaties op	☐ □□□
18. Is open en spontaan	☐ □□□

Omgaan met veranderingen

19. Kan gemakkelijk wennen in nieuwe situaties	☐ □□□
20. Neemt gemakkelijk afscheid van de ouder	☐ □□□
21. Kan omgaan met veranderingen in het dagritme	☐ □□□

Omgaan met regels

22. Kent de (groeps-)regels	☐ □□□
23. Weet zich aan de (groeps-)regels te houden	☐ □□□

Speel- en werkgedrag**Nieuwsgierigheid**

24. Is nieuwsgierig naar het onbekende
25. Wil van alles ontdekken, ervaren en uitproberen
26. Heeft interesse in bepaalde onderwerpen, namelijk

Fantasie en creativiteit

27. Gebruikt fantasie bij het spel
28. Heeft verrassende oplossingen
29. Toont fantasie en creativiteit bij tekenen of bouwen

Samenspel

30. Kan goed alleen spelen
31. Kan goed samen spelen
32. Doet actief mee bij groepsactiviteiten

Speel- en werkkwaliteit

33. Komt gemakkelijk tot spelen
34. Speelt afwisselend en veelzijdig
35. Laat ontwikkeling in zijn/haar spel zien
36. Kan enige tijd met iets bezig blijven
37. Kan goed informatie onthouden om een taak uit te voeren
38. Probeert iets helemaal af te maken
39. Vraagt om hulp wanneer dat nodig is
40. Werkt nauwkeurig

Spel en interesse

41. Doet graag de volgende activiteiten:
- a. Puzzelen
- b. Knutselen
- c. Teken
- d. Spelen met constructiemateriaal
- e. Taal-/denkspelletjes
- f. Rollenspel (alsof-spel)
- g. Computerspelletjes
- h. Buiten spelen
- i. Gezelschapspelletjes

42. Heeft interesse in:

a. Versjes/liedjes

b. Muziek

c. Toneel spelen

d. Anders, namelijk:

43. Favoriete spel/activiteit is:

Taalontwikkeling

Mondelinge taalvaardigheid

44. Ontwikkelt woordenschat en woordgebruik
- a. Zingt delen van bekende liedjes mee □□□
 - b. Kent het verschil tussen ik, jij, hij/zij □□□
 - c. Vraagt naar de betekenis van woorden □□□
 - d. Wil onbekende/moeilijke woorden begrijpen □□□
45. Vertelt vloeiend en verstaanbaar
- a. Praat duidelijk □□□
 - b. Spreekt in goede zinnen □□□
 - c. Kan iets duidelijk verwoorden □□□
46. Ontwikkelt luisterbegrip
- a. Begrijpt opdrachten □□□
 - b. Begrijpt wat er gezegd wordt □□□
 - c. Begrijpt complexe zinnen en zaken buiten het hier-en-nu □□□
47. Voert gesprekjes
- a. Vertelt spontaan iets □□□
 - b. Geeft antwoord op vragen □□□
 - c. Durft tegen anderen te spreken □□□
 - d. Stelt vragen (wat, wie, waar, hoe en waarom) □□□
 - e. Praat ook over zaken buiten het hier-en-nu □□□

Ontluikende en beginnende geletterdheid

48. Heeft leesplezier
- a. Beleeft zichtbaar plezier aan voorlezen □□□
 - b. Beleeft zichtbaar plezier aan boeken □□□
49. Ontwikkelt begrip van boek en verhaal
- a. Ontdekt de opbouw in verhalen en boeken □□□
 - b. Ontdekt de samenhang tussen illustraties en tekst □□□

Oriëntatie op geschreven taal

- 50. Herkent symbolen of logo's □□□
 - 51. Heeft interesse in schrijven □□□
 - 52. Heeft interesse in letters □□□
-

Rekenontwikkeling

Getallen

53. Kan omgaan met de telrij
- Noemt namen van telwoorden □□□
 - Zegt een stukje van de telrij op vanaf 1 □□□
54. Kan omgaan met hoeveelheden
- Vergelijkt verzamelingen voorwerpen op meeste/minste, meer/minder, veel/weinig, evenveel □□□
 - Kan kleine hoeveelheden tellen (resultatief tellen) □□□
55. Kan omgaan met getallen
- Kent van enkele getalsymbolen de naam □□□
 - Heeft interesse in getallen/cijfers □□□
 - Heeft interesse in sommetjes □□□

Meten

56. Ontwikkelt inzicht omtrent *lengte, omtrek en oppervlakte*
- Begrijpt in lengte- of oppervlaktesituaties begrippen zoals hoger/lager, hoogste/laagste, langer/korter, langste, kortste, groot/klein, groter/kleiner, grootste/kleinste □□□
 - Vergelijkt lengtes op het oog (zo zien) of door de voorwerpen/personen naast elkaar te houden □□□
57. Ontwikkelt inzicht omtrent *inhoud*
- Vergelijkt inhouden met grote verschillen en begrijpt hierbij begrippen zoals vol/leeg, veel/weinig, meeste/minste, grootste/kleinste □□□
 - Onderzoekt inhouden door met water, zand of blokjes vormen te vullen, over te gieten, vol te maken en leeg te maken □□□
58. Ontwikkelt inzicht omtrent *gewicht*
- Onderzoekt 'gewicht' door te tillen en begrijpt hierbij de begrippen zwaar en licht □□□
 - Vergelijkt voorwerpen die veel verschillen in gewicht en begrijpt hierbij begrippen zoals zwaarder/lichter, zwaarste/lichtste, heel zwaar/ heel licht □□□
59. Ontwikkelt inzicht omtrent *tijd*
- Legt plaatjes van een verhaal in de juiste volgorde of vertelt een verhaaltje na in de juiste volgorde □□□
 - Begrijpt begrippen rond tijd: nu, straks, vroeg, laat, kort, lang, snel, even, ochtend, middag, avond, nacht, vandaag, gisteren, morgen □□□

Opmerkingen

Meetkunde

60. Kan eenvoudige opdrachten uitvoeren waarin meetkundige begrippen voorkomen zoals voor, achter, naast, in, op, onder, boven, dichtbij, ver (vooral vanuit het eigen standpunt/lichaam)
61. Kan voorwerpen/situaties beschrijven die niet zichtbaar zijn, door ze voor te stellen

62. Bouwt en construeert

- a. Bouwt met materiaal (Duplo, blokken, Kapla enzovoort)
- b. Bouwt na met materiaal (Duplo, blokken, Kapla enzovoort)
63. Kent namen van basisvormen, zoals driehoek, vierkant, rondje, cirkel
64. Groepeert/sorteert voorwerpen op een kenmerk (bijvoorbeeld op kleur)
65. Kent namen van kleuren, zoals rood, geel, groen, blauw, wit, zwart
66. Maakt vormen en patronen
- a. Maakt eenvoudige patronen (bijvoorbeeld met kralen (rijen), stempels, mozaïek)
- b. Maakt eenvoudige patronen na (bijvoorbeeld met kralen (rijen), stempels, mozaïek)

Opmerkingen

Motoriek

Plezier in bewegen

67. Heeft plezier in bewegen
68. Doet mee in bewegingen (op muziek)

Grove motoriek

69. Beweegt behendig, soepel en gecoördineerd (bij rennen, springen en klauteren)

Fijne motoriek

constructiemateriaal)

70. Beweegt soepel en gecoördineerd (bij tekenen, kleuren, knippen en plakken)
71. Kan met klein materiaal omgaan (zoals kralen, mozaïek en

13.4 Gebruik van het overdrachtsformulier

Het formulier wordt vlak voor de overgang naar de basisschool (maar ten minste één maand voor vertrek) ingevuld of als het kind gaat verhuizen. Het is goed om niet te lang met het invullen te wachten, zodat je nog voldoende tijd hebt om het met de ouders te bespreken. In het gesprek met de ouders wil je antwoord geven op de vraag: hoe gaat het op dit moment met het kind? Om deze vraag te kunnen beantwoorden, vul je het overdrachtsformulier in (eventueel samen met andere collega's die het kind goed kennen). Dit doe je op basis van de gegevens die je uit eerdere observaties hebt verkregen.

13.4.1 Voorbereiding

Als een kind naar de basisschool gaat, voer je ter afronding van de voorschoolse periode een gesprek met de ouder(s) van het kind. Dit gesprek plan je als het kind drie jaar en elf maanden is. Dan is ook duidelijk naar welke basisschool het kind gaat en wanneer.

13.4.2 Invullen van het formulier

Het is de bedoeling dat je als pedagogisch medewerker een beeld schetst van de totale ontwikkeling van het kind. Je beschrijft het gedrag van het kind zoals jij dat hebt waargenomen. Het is handig om zowel het invullen van het formulier als het gesprek met de ouders goed te plannen. Wanneer er bijvoorbeeld veel kinderen tegelijk de voorschoolse voorziening verlaten, is het wellicht handiger om sommige kinderen iets eerder met de ouders te bespreken. Maak met collega's ook afspraken of en wanneer je de ingevulde formulieren met elkaar gaat doornemen. Het is nuttig om het beeld dat je van het kind hebt even te 'checken' bij een collega.

13.4.3 Gesprek met de ouders

Zie hiervoor paragraaf 13.5.

13.4.4 Afronding overdracht

Zorg ervoor dat alle formulieren en andere documentatie van het kind in ieder geval de eerstvolgende drie jaar worden bewaard.

13.5 Verloop van het gesprek met de ouders

Als het formulier is ingevuld, nodig je de ouders persoonlijk uit voor een afrondend gesprek. Het afrondende gesprek vindt in principe plaats tijdens de openingstijden. Het is beter dat het kind niet aanwezig is bij het gesprek.

Voor het afrondende gesprek trek je tien (maximaal twintig) minuten uit. Zorg ervoor dat je drie exemplaren van het formulier hebt liggen (ouder, basisschool, kinderdagopvang)

Ontvangst en inleiding

Je bespreekt hoeveel tijd jij de ouders voor het gesprek wilt geven of er zelf aan kunt besteden (ongeveer 15 à 20 minuten) en legt het doel van dit gesprek uit.

Bespreking

Samen met de ouder(s) bespreek je het overdrachtsformulier en geeft waar nodig extra aanvullende informatie.

- Vertel hoe het kind op dat moment functioneert in de groep.
- Toets jouw indruk aan de beleving van de ouders.
- Praat eventueel door over zaken die in jouw ogen of in die van de ouder(s) extra aandacht vragen.
- Bespreek naar welke school het kind gaat na zijn/haar vierde verjaardag.
- Bespreek hoe dat het best verloopt.

- Bespreek wat de school kan doen en wat de ouders kunnen doen als er bijzonderheden omtrent het kind zijn. Dit kun je vermelden bij 'bijzonderheden' op het formulier. Daar kun je ook aangeven dat je een en ander graag mondeling toelicht.
- Terugblik op de tijd op het kinderdagverblijf / de peuterspeelzaal. Bespreek het gehele verblijf en de aanpak. Hoe is het de peuter vergaan? Hoe verliep het contact / de samenwerking tussen de ouders en kinderdagverblijf/peuterspeelzaal?
- Moedig de ouders hierbij aan om ook iets te zeggen. Het moet een tweerichtingsgesprek zijn.

Afronding van het gesprek

- Vraag aan de ouders om het overdrachtsformulier te overhandigen aan de basisschool.
- Door middel van een handtekening op het formulier geven de ouders toestemming om ook aanvullende informatie te verstrekken aan de basisschool.
- Er moeten drie exemplaren getekend worden: één exemplaar voor de voorschoolse voorziening, één exemplaar voor de basisschool en één exemplaar voor de ouders.

13.6 Voorbeeldbrieven

Om ervoor te zorgen dat zowel ouders als ook basisscholen op de hoogte zijn van het overdrachtsformulier, is het goed om een informatiebrief rond te sturen. Hierna zijn twee voorbeeldbrieven (voor de ouders en de basisschool) opgenomen.

Voorbeeld informatiebrief voor de basisschool

Beste collega's,

Betere aansluiting en harmonisering van de voorschoolse voorzieningen op het eerste jaar van de basisschool staat volop in de belangstelling. Iedereen is het erover eens dat het een groot goed is als er een doorgaande lijn is van voorschoolse voorzieningen naar de basisschool. Wij vinden het belangrijk om een bijdrage te leveren aan de doorgaande ontwikkelingslijn van kinderen. Om de overgang van kinderdagverblijf/peuterspeelzaal naar de basisschool te versoepelen, willen we onze indruk van de ontwikkeling en het welbevinden van een kind overdragen aan zijn/haar toekomstige leerkracht. Vanaf gaan we werken met een overdrachtsformulier. Dit formulier is ontwikkeld door SLO, Expertisecentrum voor leerplanontwikkeling.

Met het invullen van dit formulier willen we geen beoordeling in de zin van goed of slecht, normaal of afwijkend geven. Wij beschrijven de ontwikkelingsstatus van het kind zoals we die hebben waargenomen. Hoe voelt het kind zich in de groep? Wat vindt het kind leuk? Maar vooral: zit het lekker in zijn/haar vel? De nadruk ligt hierbij op de verschillende vaardigheden waaronder het sociaal-emotionele en het speel- en werkgedrag.

Een maand voordat het kind het kinderdagverblijf/de peuterspeelzaal verlaat vullen we het overdrachtsformulier in en bespreken dit met de ouders. De ouders krijgen twee formulieren mee naar huis: één om zelf te behouden en één om aan de toekomstige leerkracht van hun kind te geven. Ouders mogen zelf beslissen of zij het formulier aan de basisschool doorgeven. De uiteindelijke verantwoordelijkheid voor de overdracht ligt dus bij de ouders.

Het formulier bestaat uit een tweetal onderdelen, te weten: algemene gegevens en een ontwikkelingsbeeld. Bij de algemene gegevens staat informatie over het kinderdagverblijf / de peuterspeelzaal en de pedagogisch medewerker die het formulier heeft ingevuld.

Daarnaast staan er ook gegevens over het kind en het gezin waar het kind uitkomt en informatie over de plaatsing van het kind.

Door een vijftal ontwikkelingsgebieden te beschrijven willen we een ontwikkelingsbeeld van het kind schetsen. In het formulier komen de volgende zes gebieden aan bod:

- Redzaamheid
- Sociaal-emotioneel
- Speel- en werkgedrag
- Taalontwikkeling
- Rekenontwikkeling
- Motoriek

Elk gebied is weer onderverdeeld in verschillende ontwikkelingsaspecten. Per aspect is een uitspraak geformuleerd, bijvoorbeeld: Doet actief mee bij groepsactiviteiten. De pedagogisch medewerker heeft vier mogelijkheden om aan te geven in hoeverre deze uitspraak op het kind van toepassing is, of anders gezegd, in welke ontwikkelingsfase het kind zich bevindt. Dit zijn de volgende vier mogelijkheden:

- □□□ (aspect is nog niet in ontwikkeling / nee)
- ■□□ (aspect begint zich te ontwikkelen / in geringe mate)
- ■■□ (aspect is nog in ontwikkeling / in redelijke mate)
- ■■■ (aspect is volledig of bijna volledig ontwikkeld/ in hoge mate)

Als laatste is er nog ruimte voor opmerkingen en aanvullingen van de pedagogisch medewerker en de ouders. De opmerkingen van de ouders noteren we erbij tijdens een gesprek met hen over het door ons ingevulde overdrachtsformulier.

Mochten jullie nog vragen hebben over het formulier, dan kunnen jullie terecht bij....

Met vriendelijke groet,

Pedagogisch medewerkers
Kinderdagverblijf/Peuterspeelzaal

Voorbeeld informatiebrief voor ouders/verzorgers

Beste ouder(s)/verzorger(s),

Betere aansluiting en harmonisering van de voorschoolse voorzieningen op het eerste jaar van de basisschool staat volop in de belangstelling. Iedereen is het erover eens dat het een groot goed is als er een doorgaande lijn is van voorschoolse voorzieningen naar de basisschool.

Wij, als kinderdagverblijf/peuterspeelzaal, willen graag onze bijdrage leveren aan een goed verloop van de ontwikkeling van uw kind. Dit doen wij onder andere door goed naar uw kind te kijken en op zijn/haar ontwikkeling in te spelen.

De overgang van kinderdagverblijf/peuterspeelzaal naar de basisschool is een grote stap. Om deze overgang voor het kind soepel en prettig te laten verlopen, willen wij uw kind een overdrachtsformulier meegeven. In dit formulier beschrijven wij hoe uw kind zich op het kinderdagverblijf / de peuterspeelzaal heeft ontwikkeld. Hoe voelde het kind zich in de groep? Wat vond het kind leuk? Maar vooral: zat het lekker in zijn/haar vel? Vlak voordat uw kind het kinderdagverblijf / de peuterspeelzaal verlaat, nodigen wij u uit om het overdrachtsformulier met elkaar door te nemen.

U krijgt twee formulieren mee naar huis: één voor uzelf en één om aan de toekomstige leerkracht van uw kind te geven. Het is voor de leerkracht prettig om te weten wat uw kind leuk vindt en waarin het wat extra aandacht nodig heeft. Voor de duidelijkheid: u mag zelf beslissen of u het formulier aan de basisschool geeft.

Wanneer u vragen over het overdrachtsformulier heeft, kunt u terecht bij de pedagogisch medewerkers.

Met vriendelijke groet,

Pedagogisch medewerkers Kinderdagverblijf/Peuterspeelzaal

Referenties

Dawson, P., & Guare, R. (2009). *Slim maar ... Help kinderen hun talenten benutten door hun executieve functies te versterken*. Amsterdam, Hogrefe.

Mooij, T., & Smeets, E. (1997). *Beginkenmerken van leerlingen in de basisschool*. Nijmegen, KUN, ITS.

Morraine, P. (2013). *Aandacht graag! Leerlingen ondersteunen in het beheersen van alledaagse executieve functies*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Norman, D., & Shallice, T. (1986). Attention to Action: Willed and Automatic Control of Behavior. In R.J. Davidson, G.E. Schwartz & D. Shapiro (Eds.), *Consciousness and Self-Regulation* (Vol. 4, pp. 1-18). New York: Plenum Press.

Stevens, L. (2002). Waar niet over gesproken wordt. De leidster of leraar en haar visie. In G.M. van der Aalsvoort, & A.J.J.M. Ruijsenaars (red). *Jonge risicokinderen bij de start van het onderwijs. Een succesvolle aanpak door integratie?*. Leuven: Acco.

Thijs, A., Fisser, P., & Hoeven, M. van der. (2014). *Digitale geletterdheid en 21e eeuwse vaardigheden in het funderend onderwijs: een conceptueel kader*. Enschede, SLO.

Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen

Jonge kind publicatie

Kopieerbladen

slo

Bijlagen - Kopieerbladen

Observatieformulier (Kijk op ontwikkeling) in de voorschoolse voorziening

Kindgegevens:

Voornaam

Achternaam

Geslacht

Geboortedatum

- geboorteplaats

- geboorteland

Nationaliteit

Nationaliteit moeder

Nationaliteit vader.....

Thuis taal

Opvoeding tweetalig n.v.t. ja nee

Woont bij beide ouders moeder vader

Straat

Woonplaats

Telefoon

Mobiele telefoon moeder

E-mail moeder

Mobiele telefoon vader.....

E-mail vader.....

Gesprekken met ouders/verzorgers:

Datum gesprek

Bij gesprek aanwezig

Datum gesprek

Bij gesprek aanwezig

Datum gesprek

Bij gesprek aanwezig

(ruimte voor foto)

Plaatsingsgegevens:

Datum

Aantal dagdelen per week

Extra taalondersteuning:

Aantal dagdelen per week

Gevolgd programma

Gezinsgegevens:

Broers (aantal en leeftijd)

Zussen (aantal en leeftijd).....

Andere betrokkenen bij de opvoeding? (opa/oma, tante/oom, oppas, gezinsvoogd, instelling, etc.)

Eindgesprek:

Datum gesprek

Bij gesprek aanwezig

Vertrekgegevens:

Datum vertrek

Reden:

overgang naar basisschool,
naam.....

verhuizing
naar.....

anders,
.....

<p>Medische bijzonderheden:</p> <table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 50%; border: none;">☐ is vaak ziek</td> <td style="width: 50%; border: none;">☐ fysiotherapie</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">☐ vaak hongerig/lusteloos/niet fit</td> <td style="border: none;">☐ logopedie</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">☐ slechtziend</td> <td style="border: none;">☐ orthopedagoog</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">☐ spraakproblemen</td> <td style="border: none;">☐ medicatie</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">☐ gehoorproblemen</td> <td style="border: none;">☐ dieet</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">☐ motorische problemen</td> <td style="border: none;">☐ anders, te weten:</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">☐ allergieën:</td> <td style="border: none;">.....</td> </tr> </table> <p>Toelichting: (bijv. ziekenhuisopnames, op het medicijngebruik of dieet)</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	☐ is vaak ziek	☐ fysiotherapie	☐ vaak hongerig/lusteloos/niet fit	☐ logopedie	☐ slechtziend	☐ orthopedagoog	☐ spraakproblemen	☐ medicatie	☐ gehoorproblemen	☐ dieet	☐ motorische problemen	☐ anders, te weten:	☐ allergieën:	<p>Overige opmerkingen:</p>
☐ is vaak ziek	☐ fysiotherapie														
☐ vaak hongerig/lusteloos/niet fit	☐ logopedie														
☐ slechtziend	☐ orthopedagoog														
☐ spraakproblemen	☐ medicatie														
☐ gehoorproblemen	☐ dieet														
☐ motorische problemen	☐ anders, te weten:														
☐ allergieën:														

notatiewijze:	☒ ☐ ☐ ☐ kijkpunt is nog niet in ontwikkeling / nee ☐ ☒ ☐ ☐ kijkpunt begint zich te ontwikkelen / in geringe mate ☐ ☒ ☒ ☐ kijkpunt is nog in ontwikkeling / in redelijke mate ☐ ☒ ☒ ☒ kijkpunt is (bijna) volledig ontwikkeld/ in hoge mate	☐ kijkpunt is volledig ontwikkeld bij bereiken van de vierjarige leeftijd.	NB Noteer bij <i>Opmerkingen</i> als er iets opvalt bij de observatie van het kijkpunt. Bijvoorbeeld wanneer het kind sterk achterblijft of ver voorloopt, of de observatie bij dit kijkpunt om een andere specifieke toelichting vraagt.
----------------------	--	---	---

	Levensjaren: 2		3		4	
Leeftijd van het kind (in jaren en maanden):	
Datum van observatie:	Opmerkingen
Redzaamheid						
– Kan zich zelfstandig aan-/uitkleden (bijv. jas)	ja nee	ja nee	ja nee	ja nee	ja nee	
– Kan zichzelf redden met eten en drinken	ja nee	ja nee	ja nee	ja nee	ja nee	
– Kan zelfstandig speelgoed opruimen	ja nee	ja nee	ja nee	ja nee	ja nee	
– Is (overdag) zindelijk	ja nee	ja nee	ja nee	ja nee	ja nee	
Gaat zelfstandig naar de wc	ja nee	ja nee	ja nee	ja nee	ja nee	
Kan zichzelf redden op de wc	ja nee	ja nee	ja nee	ja nee	ja nee	

Levensjaren: 2	3	4	Opmerkingen
Leeftijd van het kind (in jaren en maanden):			
Datum van observatie:			
Sociaal-emotioneel			
Sociaal gedrag: omgang met kinderen			
1. Heeft contact met andere kinderen	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□
2. Zoekt uit zichzelf contact	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□
3. Wordt door andere kinderen gevraagd om mee te spelen	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□
Sociaal gedrag: omgang met pedagogisch medewerker			
4. Zoekt zelf contact met pedagogisch medewerker	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□
5. Zoekt lichamelijk contact	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□
6. Reageert goed op aanwijzingen	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□
7. Gaat gemakkelijk om met alle pedagogisch medewerkers	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□
Welbevinden			
8. Voelt zich (in de eigen groep) op zijn/haar gemak	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□
9. Kan goed met eigen emoties omgaan	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□
Zelfstandigheid			
10. Neemt initiatief om wat te doen	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□
11. Vertoont zelfstandig gedrag	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□
12. Zoekt zelfstandig iets uit	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□
13. Denkt na voordat hij/zij iets doet	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□
14. Kan goed onthouden	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□

	Levensjaren: 2		3		4		Opmerkingen
Leeftijd van het kind (in jaren en maanden):	
Datum van observatie:	
Weerbaarheid							
15. Komt voor zichzelf op	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Zelfvertrouwen							
16. Heeft vertrouwen in wat hij/zij zelf kan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
17. Lost zelf probleemsituaties op	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
18. Is open en spontaan	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Omgaan met veranderingen							
19. Kan gemakkelijk wennen in nieuwe situaties	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
20. Neemt gemakkelijk afscheid van de ouder	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
21. Kan omgaan met veranderingen in het dagritme	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Omgaan met regels							
22. Kent de (groeps-)regels	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
23. Weet zich aan de (groeps-)regels te houden	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Levensjaren: 2	3	4	Opmerkingen	
Leeftijd van het kind (in jaren en maanden):		
Datum van observatie:		
Speel- en werkgedrag				
Nieuwsgierigheid				
24. Is nieuwsgierig naar het onbekende	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
25. Wil van alles ontdekken, ervaren en uitproberen	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
26. Heeft interesse in bepaalde onderwerpen, namelijk
Fantasie en creativiteit				
27. Gebruikt fantasie bij het spel	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
28. Heeft verrassende oplossingen	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
29. Toont fantasie en creativiteit bij tekenen of bouwen	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
Samenspel				
30. Kan goed alleen spelen	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
31. Kan goed samenspelen	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
32. Doet actief mee bij groepsactiviteiten	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
Speel- en werkkwaliteit				
33. Komt gemakkelijk tot spelen	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
34. Speelt afwisselend en veelzijdig	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
35. Laat ontwikkeling in zijn/haar spel zien	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
36. Kan enige tijd met iets bezig blijven	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
37. Kan goed informatie onthouden om een taak uit te voeren	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□

Levensjaren: 2		3		4	
Leeftijd van het kind (in jaren en maanden):	
Datum van observatie:	Opmerkingen
38. Probeert iets helemaal af te maken	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
39. Vraagt om hulp wanneer dat nodig is	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
40. Werkt nauwkeurig	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
Spel en interesse					
41. Doet graag de volgende activiteiten:					
a. Puzzelen	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
b. Knutselen	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
c. Teken	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
d. Spelen met constructiemateriaal	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
e. Taal-/denkspelletjes	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
f. Rollenspel (alsof-spel)	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
g. Computerspelletjes	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
h. Buiten spelen	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
i. Gezelschapspelletjes	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
42. Heeft interesse in:					
a. Versjes/liedjes	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
b. Muziek	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
c. Toneel spelen	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
d. Anders, namelijk	
43. Favoriete spel/activiteit is:	

Levensjaren: 2	3	4	Opmerkingen	
Leeftijd van het kind (in jaren en maanden):		
Datum van observatie:		
Taalontwikkeling				
Mondelinge taalvaardigheid				
44. Ontwikkelt woordenschat en woordgebruik				
a. Zingt delen van bekende liedjes mee	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
b. Kent het verschil tussen ik, jij, hij/zij	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
c. Vraagt naar de betekenis van woorden	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
d. Wil onbekende/moeilijke woorden begrijpen	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
45. Vertelt vloeiend en verstaanbaar				
a. Praat duidelijk	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
b. Spreekt in goede zinnen	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
c. Kan iets duidelijk verwoorden	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
46. Ontwikkelt luisterbegrip				
a. Begrijpt opdrachten	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
b. Begrijpt wat er gezegd wordt	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
c. Begrijpt complexe zinnen en zaken buiten het hier-en-nu	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
47. Voert gesprekjes				
a. Vertelt spontaan iets	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
b. Geeft antwoord op vragen	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
c. Durft tegen anderen te spreken	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
d. Stelt vragen (wat, wie, waar, hoe en waarom)	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□
e. Praat ook over zaken buiten het hier-en-nu	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□

Levensjaren: 2	3	4	Opmerkingen
Leeftijd van het kind (in jaren en maanden):	
Datum van observatie:	
Ontluikende en beginnende geletterdheid			
48. Heeft leesplezier			
a. Beleeft zichtbaar plezier aan voorlezen	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□
b. Beleeft zichtbaar plezier aan boeken	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□
49. Ontwikkelt begrip van boek en verhaal			
a. Ontdekt de opbouw in verhalen en boeken	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□
b. Ontdekt de samenhang tussen illustraties en tekst	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□
Oriëntatie op geschreven taal			
50. Herkent symbolen of logo's			
	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□
51. Heeft interesse in schrijven			
	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□
52. Heeft interesse in letters			
	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□

Levensjaren: 2	3	4	Opmerkingen
Leeftijd van het kind (in jaren en maanden):			
Datum van observatie:			
Rekenontwikkeling			
Getallen			
53. Kan omgaan met de telrij			
a. Noemt namen van telwoorden	☐ □□□ ☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□	◀
b. Zegt een stukje van de telrij op vanaf 1	☐ □□□ ☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□	◀
54. Kan omgaan met hoeveelheden			
a. Vergelijkt verzamelingen voorwerpen op meeste/minste, meer/minder, veel/weinig, evenveel	☐ □□□ ☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□	◀
b. Kan kleine hoeveelheden tellen (resultatief tellen)	☐ □□□ ☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□	◀
55. Kan omgaan met getallen			
a. Kent van enkele getalsymbolen de naam	☐ □□□ ☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□	
b. Heeft interesse in getallen/cijfers	☐ □□□ ☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□	
c. Heeft interesse in sommetjes	☐ □□□ ☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□	
Metten			
56. Ontwikkelt inzicht omtrent <i>lengte, omtrek</i> en <i>oppervlakte</i>			
a. Begrijpt in lengte- of oppervlaktesituaties begrippen zoals hoger/lager, hoogste/laagste, langer/korter, langste, kortste, groot/klein, groter/kleiner, grootste/kleinste	☐ □□□ ☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□	
b. Vergelijkt lengtes op het oog (zo zien) of door de voorwerpen/personen naast elkaar te houden	☐ □□□ ☐ □□□	☐ □□□ ☐ □□□	◀

	Levensjaren: 2	3	4		
Leeftijd van het kind (in jaren en maanden):		
Datum van observatie:	Opmerkingen	
57. Ontwikkelt inzicht omtrent <i>inhoud</i>					
a. Vergelijkt inhouden met grote verschillen en begrijpt hierbij begrippen zoals vol/leeg, veel/weinig, meeste/minste, grootste/kleinste	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	◀
b. Onderzoekt inhouden door met water, zand of blokjes vormen te vullen, over te gieten, vol te maken en leeg te maken	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
58. Ontwikkelt inzicht omtrent <i>gewicht</i>					
a. Onderzoekt 'gewicht' door te tillen en begrijpt hierbij de begrippen zwaar en licht	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
b. Vergelijkt voorwerpen die veel verschillen in gewicht en begrijpt hierbij begrippen zoals zwaarder/lichter, zwaarste/lichtste, heel zwaar/ heel licht	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
59. Ontwikkelt inzicht omtrent <i>tijd</i>					
a. Legt plaatjes van een verhaal in de juiste volgorde of vertelt een verhaaltje na in de juiste volgorde	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	◀
b. Begrijpt begrippen rond tijd: nu, straks, vroeg, laat, kort, lang, snel, even, ochtend, middag, avond, nacht, vandaag, gisteren, morgen	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
Meetkunde					
60. Kan eenvoudige opdrachten uitvoeren waarin meetkundige begrippen voorkomen zoals voor, achter, naast, in, op, onder, boven, dichtbij, ver (vooral vanuit het eigen standpunt/lichaam)	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	◀
61. Kan voorwerpen/situaties beschrijven die niet zichtbaar zijn, door ze voor te stellen	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	

	Levensjaren: 2		3		4	Opmerkingen
Leeftijd van het kind (in jaren en maanden):		
Datum van observatie:		
62. Bouwt en construeert						
a. Bouwt <u>met</u> materiaal (Duplo, blokken, Kapla enzovoort)	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□		◀
b. Bouwt <u>na</u> met materiaal (Duplo, blokken, Kapla enzovoort)	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□		
63. Kent namen van basisvormen, zoals driehoek, vierkant, rondje, cirkel	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□		
64. Groepeert/sorteert voorwerpen op een kenmerk (bijvoorbeeld op kleur)	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□		◀
65. Kent namen van kleuren, zoals rood, geel, groen, blauw, wit, zwart	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□		
66. Maakt vormen en patronen						
a. Maakt eenvoudige patronen (bijvoorbeeld met kralen (rijgen), stempels, mozaïek)	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□		
b. Maakt eenvoudige patronen <u>na</u> (bijvoorbeeld met kralen (rijgen), stempels, mozaïek)	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□		

	Levensjaren: 2		3		4	
Leeftijd van het kind (in jaren en maanden):	
Datum van observatie:	Opmerkingen
Motoriek						
Plezier in bewegen						
67. Heeft plezier in bewegen	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
68. Doet mee in bewegingen (op muziek)	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
Grove motoriek						
69. Beweegt behendig, soepel en gecoördineerd (bij rennen, springen en klauteren)	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
Fijne motoriek						
70. Beweegt soepel en gecoördineerd (bij tekenen, kleuren, knippen en plakken)	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	
71. Kan met klein materiaal omgaan (zoals kralen, mozaïek, constructiemateriaal)	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	☐ □□□	

Van observatie naar overdracht (Kijk op ontwikkeling) tussen voorschoolse voorziening en basisschool

Kindgegevens:

Voornaam Thuistaal

Achternaam Opvoeding tweetalig: n.v.t. ja nee

Geslacht Woont bij: beide ouders moeder vader

Geboortedatum

- geboorteplaats

- geboorteland

Nationaliteit

Nationaliteit moeder

Nationaliteit vader

Gezinsgegevens:

Broers (aantal en leeftijd)

Zussen (aantal en leeftijd)

Andere betrokkenen bij de opvoeding?

Gegevens peuterspeelzaal/kinderdagverblijf:

Naam E-mail

Adres Ingevuld op

Telefoon Ingevuld door

Medische bijzonderheden:

☐ is vaak ziek	☐ motorische problemen	☐ medicatie
☐ vaak hangerig/lusteloos/niet fit	☐ allergieën:	☐ dieet
☐ slechtziend	☐ fysiotherapie	☐ anders, te weten:
☐ spraakproblemen	☐ logopedie	

Toelichting: (bijv. ziekenhuisopnames, op het medicijngebruik of dieet)

.....

Plaatsingsgegevens:

Datum plaatsing

Aantal dagdelen per week

Extra taalondersteuning:

Aantal dagdelen per week

Gevolgd programma:

Hoe lang gevolgd?(jaar/maanden)

Evt. toetsscores

Vertrekgegevens:

Datum vertrek

Reden:

overgang naar de basisschool;
naam

verhuizing
naar

anders,

Algemene opmerkingen

Toestemming

Ouder(s)/verzorger(s) zijn bekend met dit formulier en geven toestemming voor het doorgeven van informatie aan de basisschool

Naam..... Handtekening

notatiewijze:

- kijkpunt is nog niet in ontwikkeling / nee
- kijkpunt begint zich te ontwikkelen / in geringe mate
- kijkpunt is nog in ontwikkeling / in redelijke mate
- kijkpunt is (bijna) volledig ontwikkeld/ in hoge mate

NB Vermeld bij 'Opmerkingen' ook wat bij u goed heeft gewerkt. Dit als tip voor de leerkracht.

Redzaamheid

– Kan zich zelfstandig aan- en uitkleden (bijv. jas)	ja	nee	– Kan zelfstandig speelgoed opruimen	ja	nee
– Kan zichzelf redden met eten en drinken	ja	nee	– Is (overdag) zindelijk	ja	nee
			Gaat zelfstandig naar de wc	ja	nee
			Kan zichzelf redden op de wc	ja	nee

Sociaal-emotioneel

Sociaal gedrag: omgang met kinderen

1. Heeft contact met andere kinderen	☐ □□□
2. Zoekt uit zichzelf contact	☐ □□□
3. Wordt door andere kinderen gevraagd om mee te spelen	☐ □□□

Sociaal gedrag: omgang met pedagogisch medewerker

4. Zoekt zelf contact met pedagogisch medewerker	☐ □□□
5. Zoekt lichamelijk contact	☐ □□□
6. Reageert goed op aanwijzingen	☐ □□□
7. Gaat gemakkelijk om met alle pedagogisch medewerkers	☐ □□□

Welbevinden

8. Voelt zich (in de eigen groep) op zijn/haar gemak	☐ □□□
9. Kan goed met eigen emoties omgaan	☐ □□□

Zelfstandigheid

10. Neemt initiatief om wat te doen	☐ □□□
11. Vertoont zelfstandig gedrag	☐ □□□
12. Zoekt zelfstandig iets uit	☐ □□□
13. Denkt na voordat hij/zij iets doet	☐ □□□
14. Kan goed onthouden	☐ □□□

Weerbaarheid

15. Komt voor zichzelf op	☐ □□□

Zelfvertrouwen

16. Heeft vertrouwen in wat hij/zij zelf kan	☐ □□□
17. Lost zelf probleemsituaties op	☐ □□□
18. Is open en spontaan	☐ □□□

Omgaan met veranderingen

19. Kan gemakkelijk wennen in nieuwe situaties	☐ □□□
20. Neemt gemakkelijk afscheid van de ouder	☐ □□□
21. Kan omgaan met veranderingen in het dagritme	☐ □□□

Omgaan met regels

22. Kent de (groeps-)regels	☐ □□□
23. Weet zich aan de (groeps-)regels te houden	☐ □□□

Speel- en werkgedrag

Nieuwsgierigheid

24. Is nieuwsgierig naar het onbekende
25. Wil van alles ontdekken, ervaren en uitproberen
26. Heeft interesse in bepaalde onderwerpen, namelijk

Fantasie en creativiteit

27. Gebruikt fantasie bij het spel
28. Heeft verrassende oplossingen
29. Toont fantasie en creativiteit bij tekenen of bouwen

Samenspel

30. Kan goed alleen spelen
31. Kan goed samen spelen
32. Doet actief mee bij groepsactiviteiten

Speel- en werkkwaliteit

33. Komt gemakkelijk tot spelen
34. Speelt afwisselend en veelzijdig
35. Laat ontwikkeling in zijn/haar spel zien
36. Kan enige tijd met iets bezig blijven
37. Kan goed informatie onthouden om een taak uit te voeren
38. Probeert iets helemaal af te maken
39. Vraagt om hulp wanneer dat nodig is
40. Werkt nauwkeurig

Spel en interesse

41. Doet graag de volgende activiteiten:
- a. Puzzelen
- b. Knutselen
- c. Teken en
- d. Spelen met constructiemateriaal
- e. Taal-/denkspelletjes
- f. Rollenspel (alsof-spel)
- g. Computerspelletjes
- h. Buiten spelen
- i. Gezelschapspelletjes

42. Heeft interesse in:

a. Versjes/liedjes

b. Muziek

c. Toneel spelen

d. Anders, namelijk:

43. Favoriete spel/activiteit is:

Taalontwikkeling

Mondelinge taalvaardigheid

44. Ontwikkelt woordenschat en woordgebruik
- a. Zingt delen van bekende liedjes mee □□□
 - b. Kent het verschil tussen ik, jij, hij/zij □□□
 - c. Vraagt naar de betekenis van woorden □□□
 - d. Wil onbekende/moeilijke woorden begrijpen □□□
45. Vertelt vloeiend en verstaanbaar
- a. Praat duidelijk □□□
 - b. Spreekt in goede zinnen □□□
 - c. Kan iets duidelijk verwoorden □□□
46. Ontwikkelt luisterbegrip
- a. Begrijpt opdrachten □□□
 - b. Begrijpt wat er gezegd wordt □□□
 - c. Begrijpt complexe zinnen en zaken buiten het hier-en-nu □□□
47. Voert gesprekjes
- a. Vertelt spontaan iets □□□
 - b. Geeft antwoord op vragen □□□
 - c. Durft tegen anderen te spreken □□□
 - d. Stelt vragen (wat, wie, waar, hoe en waarom) □□□
 - e. Praat ook over zaken buiten het hier-en-nu □□□

Ontluikende en beginnende geletterdheid

48. Heeft leesplezier
- a. Beleeft zichtbaar plezier aan voorlezen □□□
 - b. Beleeft zichtbaar plezier aan boeken □□□
49. Ontwikkelt begrip van boek en verhaal
- a. Ontdekt de opbouw in verhalen en boeken □□□
 - b. Ontdekt de samenhang tussen illustraties en tekst □□□

Oriëntatie op geschreven taal

50. Herkent symbolen of logo's □□□
51. Heeft interesse in schrijven □□□
52. Heeft interesse in letters □□□

Rekenontwikkeling

Getallen

53. Kan omgaan met de telrij
- a. Noemt namen van telwoorden
 - b. Zegt een stukje van de telrij op vanaf 1
54. Kan omgaan met hoeveelheden
- a. Vergelijkt verzamelingen voorwerpen op meeste/minste, meer/minder, veel/weinig, evenveel
 - b. Kan kleine hoeveelheden tellen (resultatief tellen)
55. Kan omgaan met getallen
- a. Kent van enkele getalsymbolen de naam
 - b. Heeft interesse in getallen/cijfers
 - c. Heeft interesse in sommetjes

Meten

56. Ontwikkelt inzicht omtrent *lengte*, *omtrek* en *oppervlakte*
- a. Begrijpt in lengte- of oppervlaktesituaties begrippen zoals hoger/lager, hoogste/laagste, langer/korter, langste, kortste, groot/klein, groter/kleiner, grootste/kleinste
 - b. Vergelijkt lengtes op het oog (zo zien) of door de voorwerpen/personen naast elkaar te houden
57. Ontwikkelt inzicht omtrent *inhoud*
- a. Vergelijkt inhouden met grote verschillen en begrijpt hierbij begrippen zoals vol/leeg, veel/weinig, meeste/minste, grootste/kleinste
 - b. Onderzoekt inhouden door met water, zand of blokjes vormen te vullen, over te gieten, vol te maken en leeg te maken
58. Ontwikkelt inzicht omtrent *gewicht*
- a. Onderzoekt 'gewicht' door te tillen en begrijpt hierbij de begrippen zwaar en licht
 - b. Vergelijkt voorwerpen die veel verschillen in gewicht en begrijpt hierbij begrippen zoals zwaarder/lichter, zwaarste/lichtste, heel zwaar/ heel licht
59. Ontwikkelt inzicht omtrent *tijd*
- a. Legt plaatjes van een verhaal in de juiste volgorde of vertelt een verhaaltje na in de juiste volgorde
 - b. Begrijpt begrippen rond tijd: nu, straks, vroeg, laat, kort, lang, snel, even, ochtend, middag, avond, nacht, vandaag, gisteren, morgen

Meetkunde

60. Kan eenvoudige opdrachten uitvoeren waarin meetkundige begrippen voorkomen zoals voor, achter, naast, in, op, onder, boven, dichtbij, ver (vooral vanuit het eigen standpunt/lichaam)
61. Kan voorwerpen/situaties beschrijven die niet zichtbaar zijn, door ze voor te stellen
-
62. Bouwt en construeert
- a. Bouwt met materiaal (Duplo, blokken, Kapla enzovoort)
- b. Bouwt na met materiaal (Duplo, blokken, Kapla enzovoort)
63. Kent namen van basisvormen, zoals driehoek, vierkant, rondje, cirkel
64. Groepeert/sorteert voorwerpen op een kenmerk (bijvoorbeeld op kleur)
65. Kent namen van kleuren, zoals rood, geel, groen, blauw, wit, zwart
66. Maakt vormen en patronen
- a. Maakt eenvoudige patronen (bijvoorbeeld met kralen (rijgen), stempels, mozaïek)
- b. Maakt eenvoudige patronen na (bijvoorbeeld met kralen (rijgen), stempels, mozaïek)
-

Motoriek**Plezier in bewegen**

67. Heeft plezier in bewegen
68. Doet mee in bewegingen (op muziek)
-

Grove motoriek

69. Beweegt behendig, soepel en gecoördineerd (bij rennen, springen en klauteren)
-

Fijne motoriek

constructiemateriaal)

70. Beweegt soepel en gecoördineerd (bij tekenen, kleuren, knippen en plakken)
71. Kan met klein materiaal omgaan (zoals kralen, mozaïek en
-

Observatieformulier 0 tot 2 jarigen

(Kijk op ontwikkeling) in de voorschoolse voorziening

Kindgegevens:

Voornaam

Achternaam

Geslacht

Geboortedatum

- geboorteplaats

- geboorteland

Nationaliteit

Nationaliteit moeder

Nationaliteit vader.....

Thuis taal

Opvoeding tweetalig n.v.t. ja nee

Woont bij beide ouders moeder vader

Straat

Woonplaats

Telefoon

Mobiele telefoon moeder

E-mail moeder

Mobiele telefoon vader.....

E-mail vader.....

Gezinsgegevens:

Broers (aantal en leeftijd)

Zussen (aantal en leeftijd).....

Andere betrokkenen bij de opvoeding? (opa/oma, tante/oom, oppas, gezinsvoogd, instelling, etc.)

Gesprekken met ouders/verzorgers:

Datum gesprek

Bij gesprek aanwezig

Datum gesprek

Bij gesprek aanwezig

(ruimte voor foto)

Plaatsingsgegevens:

Datum

Aantal dagdelen per week

Vertrekgegevens:

Datum vertrek

Reden:

overgang naar ander kinderdagverblijf

verhuizing

anders,

<p>Medische bijzonderheden:</p> <table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 50%; border: none;">☐ is vaak ziek</td> <td style="width: 50%; border: none;">☐ fysiotherapie</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">☐ vaak hangerig/lusteloos/niet fit</td> <td style="border: none;">☐ logopedie</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">☐ slechtziend</td> <td style="border: none;">☐ orthopedagoog</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">☐ spraakproblemen</td> <td style="border: none;">☐ medicatie</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">☐ gehoorproblemen</td> <td style="border: none;">☐ dieet</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">☐ motorische problemen</td> <td style="border: none;">☐ anders, te weten:</td> </tr> <tr> <td style="border: none;">☐ allergieën:</td> <td style="border: none;">.....</td> </tr> <tr> <td style="border: none;"></td> <td style="border: none;">.....</td> </tr> </table> <p>Toelichting: (bijv. ziekenhuisopnames, op het medicijngebruik of dieet)</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	☐ is vaak ziek	☐ fysiotherapie	☐ vaak hangerig/lusteloos/niet fit	☐ logopedie	☐ slechtziend	☐ orthopedagoog	☐ spraakproblemen	☐ medicatie	☐ gehoorproblemen	☐ dieet	☐ motorische problemen	☐ anders, te weten:	☐ allergieën:	<p>Overige opmerkingen:</p>
☐ is vaak ziek	☐ fysiotherapie																
☐ vaak hangerig/lusteloos/niet fit	☐ logopedie																
☐ slechtziend	☐ orthopedagoog																
☐ spraakproblemen	☐ medicatie																
☐ gehoorproblemen	☐ dieet																
☐ motorische problemen	☐ anders, te weten:																
☐ allergieën:																
																

notatiewijze:	<ul style="list-style-type: none"> ● ☐ ☐ ☐ kijkpunt is nog niet in ontwikkeling / nee ○ ☒ ☐ ☐ kijkpunt begint zich te ontwikkelen / in geringe mate ○ ☒ ☒ ☐ kijkpunt is nog in ontwikkeling / in redelijke mate ○ ☒ ☒ ☒ kijkpunt is (bijna) volledig ontwikkeld/ in hoge mate 	<p>NB Noteer bij <i>Opmerkingen</i> als er iets opvalt bij de observatie van het kijkpunt. Bijvoorbeeld wanneer het kind sterk achterblijft of ver voorloopt, of de observatie bij dit kijkpunt om een andere specifieke toelichting vraagt.</p>
----------------------	---	--

Observaties (leeftijdspanne in maanden):	2	0 tot 6	6 tot 12	3	12 tot 18	18 tot 24	4	Opmerkingen	
Leeftijd van het kind (in jaren en maanden):		
Datum van observatie:		
Redzaamheid									
1. Doet bij het naderen van de lepel zijn/haar mondje open		☐ □□□	☐ □□□						
2. Houdt de soepstengel vast, bijt er een stukje af en kauwt erop		☐ □□□	☐ □□□						
3. Eet zelfstandig een in stukjes gesneden boterham		☐ □□□	☐ □□□						
4. Tilt een tuitbeker met beide handjes op en drinkt eruit		☐ □□□	☐ □□□						
5. Helpt mee met aankleden, steekt bijvoorbeeld armpjes in de mouwen					☐ □□□	☐ □□□			
6. Drinkt uit een (tuit)beker zonder morsen					☐ □□□	☐ □□□			
7. Houdt zich aan de regels. Doet nooit iets wat niet mag, ook als de pedagogisch medewerker even niet kijkt					☐ □□□	☐ □□□			
8. Herkent zijn/haar eigen spullen, pakt eigen jas bij het naar buiten gaan					☐ □□□	☐ □□□			
Sociaal-emotioneel									
9. Toont weerstand als iemand probeert een speeltje van hem/haar af te pakken		☐ □□□	☐ □□□						
10. Heeft plezier in bewegingsspelletjes		☐ □□□	☐ □□□						
11. Betast gezicht, haren, oorbellen, bril en kleren van een pedagogisch medewerker bij wie het op schoot zit		☐ □□□	☐ □□□						
12. Geeft de pedagogisch medewerker een speeltje wanneer zij haar hand ernaar uitsteekt		☐ □□□	☐ □□□						
13. Doet een ander kind na					☐ □□□	☐ □□□			
14. Is geïnteresseerd in andere kinderen					☐ □□□	☐ □□□			
15. Kan twee opdrachtjes achter elkaar uitvoeren					☐ □□□	☐ □□□			
16. Ruimt samen met de pedagogisch medewerker zijn/haar speelgoed op					☐ □□□	☐ □□□			
17. Komt dingen laten zien aan de pedagogisch medewerker					☐ □□□	☐ □□□			

Observaties (leeftijdspanne in maanden):	2	0 tot 6	6 tot 12	3	12 tot 18	18 tot 24	4	Opmerkingen	
Leeftijd van het kind (in jaren en maanden):		
Datum van observatie:		
Speel- en werkgedrag									
18. Beweegt speeltjes in zijn/haar handje in de richting van zijn/haar mond		☐ □□□	☐ □□□						
19. Trekt een doek weg die op zijn/haar gezicht wordt gelegd.		☐ □□□	☐ □□□						
20. Kijkt onder een doek op zoek naar een verloren speeltje		☐ □□□	☐ □□□						
21. Vindt het leuk om voorwerpen ergens uit te halen en ze er weer in te leggen		☐ □□□	☐ □□□						
22. Vindt het blokje dat de pedagogisch medewerker onder een van twee bekers heeft verstopt, waarbij hij/zij het verstoppertje wel heeft gezien					☐ □□□	☐ □□□			
23. Begint met tekenen door heen en weer te krassen en in het rond					☐ □□□	☐ □□□			
24. Kan een rijtje van vier gekleurde blokken naleggen					☐ □□□	☐ □□□			
25. Kan goed (inleg)puzzels maken, als hij/zij niet wordt afgeleid					☐ □□□	☐ □□□			
Taalontwikkeling									
26. Reageert op bekende gezichten en stemmen		☐ □□□	☐ □□□						
27. Reageert op het roepen van zijn/haar naam		☐ □□□	☐ □□□						
28. Maakt 'mamma'- en 'baba'-geluidjes		☐ □□□	☐ □□□						
29. Brabbelt bij spel			☐ □□□		☐ □□□				
30. Doet geluiden na		☐ □□□	☐ □□□						
31. Beantwoordt de vraag hoe hij/zij heet met zijn/haar eigen naam					☐ □□□	☐ □□□			
32. Probeert woorden te herhalen						☐ □□□		◀	
33. Wijst lichaamsdelen aan						☐ □□□			
34. Herkent en benoemt voorwerpen						☐ □□□		◀	
35. Probeert delen van een liedje na te zingen						☐ □□□			

Observaties (leeftijdspanne in maanden):	2	0 tot 6	6 tot 12	3	12 tot 18	18 tot 24	4	Opmerkingen	
Leeftijd van het kind (in jaren en maanden):		
Datum van observatie:		
Motoriek									
36. Graait naar een speeltje dat voor zijn/haar gezicht wordt gehouden		☐ □□□	☐ □□□						
37. Raakt met de handjes de voetjes aan		☐ □□□	☐ □□□						
38. Pakt speeltjes van de ene in de andere hand		☐ □□□	☐ □□□						
39. Kan zittend met speelgoed in de handjes spelen		☐ □□□	☐ □□□						
40. Gooit of rolt een bal voor zich uit					☐ □□□	☐ □□□			
41. Gooit staand een bal					☐ □□□	☐ □□□			
42. Schopt een bal zonder zijn/haar evenwicht te verliezen					☐ □□□	☐ □□□			
43. Springt met twee benen zonder zich ergens aan vast te houden					☐ □□□	☐ □□□			

Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen

Jonge kind publicatie

Achtergronden

slo

